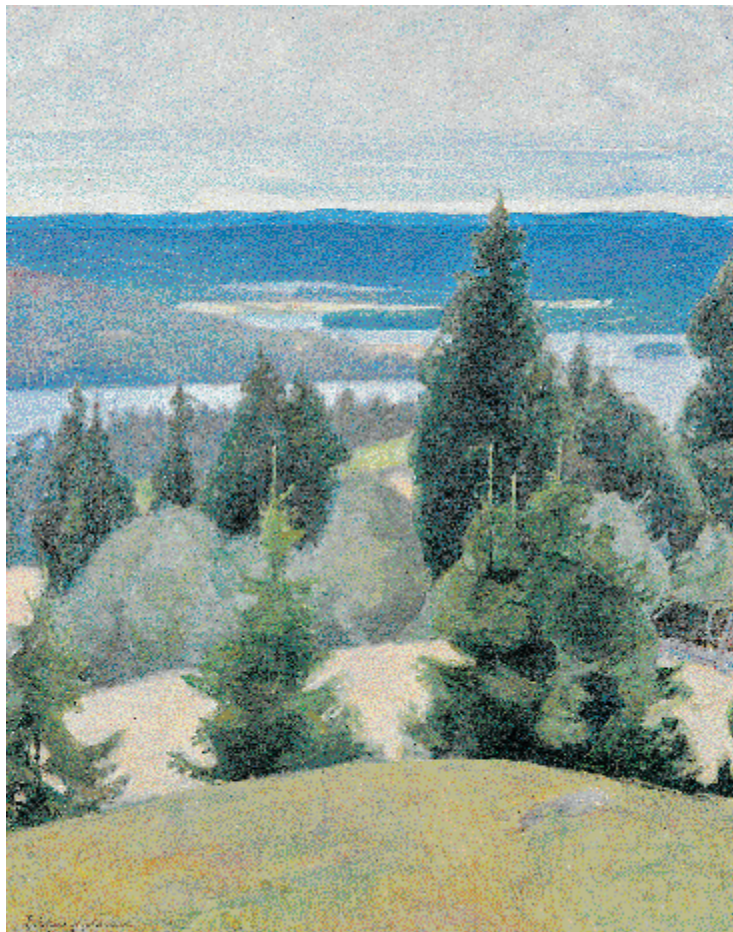

Kulttuuriympäristön hoidon yhteistyöryhmä

Pohjois-Savon kulttuuriympäristön hoito-ohjelma

Maisema Väisälänmäeltä, Pekka Halonen 1918

Kuopio 1997

ISBN 952-11-0591-7
ISSN 1238-8610

Paino Suomen Graafiset palvelut Oy Ltd 1997
Etusivun kuva maalauksesta
Maisema Väisälänmäeltä, Pekka Halonen, kuvaaja Harri Silander
Taitto Hilikka Koivisto

YMPÄRISTÖN- JA MAISEMANHOIDON TUKIJÄRJESTELMÄ KUOPION LÄÄNISSÄ
(*tanka-runon kaavalla tehtynä. Tanka-runo on perinteinen japanilainen 5-säkeinen runomitta, joka perustuu säkeiden tavujakoon:5-7-5-7-7*)

1. Sisä-Savossa pinta-alloo piisooipi:
paljom mehtii,
vettä siinä välissä
pelto aeka niukasti.

2. Yksityiset niät
enemmän muan omistaa
vajoo neljännes
valtiolle, kunnille
hojjetavaks' ennee jäip.

3. Mantereiseks kaet
meijjä sanot ilmastoo
kesät lepposat
talavella paleloo
ympärj vuoje' sateloo.

4. Jäikaas piirteli
suunnam myöskii harjuihi
Vähäläesee kae
juomavessii hankintaa
harjuja tää läni sae.

5. Reheviä vua
mehtämuat ne tiällä on
vaekka laetumet,
kaskimetät, hakamua
suojelua tarvihtoo.

6. Metä' elläimet
vähentynneet jottii on
näe käv' metolle
kun tuas hirvi, teeri, pyy
hyvim meillä menestyy.

7. Latvavesijä
väriltäsä ruskeita
vettä vähäse
meijjä järviisselissä;
suojelua tarviivat.

8. Vähentynneet on
meijjä läni' immeiset.
Erot suuria
kuntii ihmismiärissä
hajallasa assuuvat.

9. Kylät vanahat
väljäläesee pykättii
jokkii, järvie
rannat myöskii asuttii
samoin mäenharjanteet.

10. Eiköo säelys tuo
perinteine maesema.
rakennuksinee,
pellolaeja' kukkinee
Yritettää aenakii.

11. Tilat tuottonee
-siellä missä niitä on-
kokkoo kasvavat.
Tuotannosta poestuvat
pellot, tilat huonoemmat

12. Meillä merkihtöo
paljol lehmänkantturat
rahhoon talloon tuop'
koko Suomi maetoo juop'
mitä tiällä tuottavat.

13. Heinee tarvitaa
lehmii ettee rehuksi
viljoo vähemmä
sitä toeset tuottakoot
muijje' kanat munikoot.

14. Marjoe viljelyn
Sisä-Savo hommaks sae
LUOMU-tuotanto-
vanahoelle tuttu kae-
uuvellee ol löyvvetty

15. Metät humajaa
työtä, ruokoo taalloon tuop'.
Hakkuusiästöjä
mehtii silti paljo jäip'
vaekka aakkojakkii niät.

16. Mänkööt mehtää se
marjaa, taekka lenkille,
lamme' iärelle,
joka ressi läkähtyy,
siellä mieli virkistyy.

17. Kaskimetät ne
muistoks' meijjä lapsille
pietää kunnossa
aarnimetät, marjasuot
saes ne jähä muutamat.

18. Järvet, lammettii
tärkeitä on kovasti.
Puhtaeta jos oes
illoo kaekille se toes
meijjä lisäks muillekkii.

19. Rahhoon tarvittas
jotta meilläe pärjättäs
tukimarkkoja
EU:n myötä otettas
niillä luontoo aatettas.

Kirjoittanut Irja Lehtonen
vuonna 1996

Sisällys

Esipuhe	7
Conservation of the Cultural Heritage	8
1 Johdanto	9
<i>Julkaisun toimikunta</i>	<i>10</i>
<i>Kulttuuriympäristönhoidon yhteistyöryhmä vuoden 1996 loppun saakka</i>	<i>10</i>
2 Kulttuuriympäristön kehitys Pohjois-Savossa	11
2.1 Maisemapiirteet	11
<i>Itäinen Järvi-Suomi</i>	<i>11</i>
<i>Pohjois-Savon järvisuutu</i>	<i>14</i>
<i>Keski-Suomen järvisuutu</i>	<i>14</i>
<i>Suomenselkä</i>	<i>15</i>
<i>Vaara-Karjala</i>	<i>15</i>
2.2 Arvokkaat maisema-alueet	16
<i>Kaskikulttuurista pakettipeltoon ja peltojen metsittämiseen</i>	<i>16</i>
<i>Arvokkaat maisema-alueet</i>	<i>17</i>
2.3 Muinaisjäänökset	19
Muinaisjäänösten kokonaismäärä vuosina 1982-1994	20
2.4 Asumishistoriaa	30
<i>Maaseutuasutusta</i>	<i>30</i>
<i>Pihapiiri</i>	<i>31</i>
<i>Rakentamisen mallia pappiloista</i>	<i>31</i>
<i>Sotilasvirkatalot</i>	<i>33</i>
<i>Esimerkki kaupunkiasumisen muuttumisesta - Kuopion rakennusvaiheet ..</i>	<i>34</i>
<i>Nykypäivän asuinolot</i>	<i>37</i>
2.5 Liikenneväylien kehitys	38
<i>Vesireitit ja kanavat</i>	<i>38</i>
<i>Maantiet</i>	<i>38</i>
<i>Oulun tie</i>	<i>42</i>
<i>Joensuun tie</i>	<i>42</i>
<i>Vaasan tie</i>	<i>42</i>
<i>Kajaanin tie</i>	<i>42</i>
<i>Kallantie</i>	<i>43</i>
<i>Kulttuurihistoriallisesti arvokkaat vanhat tiet ns. museotiet ja sillat</i>	<i>43</i>
<i>Toholahti - Hankavesi -tie, Rautalampi</i>	<i>43</i>
<i>Nikkilänmäen tie, Leppävirta</i>	<i>43</i>
<i>Kivisillansalmen silta, Kuopio</i>	<i>44</i>
<i>Suotaivaljoen silta, Kuopio</i>	<i>44</i>
<i>Postin kulku</i>	<i>44</i>
<i>Kestikievarit</i>	<i>46</i>
<i>Rautatiet</i>	<i>46</i>
<i>Asemarakennukset</i>	<i>47</i>
2.6 Vanhat vesirakenteet	49
<i>Vesirakentamisen historiaa ja eri rakennetyyppejä</i>	<i>49</i>

<i>Vanhojen vesirakenteiden inventointi</i>	51
<i>Myllyt ja sahat</i>	52
<i>Uittorakenteet</i>	53
<i>Muut rakenteet</i>	53
<i>2.7 Teollisuusympäristöjä</i>	55
<i>1700-luku</i>	55
<i>1800-luvun alkupuoli</i>	56
<i>1800-luvun loppupuoli</i>	59
<i>2.8 Rakennuskulttuurin inventointi</i>	61
<i>2.9 Uuden ajan rakennustaiteesta</i>	64
3 Toimintakehys	65
<i>3.1 Lainsäädäntö ja sopimukset</i>	65
<i>3.2 Kulttuuriympäristöjä koskevia atk-rekistereitä tekeillä</i>	67
<i>ALU-paikkatieto-rekisteri</i>	67
<i>Kaupunkiseutujen yhdyskuntarakenteen seurantajärjestelmä (ykr)</i>	67
<i>Monumentti-rekisteri</i>	67
<i>Muinaisjäännösrekisteri</i>	68
<i>3.3 Valtion tuet kulttuuriympäristön hoitoon</i>	68
<i>Rakennetun ympäristön hoito</i>	68
<i>Maisemanhoito</i>	68
<i>EU:n rakennerahastot</i>	69
<i>Savon liiton ja eri aluehallintoviranomaisten yhteistyöhankkeet</i>	69
<i>Valtion talousarviossa tärkeimmät kulttuuriympäristönhoitoon osoitetut varat vuodelle 1997</i>	71
<i>Ympäristöministeriön hallinnonala</i>	71
<i>Opetusministeriön hallinnonala</i>	72
<i>Maa- ja metsätalousministeriön hallinnonala</i>	72
<i>Työministeriön hallinnonala</i>	72
<i>3.4 Kulttuuriympäristön-hoidon yhteistyöryhmän toimijatahot</i>	73
<i>Työryhmässä ovat edustettuina seuraavat tahot:</i>	73
<i>Pohjois-Savon ympäristökeskus</i>	73
<i>Savon Liitto</i>	73
<i>Pohjois-Savon maakuntamuseo</i>	73
<i>Varkauden museo</i>	74
<i>Aluearkkitehti</i>	74
<i>Pohjois-Savon alueellinen taidetoimikunta</i>	74
<i>Pohjois-Savon perinnepoliittinen yhdistys ry.</i>	74
<i>Pohjois-Savon Työvoima- ja Elinkeinokeskus, maaseutuosasto</i>	75
<i>Pohjois-Savon maaseutukeskus</i>	75
<i>Savo-Karjalan tiepiiri</i>	75
<i>Pohjois-Savon metsäkeskus</i>	75
<i>3.5 Pohjois-Savon kulttuuriympäristön nykytilanne</i>	76
<i>Kulttuuriympäristö</i>	76
<i>Toimijat</i>	77
<i>Toiminta</i>	77
<i>Tiedot</i>	78
<i>Uhkat</i>	78
<i>4-kenttäanalyysi kulttuuriympäristömme nykytilasta</i>	79
4 Toimenpiteet	80
<i>4.1 Tavoitteet</i>	80
<i>4.2 Toimintasuunnitelma</i>	80

<i>Toimenpiteet:</i>	80
1. Kulttuuriympäristöjä koskevan tiedon ja tietoisuuden vahvistaminen ...	81
2. Korjausrakentamisen ja kulttuuriympäristönhoidon määrällinen ja sisällöllinen kehittäminen	81
3. Kulttuuriympäristön vaaliminen maankäytön suunnittelussa	81
<i>4.3 Korjausrakentamisen koulutus- ja neuvontapalvelut</i>	86
<i>Koulutus- ja neuvontapalveluiden tarpeellisuus</i>	86
<i>Kuntien tarjoamien neuvontapalvelujen kehittäminen</i>	86
<i>Varkauden kulttuuriperinnön hoito-ohjelman KULHO-projektin keskeisin hanke on korjausrakentamisen keskuksen perustaminen Varkauteen ...</i>	87
<i>Arkkitehtuuri- ja ympäristökulttuurikoulu LASTU</i>	87
<i>Muut palvelut</i>	88
<i>Vanhoiden rakennusten korjauskortisto</i>	88
5 Projekteja	89
<i>5.1 Perinnemaisemaprojektit</i>	89
<i>1. Väisälänmäen maisemaprojekti</i>	89
<i>Kansallismaisemamme Lapinlahden Väisälänmäki</i>	89
<i>Perinnemaisemien hoitokokeilu</i>	90
<i>Saadut kokemukset</i>	90
<i>Tehdyt työt ja kustannukset</i>	91
<i>2. Mustinmäen maisemanhoidon suunnittelu</i>	91
<i>Mustinmäen mäkikylä</i>	91
<i>Maisemanhoitotöiden suunnittelu</i>	92
<i>Tarpeelliset työt maiseman kohentamiseksi</i>	92
<i>3. Hanhitaipaleen maisemanhoitotyöt</i>	92
<i>Hanhitaipale</i>	92
<i>Maisemanhoitotyöt</i>	93
<i>Kokemukset</i>	93
<i>5.2 "OMA MAA MAISEMA" -projekti Kiuruvedellä ja Vieremällä</i>	94
<i>5.3 Runnin kylän kehittämisprojekti</i>	95
<i>5.4 Kulttuuriperinnön hoito-ohjelma Varkaudessa</i>	96
<i>Projektin luonne</i>	96
<i>Sisältö</i>	96
<i>Projektin vaihe</i>	97
<i>5.5 Kuvitellaan kaupunki</i>	97
<i>5.6 Kuopion rakennusperinnön ja kulttuuriympäristöjen hoito-ohjelmaprojekti</i>	98
<i>5.7 Tyhjillään olevien maatarakennusten (asuinrakennusten) kartointus matkailukäyttöön, "Autiot talot"</i>	99
<i>5.8 Maitotila maisemassa- hanke</i>	100
Kirjallisuus	103
<i>Liite 1 Kansainvälinen julistus monumenttien suojelusta ja restauroinnista (Venetsian julistus)</i>	105
<i>Liite 2 Seutukaavassa esitetyt kulttuurihistoriallisesti arvokkaat kohteet</i>	108
<i>Liite 3 Valtion omistamien rakennusten suojeluluettelo Kuopion läänissä</i>	117
<i>Liite 4 Kulttuuriympäristön tilan kuntakortti</i>	119
<i>Liite 5 Kulttuuriympäristöihin liittyvää käsitteistöä</i>	125
<i>Liite 6 Valtion tuki kulttuuriympäristön hoitoon, voimassa v. 1997</i>	129
<i>Liite 7 Kulttuuriympäristönhoidon yhteistyöryhmän jäsenet vv. 97-98</i>	131

Esipuhe

Pohjois-Savon kulttuuriympäristön hoito-ohjelma on rakennettu kuntien omien inventointien varaan. Samalla on kuitenkin otettu mukaan valtakunnalliset tavoitteet vuonna 1993 valmistuneen valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt julkaisun ja 1992 julkaistun maisema-alue työryhmän mietinnön pohjalta. Edellisessä selvityksessä on mukana Pohjois-Savosta 88 ja jälkimmäisessä 5 kohdetta. Pohjois-Savon kaikissa kunnissa on inventointi suoritettu. Eräiltä osin inventointeja joudutaan vielä jatkossa täydentämään. Alueen 24 kunnan inventoinneissa on lähes 4000 rakennusta ja rakennettua ympäristöä. Kohteista neljäsosa sijaitsee taajama-alueilla ja loput maaseutumaisilla alueilla. Koska rakennussuojelu pyritään nykyisin hoitamaan ensisijaisesti kaavoituksella, jää merkittävä osa rakennuskannasta tämän keinovalikoiman ulkopuolelle lähinnä informaatio-ohjauksen ja kannustimena toimivan valtion rahoitusavustuksen varaan.

Inventointityön yhteydessä kunnat ovat heränneet huomaamaan kulttuurirakennuksiin ja ympäristöihin sisältyvän voimavaran myös kunnan elinkeinoelämän kannalta. Erityisen tärkeäksi tämä on koettu mm. maatila- ja muutakin matkailua kunnan alueella kehittäessä sekä maaseudun elinkeinorakennetta monipuolistettaessa. Inventoinnit muodostavat pohjan kuntien omille kulttuuriympäristön hoito-ohjelmille, jotka ovatkin jo osassa alueen kuntia käynnistyneet. Kuntien ohjelmat on tarkoitus viedä kylätasolle niin, että niihin voidaan kytkeä myös perinne- maisemat ja maatalouden maisemahoidon erityistukikohteet. Tavoitteena on saada tällöin myös kylätoimikunnat mukaan kulttuuriympäristön kehittämistyöhön.

Kiitän kulttuuriympäristön hoidon yhteistyöryhmää hyvästä ja aktiivisesta yhteistyöstä.

Esa Ollikainen, 1.10.1997

Conservation of the Cultural Heritage

The Regional Cultural Programme in North Savo is based on inventories by the municipalities. At the same time, the regional programme takes into account the national goals on national monuments and cultural environments presented in two publications by the Ministry of the Environment in 1992 and 1993. The 1992 publication contains 5 areas of outstanding national beauty, and the 1993 publication includes 88 buildings and built-up areas from the North Savo region. All municipalities in North Savo have been inventoried, but supplementary work is still needed.

About 4000 buildings and cultural environments from the 24 municipalities in the region have been listed. A quarter of these cultural monuments are located in towns and villages, and the rest are in the countryside. Town planning is the main tool for the conservation of buildings and the cultural environment. Of the inventoried buildings and cultural environments located outside of planned areas, three-quarters must be protected through information provided to the owners of the buildings, and state grants or other financial assistance.

While conducting the inventories, the municipalities realised the value of the built environment for tourism and the potential employment opportunities at the local level. Local cultural monuments can enhance farm holidays and other tourist attractions, and provide additional means for the diversification of livelihoods in the countryside.

Inventories are the starting point for developing cultural environment programmes in the municipalities. Some special EU funds for landscape management may be available. The main idea is to involve villages in the cultural programmes so that landscape protection and special environmental support can be combined with agriculture and landscape management. Local village committees are encouraged to conserve the cultural heritage.

Esa Ollikainen, 1.10.1997

Johdanto

Pohjois-Savon kulttuuriympäristönhoito-ohjelmalla pyritään lisäämään niin maakunnan asukkaiden kuin viranomaistenkin ympäristötietoutta, jotta korjauksissa, suunnitelmissa ja päätöksissä olisi mahdollista ottaa rakennusperintömme ja kulttuuri- maisemamme sekä muinaismuistomme huomioon. Tämän vuoksi kulttuuriympäristön kuvaus on tärkeä osa ohjelmaa. Meillä Pohjois-Savossa on omaa alueellemme ominaista kulttuuriperinnettä, jonka arvostus ja hoito on vastuullamme. Alueellisen kulttuuriympäristön hoito-ohjelman tehtävänä on myös valtakunnallisten, seudullisten ja paikallisten suojeluintressien yhteen sovittaminen. Tähän hoito-ohjelmaan ei kuitenkaan sisälly yksittäisten maakunnallisten kohteiden luetteloa, mutta jatkossa sellainen on tarkoitus koota mm. kuntien ja museon inventointeja hyväksi käyttäen. Kulttuuriympäristö-käsite pitää sisällään muinaisjäännökset, kulttuuri- ja perinnemaisemat sekä rakennetun ympäristön. Kulttuuriympäristöt ovat muodostuneet luonnon edellytyksistä ja ihmisen toimenpiteistä.

Rakennettu kulttuuriperintömme on edelleen uhattuna, vaikka viime vuosina suhtautuminen on parantunut. Mutta vielä tekemistä riittää. Suuri osa kuntien kaavoista on vanhentuneita, suojelumerkinnot puuttuvat monilta kohteilta ja kaavat ovat usein ylimitoitettuja, mikä aiheuttaa ristiriitatilanteita, kun kaavoja aletaan toteuttaa ja vanhoja rakennuksia aiotaan purkaa. Usein myös rakennusten korjaustoimenpiteet ovat uudisrakennuskaudelta. Neuvontaa ja koulutusta tarvitaan. Kunnat ja kiinteistöjen omistajat ovat avainasemassa kulttuuriympäristön hoidossa.

Arto Hämmäläinen

Alueellinen ohjelma on lähtökohtana kuntien omille kulttuuriympäristön hoito-ohjelmille.

Kulttuuriympäristön hoitoa alue- tasolla koordinoiva työryhmä on koonnut yhteen alueen hoitotavoitteita:

- viihtyisä, historiallisesti monimuotoinen ja kerroksinen elinympäristö
- kestävän kehityksen toteutuminen myös kulttuurihistoriallisin arvokriteerein
- hyväkuntoinen ja toimiva historiallinen rakennuskanta
- ihmisten alue- ja paikallisidentiteetti sekä tietoisuus ympäristöstään
- kulttuuriympäristön arvot integroituvat yhteiskunnalliseen ja taloudelliseen päätöksentekoon.

Ympäristöministeriö on kehottanut ympäristökeskuksia laatimaan alueellisia kulttuuriympäristön hoito-ohjelmia. Pohjois-Savossa hoito-ohjelman laadinnan on ympäristökeskuksen aloitteesta ottanut tehtäväkseen kulttuuriympäristön hoidon yhteistyöryhmä.

Maaninkajärven valtakunnallisesti arvokasta kulttuurimaisemaa Maaninkajärvellä

Merja Kumpulainen

Maisemanhoitajat työssään Mustinmäellä

Julkaisun toimikunta

Kulttuuriympäristönhoidon yhteistyöryhmä vuoden 1996 loppun saakka

- puh.johtajana yliarkkitehti Esa Ollikainen, Pohjois-Savon ympäristökeskus, 1.3.1996 alkaen Kainuun ympäristökeskus
- sihteerinä tarkastaja Marjatta Strenge, Pohjois-Savon ympäristökeskus
- arkkitehti Sirpa Sivonen, 1.6.1996 alkaen Pohjois-Savon ympäristökeskus
- ympäristöinsinööri Eeva Tiihonen, Pohjois-Savon ympäristökeskus
- suunnittelupäällikkö Martti Salminen, Savon Liitto
sijaisena 1.6.1996 - 31.12.1996 arkkitehti Paula Qvick
- intendentti Timo Niiranen, Kuopion kulttuurihistoriallinen museo
sijaisena 1.4.1996 - 31.12.1996 tutkija Marianna Heiskanen
- amanuenssi Kirsi Moisander, Varkauden museo
- metsänhoitaja Irja Lehtonen, Kuopion maaseutuelinkeinopiiri (nykyinen TE-keskus)

- rakennusmestari Juhani Halonen, Kuopion maaseutuelinkeinopiiri (nykyinen TE-keskus)
- toimistopäällikkö Terho Pietikäinen, Pohjois-Savon maaseutukeskus
- aluearkkitehti Mirja Nuutinen, Kiuruveden kaupunki ja Vieremän kunta
- arkkitehti Helena Björk, Kuopion läänin taidetoimikunta
- ympäristösuunnittelija Airi Muhonen, Savo-Karjalan tiepiiri

Kulttuuriympäristön yhteistyöryhmän jäsenten lisäksi hoito-ohjelman toimituskuntaan kuuluivat:

- amanuenssi Jouko Aroaho, Kuopion kulttuurihistoriallinen museo
- insinööri Tuulikki Miettinen, Pohjois-Savon ympäristökeskus
- suunnittelija Kimmo Haapanen, Pohjois-Savon ympäristökeskus
- RI/RA Mervi Heikkinen, Pohjois-Savon ympäristökeskus
- agr. Merja Kumpulainen, Pohjois-Savon ympäristökeskus

Kulttuuriympäristön kehitys Pohjois-Savossa

2

2.1 Maisemapiirteet

Pohjois-Savo kuuluu kolmeen maisemamaakuntaan: Itäiseen Järvi-Suomeen, Suomen selkään ja Vaara-Karjalaan. Kuopion läänin pääosa on Pohjois-Savon järviseutua. Länsiosassa suuri osa Pielavettä, Keitele, Vesanto, Tervo, Rautalampi ja Karttula kokonaan sekä osa Suonenjokea ovat Keski-Suomen järviseutua. Pohjoisosassa noin puolet Kiu ruvedestä ja Vieremästä kuuluu Suomenselän maisemamaakuntaan ja idässä suurin osa Rautavaaraa Vaara-Karjalan maisemamaakuntaan. Seuraavassa kuvataan maisemamaakuntia ympäristöministeriön maisemaluetyöryhmän mietinnön tekstiä lainaten.

Itäinen Järvi-Suomi

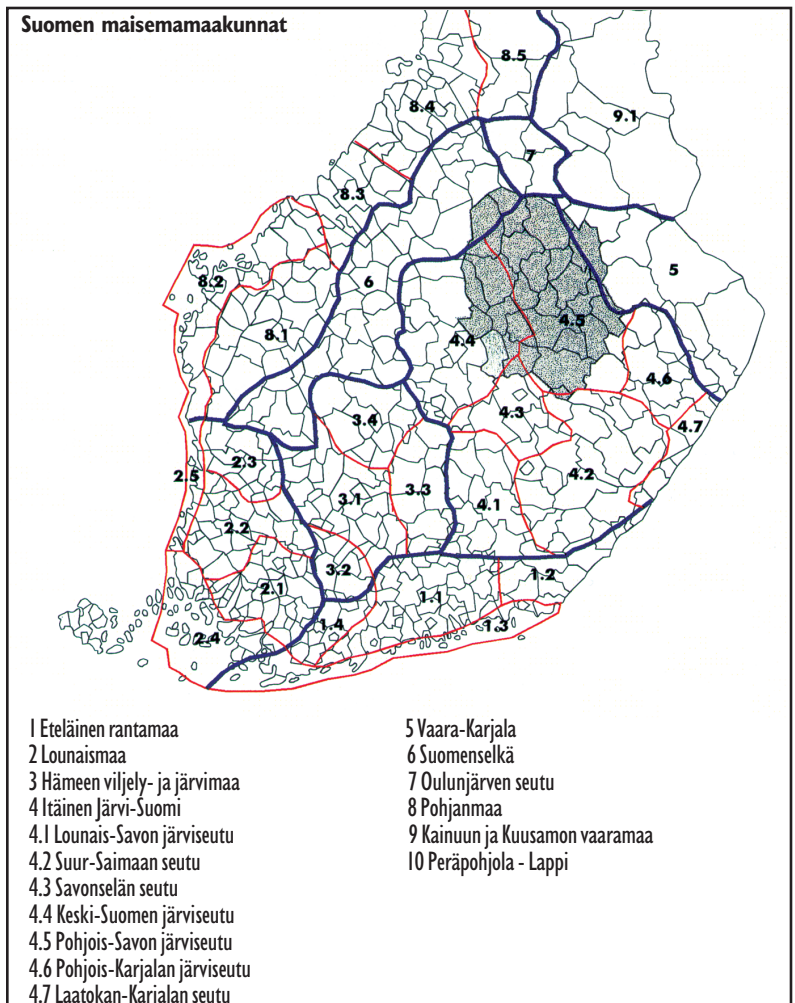
“Järvi-Suomea voidaan pitää sekä luonnoloiltaan että ilmastoltaan eräänlaisena valtakunnan keskivertoalueena. Ilmasto käy itää kohti yhä mantereisemmaksi kylmine talvineen ja lämpimine kesineen. Sademäärä on kohtalainen: 550-600 mm vuodessa.

Itäinen Järvi-Suomi kuuluu kokonaisuudessaan eteläboreaaliseen kasvillisuusvyöhykkeeseen. Alueella vaihtelevat keskinkertaiset ja karuhkot metsämaat. Yleisimpiä ovat mustikkatyypin kuusikot, mutta myös kuivahkot puolukkatyypin mäntykankaat ovat perin tavallisia. Harju- ja hiekkamailla metsät karuuntuvat usein kanervaisiksi mäntynummiksi.

Lehtomaisia metsiä ja lehtoja on yleensä niukalti. Poikkeuksen tästä tekevät Pohjois-Savon eli Kuopion alueen ja Keski-Karjalan (Laatokan-Karjalan) lehtokeskukset. Metsämaisemassa

kaskeamisen vaikutukset puulajisuhteisiin ovat edelleen nähtävissä. Lehtipuuston osuus on nimittäin näillä seuduilla maassamme vieläkin huippuluokkaa. Tosin kuusettuminen etenee vanhoilla kaskialoilla kovaa vauhtia. Edustavat kaskeamiseen ja karjanhoitoon liittyvät kulttuurikasvillisuustyypit ovat nekin jo alkaneet häviötä.

Itäisen Järvi-Suomen vähälukuiset suot edustavat karuja Sisä-Suomen keidassoita. Pohjoisessa suoyhdistymät alkavat vaihtua Pohjanmaan aapasoihin.

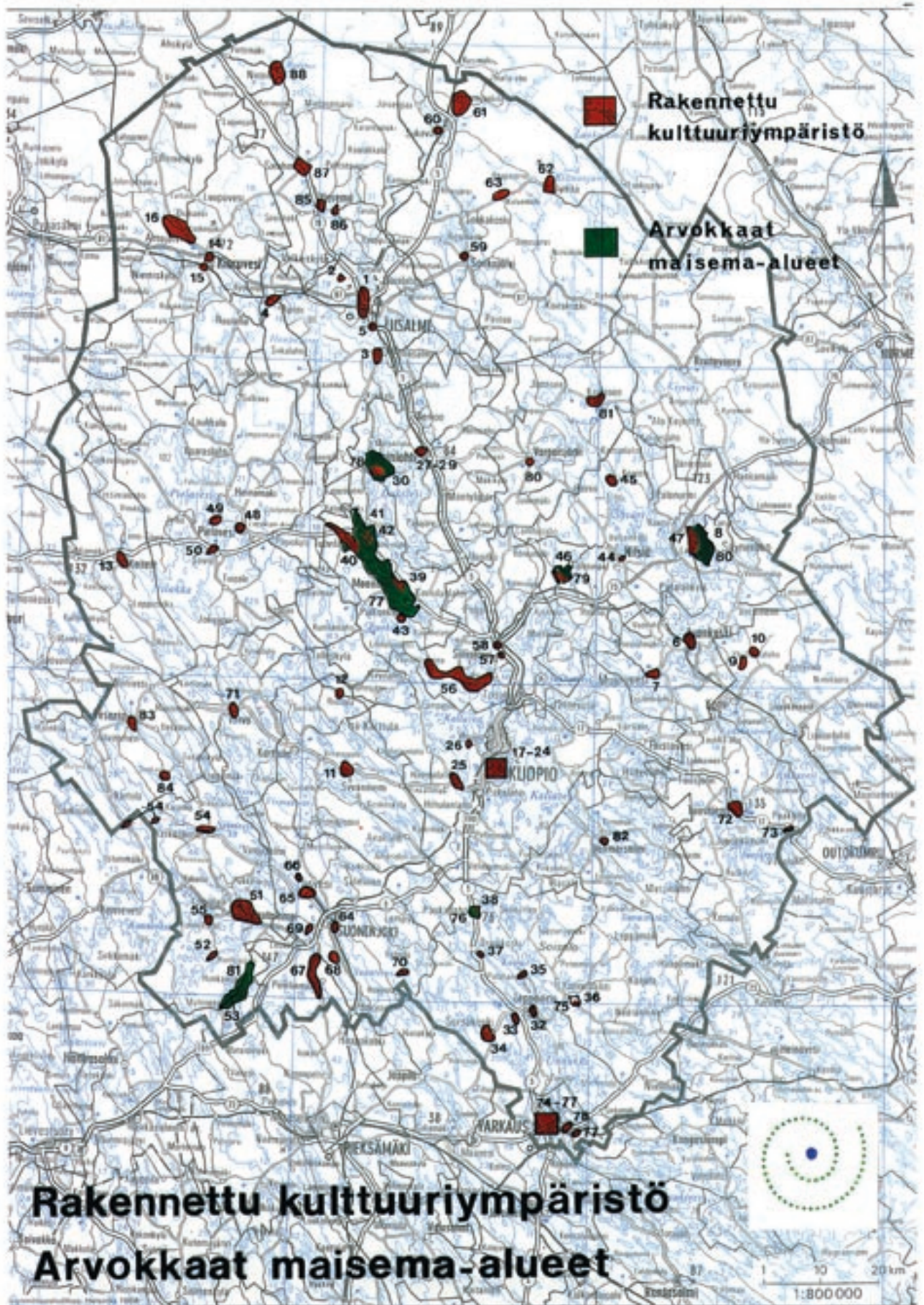

Rakennettu kulttuuriympäristö

1. Koljonvirran kulttuurimaisema
2. Iimäen kylän mäliasutus
3. Peltosalmen kulttuurimaisema
4. Runnin kylpylä ja kulttuurimaisema
5. Iisalmen asema-alue
6. Juantehtaan vanha ruukinalue
7. Muuruveden kirkonkylä
8. Pisanmäki
9. Telkkämäen kaskialue
10. Rasinmäen kulttuuriasema
11. Syväniemen kulttuuriasema
12. Riuttalan talomuseo
13. Keiteleen kirkonkylä
14. Osulan vanha liikekeskus
15. Kiuruveden rautatieasema
16. Koskenjoen kulttuuriasema
17. Tuomiokirkko ja Snellmanin puisto ympäristöineen
18. Kuopion kauppatori puistoineen
19. Piispanpuisto ympäristöineen
20. Kuopion satama
21. Ulkomueokortteli
22. Tuomiorovastin pappila
23. Kasarmialue
24. Linnanpellon asuntoalue
25. Haminalahden kulttuurimaisema
26. Niuvanniemen mielisairaala
27. Lapinlahden kirkonseutu
28. Lapinlahden kappalaisenpappila
29. Lapinlahden rautatieasema
30. Väisälänmäen kulttuurimaisema
31. Leppävirran kirkko ympäristöineen
32. Leppävirran kirkonkylän ranta-alue
33. Nikkilänmäen museotie
34. Sorsakosken teollisuusmiljö
35. Konnuksen kanavat
36. Mustinmäen mäki kyläasutus
37. Kotalahden kaivoskylä
38. Paukarlahden kylä
39. Maaninkajärven kulttuurimaisema
40. Tuovilanlahden kulttuuriasema
41. Viannon vanha kanava
42. Ahkiolahden sulkukanava
43. Ruokovirran sulkukanava ympäristöineen
44. Kankaistenlammen ympäristö
45. Aholansaari
46. Sänkimäen mäki kyläasutus
47. Pisanmäki
48. Pielaveden kirkonkylä
49. Kirkkosaari
50. Säviän kulttuurimaisema
51. Rautalammin kirkonkylän maisema
52. Hanhitaipaleen kylä
53. Toholahti - Hankavesi museotie
54. Kerkonkoski
55. Konnekoski
56. Räimä - Haapalahti - Väänälänranta - kulttuurimaisema
57. Tarinaharjun parantola
58. Siilinjärven rautatieasema
59. Sonkajärven kirkko
60. Sukevan rautatieasema
61. Sukevan vankila-alue asuntoalueineen
62. Jyrkän vanha ruukkialue
63. Kulvemäen kylä
64. Suonenjoen kirkonseutu
65. Kolikkoinmäki
66. Venetsia
67. Suonenjoki - Pieksämäki maantien kulttuurimaisema
68. Nuutilan kylä
69. Elkkulan rakennusryhmä, Jauhomaäki
70. Kuivataipaleen kanava
71. Tervonsalmen kulttuurimaisema
72. Tuusniemen kirkonkylä
73. Ohtaansalmen kulttuurimaisema
74. Varkauden tehtaas
75. Päiviönsaari
76. Kommila - Kosulanniemen asuntoalue
77. Käärmeniemi - Lehtoniemi, työväenasuntoalue
78. Taipaleen kanavat
79. Könönpellon invalidikylä
80. Varpaisjärven kirkko
81. Korpisen kylä
82. Vehmersalmen kirkkoympäristö
83. Vesannon kirkkoympäristö
84. Sonkarin kylä ja kulttuurimaisema
85. Vieremän kirkonmäki
86. Kyrönniemen kulttuurimaisema
87. Salahmin kulttuurimaisema
88. Nissilän kylä

Arvokkaat maisema-alueet

75. Mustinmäki - Tahvanala
76. Paukarahti
77. Maaninkajärven kulttuurimaisemat
78. Väisälänmäki
79. Pohjois-Sänkimäki - Sänkimäki
80. Pisa
81. Saahkarin - Myhinpään maisematie

Pellot ovat yleensä moreeni- ja turvemaidilla. Pelloilta raivatuista kivistä kootut kiviaidat ja -kasat ovat vieläkin viljelymaisemien erityispiirre. Myös kaskiviljelyn muovaamia maisematyyppejä on vieläkin jäljellä. Etenkin kylien lähellä lepikkoiset laidunhaat ja -ahot ovat olleet tyypillisiä; niitä on yhä maisemassa monin paikoin.

Kylät ovat sijoittuneet vesireittien varsille ja solmukohtiin matalille rantaselänteille tai rantapeltojen ja selännealueiden välivyöhykkeeseen. Vesiväylät ovat vetäneet jotkut kylät aivan rantaan. Tyypillistä ja perinteisintä asutusta edustaa ns. mäki- ja vaara-asutus, jossa talot peltoineen sijaitsevat ilmasto- ja maaperäoloiltaan edullisimpien mäkien laella.

Rakenteeltaan maalaiskylät ovat melko hajanaisia ja väljiä. Metsäselänteet ja vesistöt lomittuvat asutukseen. Kylän talot ovat samalla alueella tai kumpareella säännöllisten välimatkojen päässä, omien lähipeltojensa ympäröiminä. Kyläkuvan tärkeänä yksityiskohtana on ollut pihapuut: kuusi, koivu tai pyhä pihlaja. Yksittäisten maatilojen muodostama, metsäalueiden keskellä, rannoilla, mäillä ja vaaroilla pilkistelevä haja-asutus on yleistä. Varsinaisia kartanoita on vain hyvin harvakseltaan; sen sijaan vaurastalonpoikaisasutusta on yleisesti suosituimmilla paikoilla.

Varsin homogeenista Itäistä Järvi-Suomea on vaikea jakaa yksiselitteisiin seutuihin, siksi vähittäisiä luonnon ja kulttuuripiirteiden vaihtelut ovat. Tässä tarkastelussa jaon lähtökohtana on käytetty selvimmin luonnonoloiltaan ja maisemiltaan poikkeavan karun Savonselän erottamista omaksi seudukseksi. Savonselästä etelään ja pohjoiseen jatkuu selkeänä rajalinjana edellä mainittu Kymijoen ja Vuoksen vesistöjen vedenjakaja.”

Pohjois-Savon järvisuoru

“Pohjois-Savon järvisuoru on Itäisen Järvi-Suomen jyrkkäpiirteisintä aluetta; ruhjelaaksojen muovaamaan vaihtelevaan korkokuvaan liittyy myös laaja-

alaisia jyrkkärinteisiä kohoutumia. Pohjoisessa alkaa sekä kallioperässä että pinnanmuodoissa olla Vaara-Karjalan piirteitä: jotkin vaarat kohoilevat selvästi mäkipuolen horisontin yläpuolelle. Komeimpia ovat kvartsiittivuoret: Nilsian vaarat, Pisa ja Kinahmi sekä Puijo. Maaperä on yleensä vaihtelevan paksuista moreenia.

Viljavia ja laajahkoja savikoita on Siilinjärven-Maaningan-Lapinlahden-Iisalmen alueella. Viljelyyn hyvin soveltuvat maat jatkuvat täältä Vieremälle ja Sonkajärvelle saakka. Näillä alueilla viljelymaisemat ovat hallitsevia. Kuopiosta Nilsian ulottuu maisemaan yleistä rehevyyttä tuova Kuopion alueen eli Pohjois-Savon lehtokeskus.

Järvet ovat suuria ja komeita, niillä on sekä tiuhoja saaristoja että avaria selkävesiä, kuten muun muassa Suvasvedellä, Kallavedellä ja Juojärvellä. Pohjoiseen päin järvet kuitenkin nopeasti vähenevät ja Itäisen Järvi-Suomen maisemien tyypillisimmät piirteet alkavat muuttua metsäisiksi ja soisiksi.

Metsiä on paljon ja valtapuuna yleisimmin kuusi. Metsän maisemakuvassa on vielä havaittavissa kaskitalouden vaikutukset. Pohjoisessa soiden runsaus on huomattavaa.

Iisalmen tienoilta Maaningalle, Sonkajärvelle ja Vieremälle ulottuviin savikoihin perustuvan viljelymaan ohella Pohjois-Savon järvisuuta luonnehtii vaara- ja mäki-asutus. Asutusta on laki-alueiden ohella metsäisten selänteiden rinteillä tai laaksoissa ja rantakumpareilla. “

Keski-Suomen järvisuoru

“Keski-Suomen järvisuoru on karulla graniittisella kallioperällä lepäävien laajojen järviäntaiden ja polveilevien vesireittien sekä kumpuilevien moreenimaiden luoteesta kaakkoon suuntautunutta sokkeloa. Seudun suurimpia karuja ja pääasiassa kirkasvetisiä järviä ovat Keitele, Konnevesi, Kivijärvi, Kolima ja Nilakka.”

“Konneveden selkävesien etelä- ja itäpuolella maasto on jyrkkäpiirteisimmillään, lähes vuoristoisen tuntuista.

Metsällä on suuri merkitys maisemakuvassa kaikkialla. Paikoin metsäkuvaa monipuolistavat kaskikulttuurin melko tuoreet merkit. Kaskenpoltto on aikoinaan ollut yleisintä ja jatkunut pisimpään seudun itäosissa. Pohjoisessa, Suomenselkää lähestyttäessä lisääntyy soiden määrä.

Viljelmät sijaitsevat usein rantojen tuntumassa. Asutus on perinteisesti usein rantojen tuntumassa. Asutus on perinteisesti sijoittunut joko laaksoihin vesistöjen tuntumaan tai mäkien harjanteille. Karujen pohjoisosien uudemmalle asutukselle tyypillisiä ovat osittain soille raivatut pika-asutuskylät. Historiallisesti seudun ytimenä on Rautalammin vanha laaja emäpitäjä.”

Suomenselkä

“Pienehköjen järvien ohella esiintyy paitsi joukko suolampareita, myös muutamia isompia järviä. Verraten niukan järviluonnon ohella on melko runsaasti suomaiden halki luikertelevia ruskeavetisiä puroja ja latvajokia.”

“Soita on huomattavan paljon, keskimäärin puolet maa-alasta.” Metsätaloutta harjoitetaan intensiivisesti. Seutu oli pitkään Pohjanmaan takamaiden tärkeätä tervanpolttoaluetta. Kaskiviljelyä on harjoitettu pitempään vain alueen itäosissa.

Asutus on aina ollut harvaa ja takamaiden piirteitä kuvaa myös se, että rakennuskannassa on perin vähän vuosisataisia jäänteitä. Maamme perinteinen mäki- ja vaara-asutus ulottuu reilusti Suomenselän keskisiin osiin asti. Vielä nykyäänkään ei seudulla ole edes keskikokoisia kaupunkeja. Kylät ovat pieniä ja sijaitsevat laaksoissa tai vesistöjen tuntumassa tai jonkin selänteen rinteellä.

Suomenselän sijainti takamailla on tuonut sen kulttuurikehitykseen vaikutteita kaikilta ympäröiviltä seuduilta. Tätä kuvaa muun muassa se, että alue on savolais-, pohjalais- ja hämäläismurteiden vaihettumisaluetta. Pika-asutuksen aikaan seudulle muutti paljon väestöä ja monet nykyiset kylät ovat kokonaan tuolloin rakennettuja.”

Vaara-Karjala

“Jo varhain maanviljely alkoi keskittyä korkeille, huuhtoutumattomille ja ilmastoltaan edullisille lakialueille. Näin alkunsa saanut vaara-asutus on edelleen maakunnalle tunnusomaista. Tyypillisimmillään vaaranlakikylässä on koko vaara peltona, talot harvassa eri puolilla vaaraa ja vaaran laella komea kyläkuusi. Asutus on seudulla yleisesti ottaen harvaa, rakennukset väljästi ja säännöttömästi ryhmiteltyjä. Kylät ovat usein vain muutamien isojen talojen muodostamia. Pitkälle ulottuvat näkymät korostavat vaarakyläiden avaruuden tuntua.

Rinneasutus on yleensä kaakkoispuolella, mannerjään kulkusuuntaan nähden suojapuolella. Pielisen länsi- ja luoteis- ja koillispuolen alavat maat ovat osin tiheään asuttua ja viljeltyä. Näillä main sijaitsevat myös maisema- ja maankunnan verraten vähäiset savikkoi- set alueet.”

“Alaville metsäisille ja soisille alueille kätkeytyy lisäksi pientilavaltaista asutusta, josta huomattava osa perustuu pika-asutukseen.

Perinteiset maankäyttötavat ovat vähitellen painumassa unholaan: kaskimetsät ja -ahot metsittyvät havupuulle, viljely keskittyy vain viljavimmille alueille ja karjanpidosta luovutaan monin paikoin. Nykyisin tärkeänä elinkeinona on metsätalous; metsät ovatkin olleet jo pitkään erittäin intensiivisessä metsätaloussäilytyksessä, mikä on todettavissa helposti myös maisemakuvassa. Myös soita on ojitettu laajalti metsätalouden käyttöön.”

Lähde:

Maisemanhoito; Maisema-alueueryh-
män mietintö I, Mietintö 66/1992,
Ympäristöministeriö

Eero Järnefelt 1863-1937

Raatajat rahanalaiset

(Kaski) 1893

Ateneum

2.2 Arvokkaat maisema-alueet

Kaskikulttuurista pakettipeltoon ja peltojen metsittämiseen

Kaskeamisen kulttuuri ulottuu Suomessa esihistorialliselle kaudelle saakka. Savon asuttamiseen 1400-luvulta alkaen kaskeaminen liittyi erittäin läheisesti ollen savolaisen uudisasutuksen teknillinen ja taloudellinen perusta.

Kaskiviljely oli monimuotoinen ryhmä menetelmiä, joille yhteistä oli viljeltäväksi aiottulla maalla kasvavien puiden polttaminen. Polttamisen seurauksena maaperän ravinteet vapau-

tuivat viljelykasvien käyttöön. Kasken suosiolle oli monia syitä. Se ei vaatinut suurta pääomaa ja työtäkin vähemmän kuin maan raivaaminen umpimetsästä pelloksi. Lisäksi sato saattoi olla jopa kymmenkertainen pellostaan saatuun nähden. Pelko metsien loppumisesta ja huoli kaivostoiminnan ja rautateollisuuden hiilensaannista siirsivät kasviviljelyn peltoviljelyksi 1800-luvun lopulla. Savossa viimeiset kasket poltettiin 1900-luvun puolivälissä. Nykyään kaskea poltetaan näytösluontoisesti mm. Väisälänmäen kansallismaisemassa perinteisenä hoitomuotona.

Maaseutumme vaihtelevat maisemat ovat muotoutuneet vuosisatojen aikana ihmisen työn tuloksena.

Alkuperäisessä luonnossamme on ollut vain vähän avointa maastoa, lähinnä pieniä niittyjä ja kuivia ketoja.

Maatalous on luonut avoimet viljely- ja perinnemaisemat, metsien reunavyöhykkeet ja erilaiset puu- ja pensassaarekkeet. Perinteiset maankäyttötavat, kuten laidunus ja niitto, ovat antaneet näille alueille tunnusomaisen ja monipuolisen kasvi- ja eläinlajiston.

Viimeisten vuosikymmenten aikana on maisema muuttunut yksipuolisemmaksi ja vuosisatojen aikana saavutettu luonnon monimuotoisuus on vähentynyt. Viljelykset ovat suurentuneet ja samalla muun muassa pientareet ja puu- ja pensassaarekkeet viljelysten keskellä vähentyneet. Luonnonniityt ja -laitumet ovat jääneet pensastumaan ja metsittymään. Maatalouden synnyttämän luonnon kasvi- ja eläinlajien elinympäristöt ovat muuttuneet.

Avoimen viljelymaiseman väheneminen aiheuttaa maaseutumaisemamme suurimmat muutokset. Siksi tärkeintä on säilyttää pellot, laitumet ja niityt edelleen viljelyssä ja muuten hoidettuna.

Ympäristöministeriö asetti 21.4.1986 työryhmän selvittämään maamme arvokkaat kulttuuri- ja luonnonmaisema-alueet sekä niillä tarvit-

tavat hoitotavat ja hoidosta aiheutuvat kustannukset. Työryhmä sai vuonna 1992 valmiiksi mietinnön (osa I Maisemanhoito, osa II Arvokkaat maisema-alueet), joissa on esitetty myös Kuopion läänin valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet sekä edustavia perinnemaisemakohteita.

Maisema-alueiden ja perinnemaisemien aluekuvaukset on laadittu niiden tietojen perusteella, jotka on saatu seutukaavaliittojen ja työryhmän vuosina 1986 - 1992 tekemissä inventoinneissa. Pohjois-Savon osalta on Pohjois-Savon seutukaavaliitto toimittanut vuonna 1990 Pohjoissavolainen kylämaisema, Valtakunnallinen maisema-alueinventointi vuosina 1987-89 -julkaisun, jonka pohjalta valtakunnallisesti merkittävät alueet lääniimme on valittu.

Arvokkaat maisema-alueet

Työryhmän mietinnössä on esitetty kahdeksan valtakunnallisesti arvokasta maisema-aluetta Kuopion läänissä: Mustinmäki-Tahvanala ja Paukarlahti Leppävirralla, Maaninkajärven kulttuurimaisemat Maaningalla, Väisälänmäki Lapinlahdella, Pohjois-Sänkimäki-Sänkimäki ja Pisa Nilsiässä, Saahkarin-Myhinpään maisematie Rautalammillä

Merja Kumpulainen

Näkymä Mustinmäeltä Leppävirralla

Esa Ollikainen

Telkkämäen kaski- ja mu-
seoalue Kaavilla

sekä Puijo Kuopiossa. Väisälänmäki on valittu myös maakunnan ainoaksi kansallismaisemakohteeksi. Lisäksi edustavia perinnemaisemia on työryhmän mietinnössä mainittu Laakkolan niitty Rautalammilla ja Telkkämäen kaskialue Kaavilla.

Mustinmäki on yksi edustavimmista Pohjois-Savon järvisuudun mäki-
kylästä. Sen viljelymaisema on tasapainoista, avaraa ja etäälle avautuvaa.

Paukarlahti on Pohjois-Savon järvisuudun tyypillinen järvenrannan savikoille syntynyt kylä. Muutamat hyvin säilyneet vauraat tilakeskukset laajoina peltoineen luovat vakaan viljelysuudun tunnun.

Maaninkajärven kulttuurimaisemat koostuvat Pohjois-Savon järvisuudulle tyypillisistä rantakylästä. Maaninkajärven tasaiset rantasavikot tarjoavat

Lapinlahden Väisälänmäen
kansallismaisemaa vuonna
1995

Esa Ollikainen

hyvät edellytykset maanviljelylle. Alue on tavallista pohjoissavolaista kivistä moreenimaastoa viljavampaa.

Väisälänmäki on erittäin edustava Pohjois-Savon järvisuudun mäki-
kylä. Sen viljelysten ja tilakeskusten tiivis kokonaisuus sijaitsee avarassa ja voimakaspiirteisessä vaaramaisemassa.

Pohjois-Sänkimäen - Sänkimäen maisema-alue on tyypillinen, varsin perinteisenä säilynyt pohjoissavolainen mäki-
kylä.

Pisa on vaihtelevassa luonnonympäristössä sijaitseva korkea vuori, jonka näkötorjasta on pitkään käyty ihaillemassa pohjoissavolaisia vaaramaisemia. Alueella on myös historiallista arvoa.

Saahkarin-Myhinpään tie johtaa Ihalaisen kylältä Rautalammin kirkolle. Tie kulkee jylhäpiirteisessä pohjoissavolaisessa metsä- ja järvimaisemassa, maastomuotoja kauniisti myötäillen.

Puijo on Kuopion kaupungin keskustan välittömässä tuntumassa oleva näyttävä korkea mäki-
alue, jonka huipulla sijaitsee jo vuonna 1928 rauhoitettu luonnonsuojelualue. Puijolta avautuvat huikeat näköalat pohjoissavolaiseen järvimaisemaan.

Valtakunnallisesti arvokkaiden alueiden lisäksi työryhmä on mietinnössään nimennyt maakuunnallisesti arvokkaiksi maisema-alueiksi neljä kohdetta: Kutumäki-Pörölänmäki Suonenjoella, Kinahmi Nilsiässä, Koskenjoki Kiuruvedellä ja Koljonvirta Iisalmessa. Paikallisesti merkittäviä maisema-alueita Pohjois-Savon seutukaavaliiton tekemän selvityksen mukaan ovat ainakin Iimäki Iisalmessa, Hirvisaari-Viitaniemi Juankoskella sekä Lempyy ja Nuutila Suonenjoella.

Lähteet:

Arvokkaat maisema-alueet, YM, Mietintö 66/93

Savolainen kylämaisema, Pohjois-Savon seutukaavaliitto 1990

2.3 Muinaisjäännökset

Suomen muinaismuistolainsäädännön perusteella Museovirasto on kaikissa muinaisjäännöksiä koskevissa kysymyksissä keskeinen virasto ja auktoriteetti. Se vastaa kohteiden rauhoituksesta ja tutkimisesta ja voi antaa määräämillään ehdoilla toiselle luvan tutkia paikkaa, jossa muinaislöytö on tehty.

Pohjois-Savossa muinaisjäännösten perusinventointityö käynnistyi vuonna 1963, kun Nilsian kunnan toimeksiannosta Timo ja Pekka Miettinen tarkastivat muinais löytöjen löytöpaikkoja ja etsivät kunnan alueelta esihistoriallisia muinaisjäännöksiä kuu-kauden ajan. Silloin paikallistettiin 12 kivikautista asuinpaikkaa, mutta tämän jälkeen kului yli 10 vuotta, ennen kuin työ läänin alueella jatkui.

Kuopion kulttuurihistoriallinen museo

Itä-Suomessa esihistorialliset asuinpaikat ovat tavallisimpia kiinteitä muinaisjäännöksiä. Niiden ohella tunnetaan kymmeniä ladottuja kiviröykkiöitä, lapinraunioita, sekä joitakin täällä harvinaisempia muinaisjäännöstyyppejä, mm. kätkölytöpaikkoja. Kuvassa Kuopion Kuusikkolahdenniemen lapinraunioita.

Suomen esihistorian kausijako

Rautakauden jaksot: 1. Esiroomalainen rautakausi 2. Roomalainen rautakausi 3. Kansainvaellusaika 4. Merovingiaika 5. Viikinkiaika 6. Ristiretkiaika

Vuonna 1974 Kuopion museon arkeologisen toiminnan alkaessa arkeologi Lauri Pohjakallio keräsi ja järjesti tiedot sekä laati selvityksen (Pohjois-Savon esihistoriallisten kohteiden arkistointiventointi. Pohjois-Savon seutu-kaavaliiton julkaisu A:7 5.21. Kuopio 1974. ISBN 951-9144-06-6) läänin muinaisjäännöksistä Kansallismuseon arkistoaineiston pohjalta. Kentällä tapahtuvan perusinventoinnin suorittamisesta laadittiin suunnitelma, jonka mukaisesti maastotyön tuli vuonna 1981 olla koko läänin alueella kertaalleen

tehtynä. Ensimmäisenä kesänä inventoitiin Kuopiossa, Rautavaaralla ja Pie-lavedellä, ja kuuden kenttätökesän jäl-keen kiinteiden muinaisjäännösten lu-kumäärä oli lisääntynyt 72:sta 162:een seuraavan taulukon mukaisesti:

vuosi	<1974	1975	1977	1979
kpl	72	112	147	162

Kuopion museon arkeologian amanuenssi Lauri Pohjakallion siirtyes-sä muihin tehtäviin vuonna 1979 muse-osta johdettu ja Pohjois-Savon seutu-

Esihistoriallisella ajalla tarkoitetaan sitä jaksoa, jolta kirjoitetut lähteet kokonaan puuttuvat. Muinaisjäännökset muodostavat perustan tutkittaessa sen ajan kulttuuria. Suomessa esihistoriallinen aika on alkanut jääkauden päättyessä (8000-7000 v. ennen ajanlaskun al-kaa) ja päättynyt histo-riallisen ajan alkaessa Länsi-Suomessa n. 1150 ja Itä-Suomessa n. 1300.

kaavaliiton tuella toteutunut inventointityö pysähtyi kolmeksi vuodeksi. Sitteen amanuenssin toimen täyttämisen yhteydessä arkeologian osuus toimen tehtäväkentässä suhteellisesti pieneni. Vielä vuonna 1983 Kuopion museon työnä inventointiin Karttulan kunnan alue, mutta sitä seuraava hanke, Sonkajärven inventointi, toteutui vasta vuonna 1989 Pohjois-Savon seutukaavaliiton tuen mahdollistamana. Vuodesta 1989 onkin sitten vuosittain voitu tarkastaa vielä tutkimattomia kuntia, vaikka maastotyö on ollut toteutettavissa pelkästään ulkopuolisen (kunnat, Pohjois-Savon seutukaavaliitto) rahoituksen varassa.

Muinaisjäännösten kokonaismäärä vuosina 1982-1994

vuosi	-82	-85	-87	-89	-92	-94
kpl	168	180	186	199	242	266

Pienistä inventointiresursseista huolimatta läänissä on siis vuosikymmenien kuluessa tavattu kiinteitä, esihistoriallisia muinaisjäännöksiä n. 335 eri kohteessa. Pääosa niistä on kivikautisia (n. 7000-1500/1300 eKr.) asuinpaikkoja. Niitä tunnetaan Kuopi-

on läänin jokaisen kunnan alueelta, jossakin (Kaavi, Varkaus) vain yksi ja jossakin (Pielavesi 63, Tervo 19, Kuopio 12) jopa kymmeniä asuinpaikkoja.

Vuonna 1983 Museovirasto laati sisäasiainministeriön kaavoitusosaston kanssa luettelon (Sisäasiainministeriö Tiedotuksia 3/1983) valtakunnallisesti merkittävistä esihistoriallisista suojelualuekokonaisuuksista. Siihen on silloisen Pohjois-Savon seutukaavaliiton alueelta valittu 15 kohdetta, joista kivikautisten löytöjen perusteella ovat merkittäviä seuraavat:

- Monninmäen alue Leppävirralla
 - Leppärannan alue Kuopiossa (Riistavedellä)
 - Pöljän alue Siilinjärvellä
 - Tervon alue (taajama) Tervossa
 - Meijerinkangas Pielavedellä
 - Virranniska Pielavedellä
 - Vanhapappila Pielavedellä
 - Runnin alue Iisalmissa
 - Hinkusalmi Kiuruvedellä
 - Tuliniemi Kiuruvedellä
 - Honkaharju Lapinlahdella
 - Raatin-Palonurmen alue Nilsiässä
- Suonenjoen Saunaniemi on katsottava tämän jälkeen tehtyjen löytöjen vuoksi valtakunnallisesti arvokkaaksi alueeksi, ja tiedot monista muistakin

Tuusniemi, Mäntyrinta, kivikautisen asuinpaikan kaivaus v. 1993

Kuopion kulttuurihistoriallinen museo

Saviastian palasia, tyyppilistä kampakeraamiikkaa (3300-2800 eKr.) Honkaharjulta Lapinlahdelta

kohteista jatkuvasti varmistuvat ja täydentyvät. Asuinpaikkoja on kivikauden eri periodeilta, ja säilyneistä kulttuurikerroksista on tavattu esineiden lisäksi tulisijoja, asumusten paalunsijoja, punamullalla peiteltyjä hautoja sekä palaneina säilyneitä saaliseläinten luita.

Läänin pohjoispuoliskon alueella on monin paikoin tiedossa varhaisia, Suomusjärven kulttuurin (6500-4200 eKr.) asuinpaikkoja, jollaiset Kuopio-Suonenjoki-linjan eteläpuolella ovat huonosti tiedossa. Kaivaustutkimuksin näistä tunnetuista kohteista on saatavissa koko Järvi-Suomen varhaisinta muinaisuutta valottavaa tietoa.

Kampakeraamisen ajan (4200-2000 eKr.) asuinpaikat ovat selvästi tavallimpia Kuopion läänin kivikautisten asuinpaikkojen joukossa, sillä kampaileimapainantein koristeltuja saviastianpaloja on tavattu yli 80 eri kohteesta. Kiuruveden Hinkusalmi, Leppävirran Moninmäki, Pielaveden Kivimäki, Siilinjärven Pöljä, Tervon taajama, Vehmersalmen Roikanmäki ja monet muut löytöpaikat ovat tutkimuksellisesti arvokkaita kohteita.

Pronssikauteen (1500-500 eKr.) ja varhaiseen metallikauteen (500 eKr.-500 jKr.) yhdistettäviä kiviröykkiöhautoja, lapinraunioita, muinaisjäännostien joukossa on toiseksi eniten, 77 kappaletta. Maaningan Metelinkallio ja Metelinmäki (yht. 16 raunioita) Ruokoveden rannalla ovat valtakunnallisesti arvok-

Varhaista asbestikeramiikkaa kivikautiselta asuinpaikalta Maaningan Vehkalahdesta

kainta lapinraunioaluetta. Sitä ei ole kaivauksin tutkittu. Kuopion Kotkatveden sekä Pohjois- ja Etelä-Kallaveden rannat muodostavat lapinraunioiden toisen esiintymäalueen, ja myös Vesannon Konneveden saarista on viime vuosina löydetty useita lapinraunioita. Lisää uusia kohteita tullaan löytämään inventoinneissa väistämättä. Lapinraunioiden merkityksen ja sisämaan metallikautisen asutushistorian selvittämiseksi tarvitaan vielä yksityiskohtaisia kaivaustutkimuksia.

Kuopion läänistä tunnetaan puolelensataa rautakauden (500 eKr.-1300 jKr.) eri periodeille kuuluvaa muinaisesinettä mutta vain muutamia samanaikaisia, kiinteitä muinaisjäänöksiä. Kuopion Haminalahden korukätkö ja Särkilahden kuppikivi, Lapinlahden Ulppaan pyyntikuopat sekä Rautalammin Säynätharjun liedensija, Eetunku-

Kuopion kulttuurihistoriallinen museo

*Maaninka, Keskisaari.
Lapinraunio*

jan kuppikallio ja Hämeenniemen keramiikan löytöpaikka ovat toistaiseksi joko puutteellisesti paikannettavissa tai muuten niukoin todistein luettavissa rautakauden kiinteiden muinaisjäännösten ryhmään. Perustutkimuksen myötä lueteltujen ja muidenkin kohteiden aika- ja kulttuurisidonnaisuus on sitten selvemmin hahmoteltavissa.

Kaikista muinaisjäännösinventoinneista on kirjoitettu raportit - inventointikertomukset, joista käy selville sekä kiinteiden kohteiden että irrallisina tavattujen muinaisesineiden löytösuhteita koskevat tiedot. Niitä säilytetään Kuopion kulttuurihistoriallisen museon arkistossa. Kopiot kertomuksista on lähetetty Museoviraston arkeologian osaston arkistoon sekä kulloinkin inventoituun kuntaan. Lisäksi läänin seutukaavoituksesta huolehtineeseen Savon Liittoon on toimitettu raporttikopiot, luetteloita muinaisjäännöskohteista sekä karttakopioita kohteiden tarkasta sijainnista.

Läänin esihistoriallisten muinaisjäännösten inventointitiedot ovat kuitenkin jo asutustaajamien kohdalla pahasti vanhentuneita. Maanomistuksen sekä ympäristökuvausten tiedot ovat lähes poikkeuksetta muuttuneet, ja jatkuva täydennysinventointi on siksi tietojen päivittämisen ja täydentämisen vuoksi välttämätöntä. Ainoastaan Var-

kaus (v. 1994) on ehditty kaupungin yleiskaavoitukseen liittyvänä hankkeena inventoida kokonaan uudelleen.

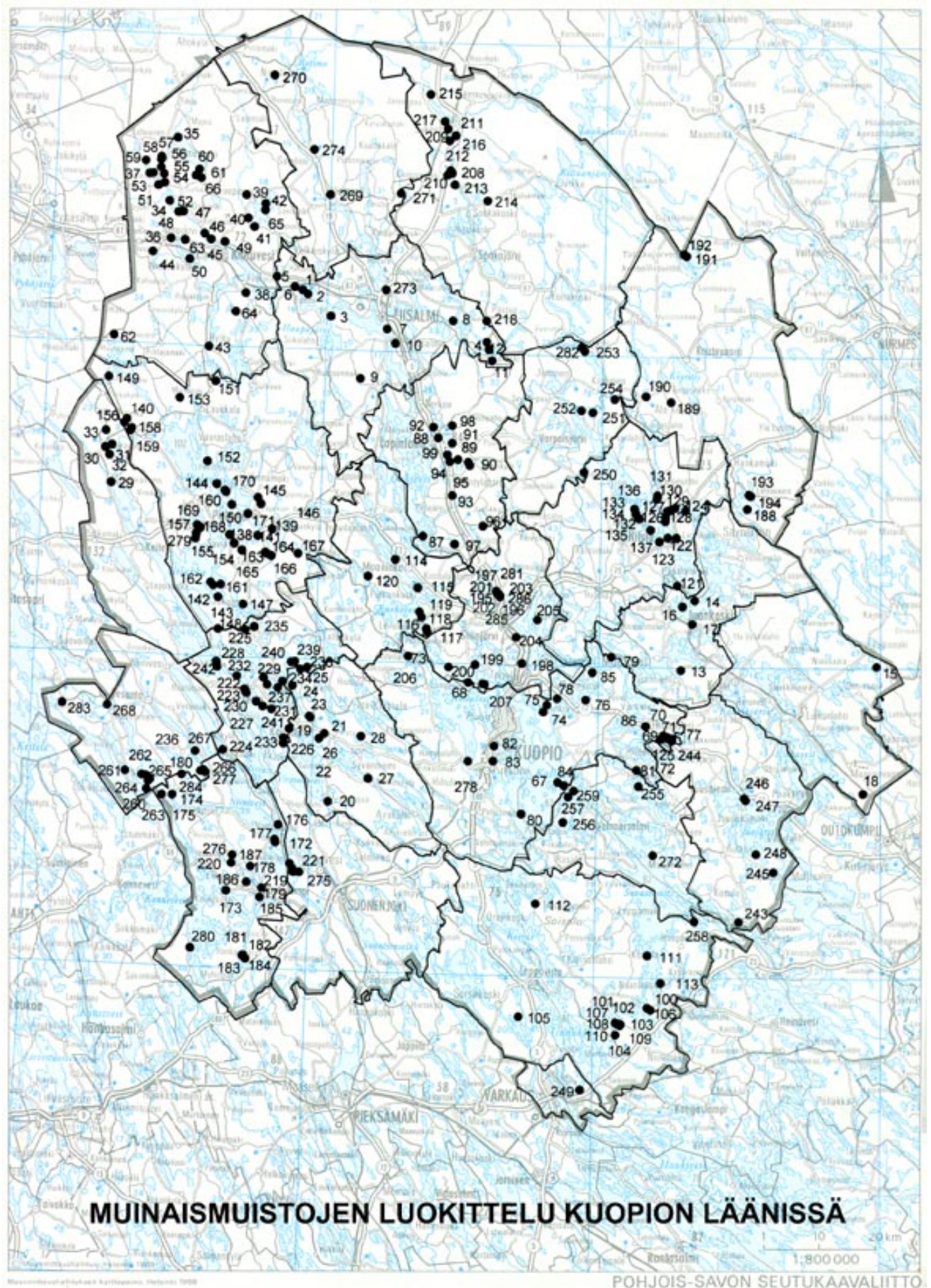
Historiallisen ajan kohteita, kuten esimerkiksi tervahautoja, hiilimiiluja, rautahyttejä, puolustusvarustuksia, rajamerkkejä, karsikkopuita, hautapaikkoja, pyyntikuoppia, uhrilähteitä, talonpohjia, kaskiraunioita jne., inventoinneissa on voitu huomioida vain poikkeustapauksissa. Tämän työn tehostaminen on myös jo kohteiden häviämisen vuoksi aivan kiireellistä.

Täydentävän inventoinnin ja historiallisten kohteiden inventoinnin lisäksi kolmantena erittäin tärkeänä tehtävänä on vielä mainittava muinaisjäännösten ottaminen suunniteltujen kunnostamis-, hoito- ja merkitsemistömenpiteiden piiriin. Museovirasto on tehnytkin Turun ympäristössä, Uudellamaalla, Mikkelin ympäristössä ja Tampereen tienoolla jo jonkin aikaa muinaisjäännösten hoitotyötä, mutta Kuopion läänin alueella työ on vielä aloittamatta.

Suomessa kiinteät muinaisjäännökset ovat rauhoitettuja muistoina Suomen aikaisemmasta asutuksesta ja historiasta, ja ilman muinaismuistolain (295/1963) mukaista lupaa kiinteiden muinaisjäännösten kaivaminen, peittäminen, muuttaminen, vahingoittaminen, poistaminen ja muu niihin kajoaminen on kielletty. Maankäyttö- ym. hankkeiden kohdalla tulee hankkeen suunnittelijan tulee hyvissä ajoin ennen hankkeen toteuttamista selvittää, tuleeko hanke mahdollisesti koskemaan kiinteää muinaisjäännöstä. Ajantasaiset tiedot kunkin alueen suojelluista kiinteistä muinaisjäännöksistä on saatavissa Museovirastosta. Saman lain mukaan kaikki maasta löydetty esineet, joiden iäksi voidaan olettaa vähintään sata vuotta, on toimitettava puhdistamattomina mahdollisimman pian Museovirastoon tutkittaviksi. Ilmoituksia esineistä ja löytöpaikoista voi aina tehdä Kuopion museoon tai suoraan Museovirastoon, Helsinkiin.

Lähde:

Kuopion kulttuurihistoriallinen museo

KARTOITETUT MUINAISMUISTOALUEET POHJOIS-SAVOSSA

IISALMI

TUNNUS	NIMI	TYYPPI	AJOITUS
1	Jysmä	ASUINPAIKKA-ALUE	KIVIKAUTINEN
2	Lapinsaari	KIVIRAUNIO	EPÄMÄÄRÄINEN
3	Haapakangas	ASUINPAIKKA	VARHAISMETALLIKAUTINEN
4	Siltala(Hernej.)	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
5	Siltala(Luupuj.)	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
6	Peltola	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
7	Venakkoniemi	KIVIRAUNIO	EPÄMÄÄRÄINEN
8	Ukonlahti	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
9	Hanhilampi	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
10	Kauppi-Heikin_k.	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
11	Laitilankangas	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
12	Itäpää	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
273	Piiponsuo	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN

JUANKOSKI

TUNNUS	NIMI	TYYPPI	AJOITUS
13	Västinniemi	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
14	Kalmoniemi	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
15	Metsärinne	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
16	Selkälä	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
17	Pikonniemi	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN

KAAVI

TUNNUS	NIMI	TYYPPI	AJOITUS
18	Tyynelä	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN

KARTTULA

TUNNUS	NIMI	TYYPPI	AJOITUS
19	Riihikallio	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
20	Uusipiha	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
21	Aittoranta	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
22	Ahinkola	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
23	Tiukkala	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
24	Pölkki	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
25	Sivus	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
26	Savikoski	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
27	Jokiranta	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
28	Pohjoispäänniitty	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN

KEITELE

TUNNUS	NIMI	TYYPPI	AJOITUS
29	Pekanaho	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
30	Pekkala	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
31	Uusi-Harju	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
32	Koskimäki	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
33	Mäenpää	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN

KIURUVESI

TUNNUS	NIMI	TYYPPI	AJOITUS
34	Hinkusalmi	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
35	Tuliniemi	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
36	Myllypuro	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
37	Hukkala	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
38	Kariaho	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
39	Mäntysuo	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
40	Ylä-Piha	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
41	Sirola	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
42	Lapinniemi	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
43	Pakola	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
44	Lehmilahti	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
45	Koskenniska	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
46	Tuonelanharju	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
47	Jokela	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
48	Kytöniemi	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
49	Korkeakangas	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN

50	Niskala	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
51	Ohenmäki	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
52	Jylänkö	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
53	Pirkälä	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
54	Ruukanlehto	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
55	Härkälampi	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
56	Harjula	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
57	Tienpää	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
58	Metsäpirtti	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
59	Jussila	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
60	Kivisilmä	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
61	Lassila	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
62	Haahkarinsuu	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
63	Niemismäki	KIVIRAUNIO	EPÄMÄÄRÄINEN
64	Paljakka	UHRIKUOPPIA	EPÄMÄÄRÄINEN
65	Rikkiälä	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
66	Metsäpelto	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN

KUOPIO

TUNNUS	NIMI	TYYPPI	AJOITUS
67	Luukonsaari	ASUINPAIKKA	VARHAISMETALLIKAUTINEN
68	Honkasaari	KIVIRAUNIOITA	EPÄMÄÄRÄINEN
69	Leppäranta	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
70	Holoppalanvaaru	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
71	Välisalmenvaaru	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
72	Välisalmi	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
73	Hiekka-aho	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
74	Kirkkoniemi	KIVIRAUNIOITA	EPÄMÄÄRÄINEN
75	Kurkiharju	KIVIRAUNIOITA	VARHAISMETALLIKAUTINEN
76	Kuoppämäki	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
77	Peltosalmi	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
78	Pahniinniemi	KIVIRAUNIO	EPÄMÄÄRÄINEN
79	Honganoksa	KIVIRAUNIO	EPÄMÄÄRÄINEN
80	Mänty	KIVIRAUNIOITA	EPÄMÄÄRÄINEN
81	Vanha-Koski	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
82	Särkilähti	KUPPIKIVI	EPÄMÄÄRÄINEN
83	Jynkänlahti	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
84	Hukkanen	KIVIRAUNIO	EPÄMÄÄRÄINEN
85	Höökälä	KIVIRAUNIO	EPÄMÄÄRÄINEN
86	Laatanlampi	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
123 ei kartalla	Hättilä	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
124 ei kartalla	Riihilahti	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
125 ei kartalla	Ylimmäinen	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
278	Haminalahti	KÄTKÖLÖYTÖ	VIIKINKIAIKA

LAPINLAHTI

TUNNUS	NIMI	TYYPPI	AJOITUS
87	Jokiniemi	KÄTKÖLÖYTÖ	ASUINPAIKKA, VARH.METAL.KAUT.
88	Kärkkäinen	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
89	Nykälä	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
90	Riita-aho	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
91	Martikainen	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
92	Honkaharju	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
93	Ulpas	PYYNTIKUOPPIA	EPÄMÄÄRÄINEN
94	Kinttukoski	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
95	Kivimäki	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
96	Ylä-Pitkä	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
97	Rantala	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
98	Pyylampi	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
99	Hemminki	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN

LEPPÄVIRTA

TUNNUS	NIMI	TYYPPI	AJOITUS
100	Turpeensalmi	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
101	Voutilainen	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
102	Holopainen	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
103	Valkama	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN

104	Kiesinkivi	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
105	Lahdenranta	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
106	Harjula	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
107	Tervajoentie	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
108	Vetotaipale	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
109	Tyynelä	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
110	Vetotaipale	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
111	Kuoppaniemi	KIVIRAUNIO	EPÄMÄÄRÄINEN
112	Sammalniemi	KIVIRAUNIO	EPÄMÄÄRÄINEN
113	Syrjälähti	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
315	Hietaniemi	KIVIRAUNIO, 2 KPL	EPÄMÄÄRÄINEN
316	Riihilahti	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN

MAANINKA

TUNNUS	NIMI	TYYPPI	AJOITUS
114	Keskisaari	KIVIRAUNIOITA	EPÄMÄÄRÄINEN
115	Myhkyri	KIVIRAUNIO	EPÄMÄÄRÄINEN
116	Metelinkallio	KIVIRAUNIOITA	EPÄMÄÄRÄINEN
117	Metelinniemi	KIVIRAUNIOITA	EPÄMÄÄRÄINEN
118	Sömpsölä	KIVIRAUNIOITA	EPÄMÄÄRÄINEN
119	Hiturinniemi	KIVIRAUNIOITA	EPÄMÄÄRÄINEN
120	Vehkalahti	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
308 ei kartalla	Soraharju	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN

NILSIÄ

TUNNUS	NIMI	TYYPPI	AJOITUS
1121	Haasianniemi	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
122	Kuisti	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
123	Lapinsaari	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
124	Kumpuharju	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
125	Pirinen	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
126	Karttusenosaari	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
127	Lähteenniemi	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
128	Marjoniemi	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
129	Hirvilahti	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
130	Hiekkaranta	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
131	Palonurmen nuorisoseurtalo	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
132	Autiosaari	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
133	Kettusaari	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
134	Kuikanlahti	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
135	Hietasalo-Heikkolahti	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
136	Nurmesniemi	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
137	Lohilahti	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN

PIELAVESI

TUNNUS	NIMI	TYYPPI	AJOITUS
138	Virranniska	ASUINPAIKKA	KIVI- JA METALLIKAUTINEN
139	Tupsulahti	KIVIRAUNIO	EPÄMÄÄRÄINEN
140	Jokiharju	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
141	Tupakkaniemi	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
142	Hiekkakangas	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
143	Meijerinkangas	ASUINPAIKKA	VARHAISMETALLIKAUTINEN
144	Suottaniemi	RAJAKIVI	EPÄMÄÄRÄINEN
145	Mikonkorpi	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
146	Kiukoinen	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
147	Rytkölä	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
148	Vauhkola	KIVIRAUNIOITA	EPÄMÄÄRÄINEN
149	Kannas	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
150	Vanhapappila	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
151	Kivimäki	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
152	Korvala	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
153	Kotamäki	KIVIRAUNIO	EPÄMÄÄRÄINEN
154	Metsälä	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
155	Huosaa	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
156	Koivumäki	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
157	Pulloniemi	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
158	Renssinkangas	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
159	Kalttonen	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN

160	Jatalahti	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
161	Kotalahti	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
162	Kemilänniemi	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
163	Saarin	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
164	Tulikoski	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
165	Joensuu	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
166	Amerikankangas	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
167	Kallioharju	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
168	Hiekkaharju	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
169	Halla-aho	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
170	Jatalahti	PUNAMULTAHAUTA	EPÄMÄÄRÄINEN
171	Hiekkaniemi	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
636 ei kartalla	Pirttiniemi,	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
637 ei kartalla	Kemilä	KIVIRAUNIO	EPÄMÄÄRÄINEN
638 ei kartalla	Pangansalo-Jänishiekka	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
639 ei kartalla	Pangansalo-Yläpelto	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
640 ei kartalla	Kirkkosalmi-Kivisalmi 1	ASUINPAIKKA	KIVIK.-VARHAISMETALLIKAUTINEN
641 ei kartalla	Kirkkosalmi-Kivisalmi 2	ASUINPAIKKA	VARHAISMETALLIKAUTINEN
642 ei kartalla	Kirkkosalmi-Kivisalmi 3	ASUINPAIKKA	VARHAISMETALLIKAUTINEN
643 ei kartalla	Kirkkosalmi-Sikoniemi 1	ASUINPAIKKA	VARHAISMETALLIKAUTINEN
644 ei kartalla	Kirkkosalmi-Sikoniemi 2	ASUINPAIKKA	KIVIK.-VARHAISMETALLIKAUTINEN
645 ei kartalla	Kirkkosalmi-Sikoniemi 3	ASUINPAIKKA	KIVIK.-VARHAISMETALLIKAUTINEN
646 ei kartalla	Kärpänsaari S	ASUINPAIKKA	KIVIK.-VARHAISMETALLIKAUTINEN
647 ei kartalla	Kärpänsaari N	ASUINPAIKKA	KIVIK.-VARHAISMETALLIKAUTINEN
648 ei kartalla	Kokkosaari S	ASUINPAIKKA	KIVIK.-VARHAISMETALLIKAUTINEN
649 ei kartalla	Haukkalahti S	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
650 ei kartalla	Suottaniemen tyvi	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
651 ei kartalla	Karkonsaari	ASUINPAIKKA	KIVIK.-VARHAISMETALLIKAUTINEN
652 ei kartalla	Kirkkosaari-Multaniemi	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
653 ei kartalla	Syväsalmi S	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
654 ei kartalla	Pieni Lapinsaari	ASUINPAIKKA	VARHAISMETALLIKAUTINEN
655 ei kartalla	Iso Lapinsaari S ala	ASUINPAIKKA	VARHAISMETALLIKAUTINEN
656 ei kartalla	Iso Lapinsaari S Ylä	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
657 ei kartalla	Salonsaari-Rauniosaarensalmi	ASUINPAIKKA	KIVIK.-VARHAISMETALLIKAUTINEN
658 ei kartalla	Mustaniemi N	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
659 ei kartalla	Mustaniemi	KIVIRÖYKKIÖ	EPÄMÄÄRÄINEN
660 ei kartalla	Kaatiojoen suu	ASUINPAIKKA	KIVIK.-VARHAISMETALLIKAUTINEN
661 ei kartalla	Rusalanniemen kärki	ASUINPAIKKA	KIVIK.-VARHAISMETALLIKAUTINEN
662 ei kartalla	Pikkuhiekka N	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
663 ei kartalla	Pikkuhiekka	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
664 ei kartalla	Lähdekaarre N	ASUINPAIKKA	KIVIK.-VARHAISMETALLIKAUTINEN
665 ei kartalla	Lähdekaarre	ASUINPAIKKA	KIVIK.-VARHAISMETALLIKAUTINEN
666 ei kartalla	Viitaniemi-Rusalanlahti	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
667 ei kartalla	Viitaniemi-Rusalanlahti 2	KUOPPA	
668 ei kartalla	Kalmasaari	HAUTASAARI	
669 ei kartalla	Lassila	ASUINPAIKKA	KIVIK.-VARHAISMETALLIKAUTINEN
670 ei kartalla	Kirkkoranta	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN

RAUTALAMPI

TUNNUS	NIMI	TYYPPI	AJOITUS
172	Hakala	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
173	Haapalahti	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
174	Säynätharju	LIEDENSJJA	RAUTAKAUSI
175	Karhunniemi	KIVIRÖYKKIÖ	EPÄMÄÄRÄINEN
176	Haukitaival	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
177	Onnela	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
178	Jokivarsipelto	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
179	Vaalijala	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
180	Rantala	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
181	Myhinkoski	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
182	Myhinkoski	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
183	Myhinniemi	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
184	Myhinranta	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
185	Eetunkuja	KUPPIKALLIO	EPÄMÄÄRÄINEN
186	Mäntyrinta	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
187	Murto	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN

276	Hämeenniemi	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
280	Teronmaa	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
418	ei kartalla Hämeenniemi,	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
419	ei kartalla Härkäniemi,	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
420	ei kartalla Talliniemi,	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
419	ei kartalla Joutenniemi,	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
RAUTAVAARA			
TUNNUS	NIMI	TYYPPI	AJOITUS
188	Meltunsaari	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
189	Oikilampi	RAJAKIVI	EPÄMÄÄRÄINEN
190	Harsulampi	KIVIRAUNIO	EPÄMÄÄRÄINEN
191	Pohjaslahti	KIVIRAUNIO	EPÄMÄÄRÄINEN
193	Koukkelo1	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
194	Koukkelo2	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
SIILINJÄRVI			
TUNNUS	NIMI	TYYPPI	AJOITUS
195	Pöljä	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
196	Siponen	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
197	Pöljän vanha kk	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
198	Metsäkoulu	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
199	Taipale	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
200	Saunalahti	KIVIRAUNIOITA	EPÄMÄÄRÄINEN
201	Maijala	KIVIRAUNIO	EPÄMÄÄRÄINEN
202	Jokela	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
203	Mattila	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
204	Vilhola	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
205	Urimo	KIVIRAUNIO	EPÄMÄÄRÄINEN
206	Puntolainen	KIVIRAUNIOITA	EPÄMÄÄRÄINEN
207	Heikkiläinen	KIVIRAUNIOITA	EPÄMÄÄRÄINEN
281	Lassila E	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
285	Jokela 2	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
286	Mattila S	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
SONKAJÄRVI			
TUNNUS	NIMI	TYYPPI	AJOITUS
208	Hiekkapakka	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
209	Lahnakankaan hautausmaa	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
210	Linja-zho	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
211	Kauppila	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
212	Venäjäjärvi	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
213	Hirviniemi	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
214	Lassila	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
215	Näyhälä	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
216	Myllykoski	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
217	Tenetti	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
218	Lauttalampi	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
SUONENJOKI			
TUNNUS	NIMI	TYYPPI	AJOITUS
219	Saunaniemi	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
220	Pohjoisniemi	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
221	Kalaranta	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
275	Tiikinlahti	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
TERVO			
TUNNUS	NIMI	TYYPPI	AJOITUS
222	Mäntyrinta	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
223	Keskikoulu	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
224	Hiidenmaa	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
225	Haukisenkangas	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
226	Hiekkaniemi	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
227	Hynnisenosaari	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
228	Päiväranta	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
229	Syväsalmi	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
230	Huttula	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
231	Jakosaari	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
232	Kolunlahti	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
233	Piiniemi	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN

234	Katiskakaarre	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
235	Loukkuviita	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
236	Uitin	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
237	Hirvisalmi	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
238	Kurikkasaari	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
239	Pitkäharju	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
240	Kanavanmökki	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
241	Harinka	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
242	Pirtinkaarre	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
TUUSNIEMI			
TUNNUS	NIMI	TYYPPI	AJOITUS
243	Laukansalo	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
244	Talvilahti	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
245	Multimäki	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
246	Mustonen	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
247	Ritoniemi	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
248	Väliniemi	KIVIRAUNIO	EPÄMÄÄRÄINEN
	Älymäki	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
VARKAUS			
TUNNUS	NIMI	TYYPPI	AJOITUS
249	Kopolanniemi	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
VARPAISJÄRVI			
TUNNUS	NIMI	TYYPPI	AJOITUS
250	Metsäpirtti	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
251	Hanhikangas	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
252	Siikämäki	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
253	Mäntylä	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
254	Sahiniemi	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
282	Hiekkaharju	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
VEHMERSALMI			
TUNNUS	NIMI	TYYPPI	AJOITUS
255	Roikanmäki	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
256	Mustikka	KIVIRAUNIO	EPÄMÄÄRÄINEN
257	Korkea-Varpanen	KIVIRAUNIO	EPÄMÄÄRÄINEN
258	Jouhisaari	KIVIRAUNIO	EPÄMÄÄRÄINEN
259	Lamminniemi	KIVIRAUNIO	EPÄMÄÄRÄINEN
272	Koirankuotolainen	KIVIRAUNIO	EPÄMÄÄRÄINEN
VESANTO			
TUNNUS	NIMI	TYYPPI	AJOITUS
260	Närhinsaari	KIVIRAUNIO	EPÄMÄÄRÄINEN
261	Lääminginmäki	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
262	Korpinen	KIVIRAUNIO	EPÄMÄÄRÄINEN
263	Iso-Runkkuuttoma	KIVIRAUNIOITA	EPÄMÄÄRÄINEN
264	Pieni-Runkkuuttoma	KIVIRAUNIOITA	EPÄMÄÄRÄINEN
265	Vihtanen	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
266	Joensuu	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
267	Luntiainen	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
268	Hiekkala	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
277	Vihtajärvi	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
283	Halla-aho	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
284	Palvaniemi	KIVIRAUNIO	EPÄMÄÄRÄINEN
VIEREMÄ			
TUNNUS	NIMI	TYYPPI	AJOITUS
269	Hukkalanharju	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
270	Koivumäki	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
271	Peltoniemi	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN
274	Honkalampi	ASUINPAIKKA	KIVIKAUTINEN

2.4 Asumishistoriaa

Maaseutuasutusta

Pohjois-Savossa on asuttu tuhansien vuosien ajan, mutta laajamittainen savolainen uudisasutusvaihe ajoittuu 1400-luvun lopulle ja 1500-luvun alkuun. Vajaat sata vuotta kestäneen asutuskauden jälkeen Pohjois-Savossa oli 1560-luvulla arviolta 250 taloa.

Itä-Suomea on kokonaisuudessaan pidetty tyypillisenä haja-asutusalueena, mutta arviot perustuvat Pohjois-Savo

ja itäistä Keski-Suomea koskeviin havaintoihin. Täällä asutus syntyi aikaisemman erätalouden pohjalle, jolloin kukin eräpalsta osoitettiin asuttavaksi yhdelle uudisviljelijälle. Kuitenkin myös itäsuomalainen kylä ja kylämaisema on ikivanha. Maamme itäisimmissä osissa kyläasutus lienee vanhempaa kuin haja-asutus, joka kasvoi kylien rinnalle 1700-luvulla, kun peltoviljelys yleistyi ja pakotti osan taloista siirtymään kylästä takamaalle.

Millaisissa rakennuksissa savolaiset esi-isämme asuivat Pohjois-Savoon muuttaessaan? Ikivanha eränkävijän tilapäisasutus oli laavu. Myös kota oli käytössä jo kivikaudelta lähtien. Hirsistä salvottu pirtti levisi Suomeen yli tuhat vuotta sitten. Pohjois-Savon asutuskaudella huomattava osa savolaisista asui mitä ilmeisimmin hirsirakennuksissa.

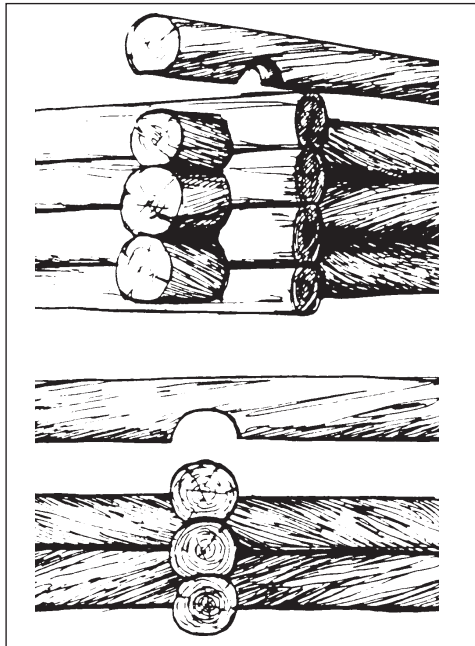
Vanhimmissa savupirteissä ei ollut ikkunoita vaan pienet suljettavat luukut ja katossa aukko savun poistumista varten. Liesi oli aluksi keskellä, mutta jo 900-luvulta lähtien yleistyi tapa sijoittaa nurkkaan kiuas. Maalattiallista pirttiä lienee käytetty myös saunana ja eläinten suojana. Pohjois-Savon asuttamisen aikaan tulisijana on ollut jo lännestä päin levinnyt sisäänlämpiävä umpi-uuni, joka syrjäytti kiukaan.

Myös uloslämpöuuni saapui lännestä yli viisi vuosisataa sitten, mutta se yleistyi hitaasti Itä- ja Pohjois-Suomessa. Oulun kaupunkitaloista oli puolet sisäänlämpiäviä savutupia vielä 1750-luvulla. Pohjois-Savon maaseudulla savupirtti ei ollut harvinaisuus tämän vuosisadan alussakaan.

Vanhinta sisustuskerrostumaa edustaa sivu- tai peräseinällä ollut kiinteä lavitsa. Vähitellen alettiin pirttiin rakentaa lattia. Pirtin kalustus oli tälle vuosisadalle asti vaatimatonta ja toimivuutta korostavaa: pitkän pöydän ja penkkien lisäksi ei paljon muita kalusteita tarvittu.

Vanhakantainen hirsisalvos tehtiin siten, että hirren yläpuolelle veistettiin loveus. Tämän rautakautisen perusmuodon sovellus on ns. koirankaulanurkka, jossa loveus veistettiin

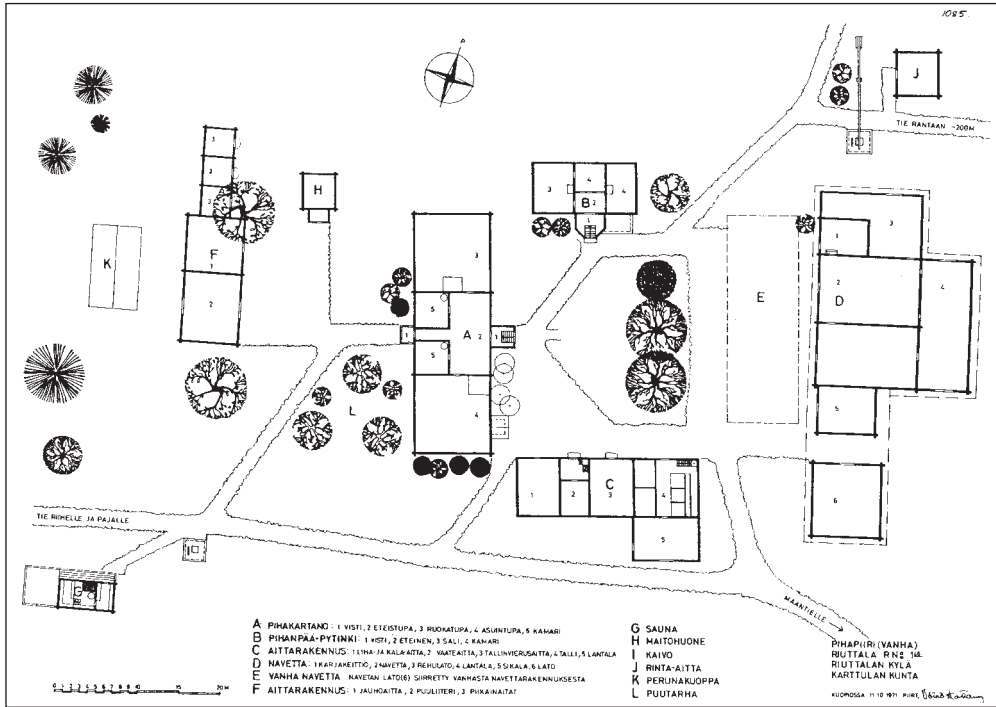
Koirankaulanurkka ja väliseinän liittyminen pyörö-hirsiseinässä

Akaatta Lappalaisen savupirtti, Maaninka.

Kuopion kulttuurihistoriallinen museo

Riuttalan säännöllinen umpipiha.

Kuopion kulttuurihistoriallinen museo

useimmiten myös yläpuoliseen hirteen. Koirankaulatyypinen itäinen nurkka lienee ollut savolaisten uudisasukkaiden tuntema, ja se säilyi pitkään käytössä ladonnurkkana.

Pohjois-Savossakin. Jo 1800-luvulta on säilynyt useita pihvoja, joissa talon rakennukset on ryhmitelty umpipihaiksi.

Pihapiiri

Kun eri tarkoituksia varten ryhdyttiin vähitellen pystyttämään erillisiä rakennuksia, ne sijoitettiin Itä-Suomessa varsin hajalleen.

Valtiovalta tunsu kiinnostusta rakennusten sijoitteluun mm. paloturvallisuussyistä. Monenlaisia ohjeita ja määräyksiä tarpeellisista rakennuksista ja niiden sijoittamisesta annettiin. Kaarle XI:n talonkatselmuksen asetus vuodelta 1681 lienee niistä tunnetuin. Virkavalta pyrki rakennusten ryhmittämiseen säännöllisiksi pihoksi mm. eriyttämällä asuinpihan ja karjapihan. Riihi ja sauna oli sijoitettava kauemmaksi pihapiiristä tulenvaaran takia. Taustalla olivat renessanssin säännöllistä muotoa ihannoivat kauneusideaalit, joita oli aikaisemmin sovellettu linnojen ja kartanoiden rakentamisessa. Vähitellen neuvonta alkoi vaikuttaa

Rakentamisen mallia pappiloista

Uutuuksien leviämisessä talonpoikien keskuuteen oli pappiloilla, sotilasvirkataloilla, kartanoilla ja kaupunkitaloilla oma merkittävä osuutensa esimerkin antajina. Maanlain mukaan seurakuntalaisten tuli rakentaa papilleen seitsemän "laillista huonetta": tupa, paistihuone, lato, vilja-aitta, ruoka-aitta, luh-ti ja navetta. 1600-luvulla rakennettavien suojien määrä nousi. Suurimmillaan suomalaisessa pappilassa saattoi olla lähes neljäkymmentä rakennusta.

Kuopion pappilaan Väinölänmiesten tyveen saapui vuonna 1690 kirkkoherraksi Israel Wirilander. Tavan mukaan suoritettiin saapumiskatselmus, jonka perusteella saamme kuvan, millaisia rakennuksia savolaisessa pappilassa tuohon aikaan oli. Tupaan kuului myös kamari, jossa oli kolme lasiikkunaa, savupiippu ja raudoitettu lukolinen ovi. Kalustuksena oli kaksi sänkyä ja pieni pöytä. Tuvassa oli kolme

Väärnin pappila, Lapinlahti

Esa Ollikainen

Väärnin pappilan sali

Esa Ollikainen

rikkinäistä ikkunaan, lukollinen ovi rautasaranoineen ja savupiippu. Sisustuksena oli sänky, pöytä ja penkkejä.

Lisäksi pappilaan kuului mm. kaksi vanhaa hollitupaa, kellari ja vanha porvaritupa. Rakennusten sisustus oli samantapainen kuin kamarituvissa, mutta porvarituvassa mainitaan lisäksi pitkä pöytä.

Kuningatar Kristiina oli määrännyt vuonna 1644 Viipurin hiippakunnan papistolle, että pappien oli luovuttava savupiirteistä antaakseen muille hyvän esimerkin savupiipullisten tupien käytöstä, "koska moni siten saattaa pitää

näkönsä vahingoittumattomana, moni tulipalo vältetään ja poistetaan tilaisuus kaikenlaisiin törkeisiin paheisiin, joita heidän savupiirteissään paljon tapahtuu".

Turun akatemia otti opetuksessaan huomioon pappien mahdollisuudet uusien asumistapojen välittäjinä. Professori Per Kalm luennoi 1750-luvulta lähtien rakennustaiteen perusteista tuleville papeille. Hän selitti, että papit "voisivat neuvoa talonpojille parhaimman tavan kuinka talot saadaan lämpimiksi ja terveellisiksi asua; parhaiten olisi näet tämä toteutettavissa pappiloissa, joita pitäjäläiset rakentavat, heitä kun kirkkoherrat tällöin voisivat ohjata".

Elina Pentikäinen

Väisälänmäen entinen kansakoulu, Lapinlahti

Ent. luutnantin virkatalo
Venäjänsaari, Maaninka.
Rakennettu 1754-55

Kuopion kulttuurihistoriallinen museo

Kuopion pappilassa oli jo 1600-luvun lopulla monia uutuuksia, joita ympäristössä ei juuri tunnettu. Savupiipun lisäksi sellaisia olivat lasi-ikkunat, rautasaranat ja -lukot. Pappiloiden lisäksi näitä uutuuksia välittivät sotilasvirkatalot.

Sotilasvirkatalot

Ruotsi-Suomessa toteutettiin 1600-luvun lopulla ns. määräjakolaitos. Sotilaille ja hallintovirkamiehille annettiin asuttavaksi virkatalo, jolla korvattiin osa palkasta. Pohjois-Savossa sotilasvirkataloja oli erityisesti Kuopion ympäristössä ja lialmassa.

Sotilasvirkataloihin kuului tavanomaiset talonpoikaistalojen rakennukset. "Lailliset huoneet" on lueteltu asetuksessa täsmällisesti: särvinaitta, jyväheli eloaitta, talli, navetta, lammasläävä, rehusuojat, ladot, jauhoaitta, mallassauuna, sauna, voiaitta, työkaluvaja, käymälä, halkovaja, riihi, palvelusväen pirtti ja portti.

Virkataloista laadittiin 1600- ja 1700-luvulla mallipiirustuksia. Korkearvoisimmilla sotilailta oli enemmän huoneita kuin alempiarvoisilla. Perusratkaisuna oli kuitenkin yksikerroksinen hirsirakennus, jossa oli lasi-ik-

kunat. Pohjakaava pohjautui useimmiten paritupaan, jota täydennettiin päädystä kamareilla. Ns. karoliinisessa pohjakaavassa sali sijoitettiin keskelle. Vaatimattomimmat rakennukset olivat yksinäistupia ja eteiskamaritupia.

Upseerit halusivat hankkia sosiaalista arvostusta rakentamalla komeasti. 1700-luvulla alettiin rakennuksia vuorata ja kiviset perustuksetkin tehtiin aikaisempaa paremmin. Korkeimpien sotilashenkilöiden ovissa oli rautaiset lukot, mutta aliupseereiden ovet käänntyivät puu- tai nahkasaranoiden varassa. Säätyläismäisiä irtohuonekalujakin alettiin suosia uusissa uloslämpivissä tuvissa. Esimerkiksi Kuopion Hatsalan asuja majuri von Fieandt teetti vuonna 1724 tupaansa pitkät penkit ja pöydän, kaksi pylvässänkyä ja kuusi selkänöjäläistä tuolia. Venäjänsaarella oli lisäksi mm. klaffipöytä.

Sotilasvirkatalojen komistuminen johti siihen, että 1800-luvulla myös suurimmissa talonpoikaistaloissa ryhdyttiin soveltamaan uusia rakentamismuotoja. Metsien taloudellinen hyödyntäminen tarjosi uusia resursseja myös rakentamiselle. Uloslämpiävä uuni, kaakeliuunit, säännöllinen pihamuoto, suuret lasi-ikkunat, julkisivun vuoraus, kattotuolit, aumakatto, punamulta ja myöhemmin keltamaali, kuis-

ti, jatkettu paritupa ja keskeissali, seinien ja kattojen maalaus, tapetit ja peiliovet ovat esimerkkejä uutuuksista, jotka omaksuttiin pian myös talonpoikais-taloihin. Vaatimattomissa torpissa sen sijaan säilyi käytössä vanha asumista-pa. Savupirtti oli varsin tunnettu vielä 1930-luvulla.

Sosiaaliset erot voimistuivat maaseudulla viime vuosisadan vaihteessa, samaan aikaan kun vanha sääty-yhteiskunta oli jo muuten hajoamassa. Torpparivapautuksen myötä maanomistusoloja järjestettiin uudelleen, ja myös sotien jälkeinen asutustoiminta merkitsi maaseudulle suurta muutosta. Viime vuosikymmenien maaltamuutto on ravistellut maaseutua perinpohjaisesti. Rakentamisessa vanhat ratkaisut on hylätty kaupungeista omaksuttujen sopimattomienkin esikuvien tieltä.

Tilattoman väestön ongelmia pyrittiin ratkaisemaan vuoden 1918 torpparilailla ja vuonna 1922 säädetyllä Lex Kalliolla. Suomesta tuli pienviljelysvaltainen maa. Maatalousvaltaisuudesta ja uusien peltojen raivaamisesta huolimatta muuttoliike kaupunkiin oli jatkuvaa ja lisääntyi 1930-luvun lo-

pulla. Vuosina 1921-1939 kaupunkien väestö kasvoi muuttovoiton noin 200 000 henkeä.

Esimerkiksi Kuopion pitäjässä oli vuonna 1910 743 torppaa ja 563 itsenäistä tilaa. Torpparilain vaikutus näkyi nopeasti, sillä 1920-luvun lopulla oli vuokramaalla enää 92 tilaa. Talvisodan jälkeen säädetty pika-asutuslaki johti välittömästi 20 uuden tilan perustamiseen Kuopion maalaiskuntaan. Vuonna 1950 yli kahden hehtaarin tilojen määrä oli kasvanut sodan lopusta yli 200:lla. Kymmenkunta vuotta myöhemmin tilastoissa alkoi kuitenkin jo näkyä uusi suuntaus: tilojen väheneminen ja tilakoon suurentuminen. Myös muissa Pohjois-Savon kunnissa muutokset olivat samansuuntaisia.

Esimerkki kaupunkiasumisen muuttumisesta - Kuopion rakennusvaiheet

Suomalainen kaupunkikulttuuri on verrattain uutta: Turku vietti vuonna 1979 700-vuotisjuhliansa. Aikaperspektiivi on lyhyt moniin ulkomaisiin kaupunkiin

*Kuopion kaupunki
1880-luvulla*

Kuopion kulttuurihistoriallinen museo

verrattuna. Aluemenetysten seurauksena koko laaja Itä-Suomi oli 1700-luvulla jonkin aikaa kokonaan ilman kaupunkia. - Vanhat suomalaiset kaupungit olivat pieniä, kylämäisiä ja enimmäkseen puusta rakennettuja.

Pietari Brahen 1600-luvun puolivälissä perustama Kuopio käsitti kirkon, pappilan, käräjätuvan, rannassa sijaitsevan torin ja lisäksi kahdeksan pientä korttelia. Savupirtti oli tähän aikaan yleinen myös kaupunkiasumuksena, vaikka papit ja korkeat virkamiehet jo alkoivat varustaa edellä selostettuun tapaan talojaan uloslämpiviillä uuneilla ja lasi-ikkunoilla. Savupirtin etuna oli se, että se oli lämpimämpi kuin suora-hormisilla uuneilla varustetut talot. Kuopion kaikki sotilasvirkatolot olivat uloslämpiviä jo ennen 1700-luvun puoliväliä, mutta aliupseereilla saattoi toinen pirtti olla vielä sisäänlämpiävä. Lamput ja palkolliset saivat sen sijaan asustaa vielä savutuvisissa.

Talvella 1775 - 1776 hahmotteli maanmittari Pehr Kjellman Kuopionniemen lumiseen maastoon toiseen kertaan perustetun kaupungin tulevat korttelit ja kadut. Suorakulmaisen kaavan mukaan pitkä sivu kadun suuntaisesti sijoitetut rakennukset alkoivat nousta asemakaavoitetun alueen eteläosasta. Rakennukset ja aidat rajasivat pihat omaan rauhaansa.

Kaupunkialueilla oli myös sosiaalisia eroja. Säätyläiset asuivat eteläisellä alueella, jossa oli lisäksi pari käsityöläiskorttelia. Pohjoinen kaava-alue oli käsityöläisten kaupunkia. Porvarit ja toimihenkilöt asuivat kummallakin alueella, mutta kirvesmiehet, ajurit ja kalastajat pohjoisessa kaupunginosassa. Palvelusväki asui säätyläisperheiden asuma-alueilla.

Kuopion kaupunkikuva oli 1700-luvun lopulla voimakkaassa muutosvaiheessa. Suurimmat asuintalot rakennettiin vanhaa rokokoomuotia noudattaen taitekkaita ja vuorattiin pystylaudoin - tai jätettiin vanhaan tapaan kokonaan vuoraamatta. Myös uudempi 1780- ja 1790-luvulla omaksuttu kustavilainen arkkitehtuuri painoi leimansa rakennuskantaan.

Esa Ollikainen

Katujen varsille sijoitettujen matalien uudisrakennusten vaaleat, nopeasti harmaantuvat hirsiseinät leimasivat 1700-luvun lopussa kaupunkikuvaa, mutta etenkin keskustassa korea punamultamaali valtasi alaa. Siellä täällä sijaitsevat kasvimaat ja kaduilla liikuskelevat kotieläimet toivat oman lisänsä miljööseen.

Kapeat rännikadut olivat ominaisia Kuopiolle. Tuulimyllyt, Piispanpuistossa sijainnut kirkko, Maaherrankadun alikäytävän lähetyville rakennettu lääninsairaala, viinanpolttimo, triviaalikoulu, apteekki ja posti kuuluivat osana uuden kaupungin katukuvaan samoin kuin vanhan mes-tauspaikan lähelle rakennettu vankila. - Kuopiossa on säilynyt meidän päiviim-

Kuopion ruutukaupungin puutalot purettiin uudisrakennusten alta pääosin 1960 ja 1970 luvulla. Samalla menetettiin "Pikku-Pietarin pihamittakaava"

Kauppakadulla on Kuopion vanhimpia liikerakennuksia, oikealla Kuopion osuusmeijerin jugendtyylinen konttori, vasemmalla Kuopion vanhin kivitalo Kauppakatu 2

Esa Ollikainen

Kuopion kulttuurihistoriallinen museo

me vain kaksi asuinrakennusta tästä kaupungin toisesta perustamisvaiheesta.

Suomen sodan seurauksena maamme liitettiin yli sadaksi vuodeksi Venäjän yhteyteen vuonna 1809. Kustavilaisen ajan ruotsalaissävyisestä arkkitehtuurista luovuttiin ja mallit omaksuttiin idästä, lähinnä Pietarista. Helsingillä oli keskeinen asema klassisen empirerakentamisen aatteiden välittäjänä suomalaisiin maaseutukaupunkeihin. Matalat symmetriset puutalot alkoivat vallata sijaa myös Kuopiossa. Vaakalautavuoraus, kuusi-ruutuiset ikkunat ja monenlaiset klassiset koristeaiheet olivat leimallisia piirteitä tässä tyyllisuuntauksessa.

1800-luvun empiren rinnalle alkoi tunkeutua epäsymmetrinen sveitsiläistyylä, joka suosi koristeellisia kaksikulotteisuutta korostavia lehtisahaleikkauksia. 1800-luvun lopulla rakennettiin ns. kertaustyylien mukaisesti. Vanhojen tyyllisuuntien uudet sovellutukset, lähinnä uusrenessanssi, saivat oman rikasmuotoisen ilmeensä puuhun sovellettuna. Puhutaankin mm. nikkarityylistä ja sorvityylistä. Kuopiossa alettiin rakentaa 1880-luvulla aikaisempaa enemmän kivistä, ja kaupunki sai keskustaansa kivisen sydämen.

Viime vuosisadan vaihteessa rakentajien suosion sai jugend ja sitä

soveltava kansallisromanttinen suuntaus. Malleja haettiin mm. keskiajalta ja vanhasta karjalaisesta hirsiaikkitehtuurista. Ikkunoiden yläosat jaettiin pieniin ruutuihin, kaaria, torneja ja erkkereitä rakennettiin ja suositettiin paanu- ja hirsipintoja. Tyyllitelty luontoon liittyvät koristeaiheet olivat muodissa.

1920-luvulla elettiin hillityn klassismin tunnelmissa, ja samaan aikaan rakennuksia ryhdyttiin maalaamaan neutraalin vaaleiksi. Kaupungit säilyivätkin vaaleina 1960-luvun loppuun saakka, jolloin syntyi värien vallankumous. Hirsirakennukset alkoivat väistyä rankorakenteiden tieltä, ja viime vuosikymmeninä on elementtiteknikka vallannut alaa myös pientalorakentamisessa.

1930-luvulta lähtien yleistyi käytännöllisyyttä ja toimivuutta korostava funktionalistinen rakentaminen. "Laatikkotalot" nauhaikkunoineen ilmestyivät kaupunkikuvaan. Pelkistetty rakentamisen linja jatkui lyhyitä koristeellisempia kausia lukuun ottamatta 1980-luvulle saakka.

Ominaista tälle vuosisadalle on esikaupunkien kaavoittaminen. Erityisesti 1960-luvulta lähtien lähiöityminen on ollut voimakasta. Jo 1920-luvulla - osittain aikaisemminkin - rakennettiin asuntoja suurten teollisuuslaitosten lä-

hellä sijaitseviin Haapaniemen, Linnanpellon, Männistön ja Itkonniemen kaupunginosiin. Niirala toteutettiin useassa vaiheessa. Ensimmäiset hankkeet olivat esillä jo viime vuosisadan vaihteessa, mutta laajemmin kaupunginosa rakennettiin O. I. Meurmanin vuosina 1940-1941 laatiman kaavan pohjalta.

Kuopion lisäksi pohjoissavolaista kaupunkikulttuuria edustavat Iisalmi, Varkaus, Suonenjoki ja Kiuruvesi. Kaupunkeina ne ovat uudempia, mikä näkyy myös rakennuskannassa. Iisalmi perustettiin kauppalaksi 1860 ja kaupunkioikeudet se sai 1891. Iisalmen keskustassa oli vielä muutama vuosikymmen sitten varsin yhtenäinen viime vuosisadan lopulla ja tämän vuosisadan alussa rakennettu puutaloalue. Sen jälkeen rakennuskanta on uudistunut nopeasti.

Vaikka Varkaus on kaupunkina nuori (1962), sillä on pitkä taajamamenneisyys takanaan. Suunniteltiinhan seudulle kaupunkia jo 1700-luvulla. Kruununkalastamo, sotilastukikohta, ruukki, saha, konepaja, valimo ja kanava kuuluvat kaupunkivaihetta edeltäneeseen kehitysjaksoon. Varkaudessa on vielä kuitenkin jäljellä varsin monia rakennuksia, jotka kuvastavat paikkakunnan historiallista omaleimaisuutta.

Nykypäivän asuinolot

Nykyajan mukavuudet alkoivat levitä kaupunkiasuntoihin tämän vuosisadan alusta lähtien. Vesijohto, viemäri, sähkö, keskuslämmitys ja WC helpottivat suuresti arkipäivän elämää. Puuliedet korvattiin sähköliesillä 1930-luvulta lähtien ja alkoivatpa jääkaapitkin tulla tutuiksi samoihin aikoihin. Yleistymisen oli kuitenkin epätasaista. Kuopiossa vesijohto valmistui 1914. Seuraavan vuoden lopussa vesijohtoon liitettynä talousjohtoja oli kaikkiaan 309. Ensimmäinen kunnallinen viemäri valmistui 1892, mutta varsinainen viemärilaitos aloitti toimintansa 1907. Vuonna 1892 perustettiin kaupunkiin yksityinen sähkölaitos ja kaupungin

oma laitos valmistui 1907. Muut mukavuudet yleistyivät vähitellen. Esimerkiksi vuonna 1930 Kuopion taloista vain 22 prosentissa oli vesiklosetti. Vesikeskuslämmitys oli vain 6,5 prosentissa kaupungin rakennuksista.

Ennen sotia Kuopiossa oli noin 5500 asuntoa. Nyt huoneistoja on yli 40 000, joten asuntokanta on pääosin hyvin uutta. Puolet kaupungin asunnoista on rakennettu vuoden 1970 jälkeen. Kuopiossa sijaitsee yli kolmannes Pohjois-Savon yli 100 000 asuinhuoneistosta. Yli 63 prosenttia asunnoista on kerrostaloissa. Rivitaloissa asuu noin 12 prosenttia kaupunkilaisista ja yhden tai kahden perheen taloissa noin 21 prosenttia.

Pohjois-Savo on jäljessä maan keskitasosta asumisväljyydellä mitattuna. Vuonna 1980 henkilöä kohti oli meillä 23,8 m², kun vastaava luku koko maan osalta oli 26,3 m². Nykyisin Kuopiossa on asuineliöitä henkeä kohti kolmisenkymmentä, mikä on kaksi neliötä maan keskiarvoa vähemmän.

Lähteet:

Timo Niiranen: Miten ennen asuttiin, Keuruu 1981

Timo Niiranen: Miten Pohjois-Savossa on asuttu, Pohjois-Savon maakuntakirja, Pohjois-Savon maakuntaliitto, 1986

Helena Riekkö, Timo Niiranen: Kuopio 200 vuotta, Kuopion museon kulttuurihistoriallisen osaston julkaisuja 4/1982

Mikäli vanhaa rakennusta ei voida säilyttää alkuperäisellä paikallaan, voidaan se poikkeuksellisesti myös siirtää, Kuopion Satama-apteekki siirrettiin museokortteliin vuonna 1987

Esa Ollikainen

2.5 Liikenneväylien kehitys

Vesireitit ja kanavat

Sisä-Suomen pohjoisosan järviolueesta muodostuva maakuntamme on vesistörikasta seutua. Alueen pinta-alasta on 16 % vettä. Vesistöjen suomat kulkuväylät ovat vuosisatojen kuluessa vaikuttaneet merkittävästi Savon asuttamiseen. Asutus on levinnyt harvana ja hajanaisena lähinnä vesistöjen varsille. Luonnon vesi- ja talviteiden helppokäyttöisyys ja toisaalta 1500-luvulta aina 1700-luvun puoliväliin saakka vallinnut maanpuolustuksen strategia hidastivat ja jopa kielsivät tiestöjen rakentamisen Savon seudulle. Etelä-Suomeen oli jo 1700-luvulle siirryttäessä muodostunut varsin tiheä maantieverkosto, mutta Kuopion läänin alueella ei tuolloin ollut maantietä lainkaan.

Maamme historian ensimmäiset valtion rakentamat suluilla varustetut Taipaleen ja Konnuksen kanavat rakennettiin vuosina 1835 - 1839. Tämän jälkeen päästiin laivalla Saimaan eteläosista Kuopioon saakka.

Vuonna 1845 - 1852 rakennettiin Ruokovirran, Viannon ja Tomperin kanavat. Uusi Konnuksen kanava raken-

nettiin vuosina 1865 - 68. Sulkukammio louhittiin kallioon ja mitoitettiin niin tilavaksi, että kaksi alusta mahtui siihen yhtä aikaa. Taipaleen uusi kanava valmistui vuonna 1871. Kanava louhittiin osittain kallioon ja siihen tehtiin kaksi sulkua. Vuonna 1866 myönnettiin varat liikenteelle haitallisten paikkojen kanavoimiseksi Kuopio - Iisalmen vesireitillä. Onkiveden ja Poroveden yhdistävä Nerכון kanava valmistui 1869 ja Viannon ja Tomperin kanavia korvaava Ahkiolahden kanava valmistui vuonna 1874. Nerכון kanavaan tehtiin puinen sulku ja kaksi ohituspaikkaa. Kanavan ylittävä silta rakennettiin kääntösillaksi.

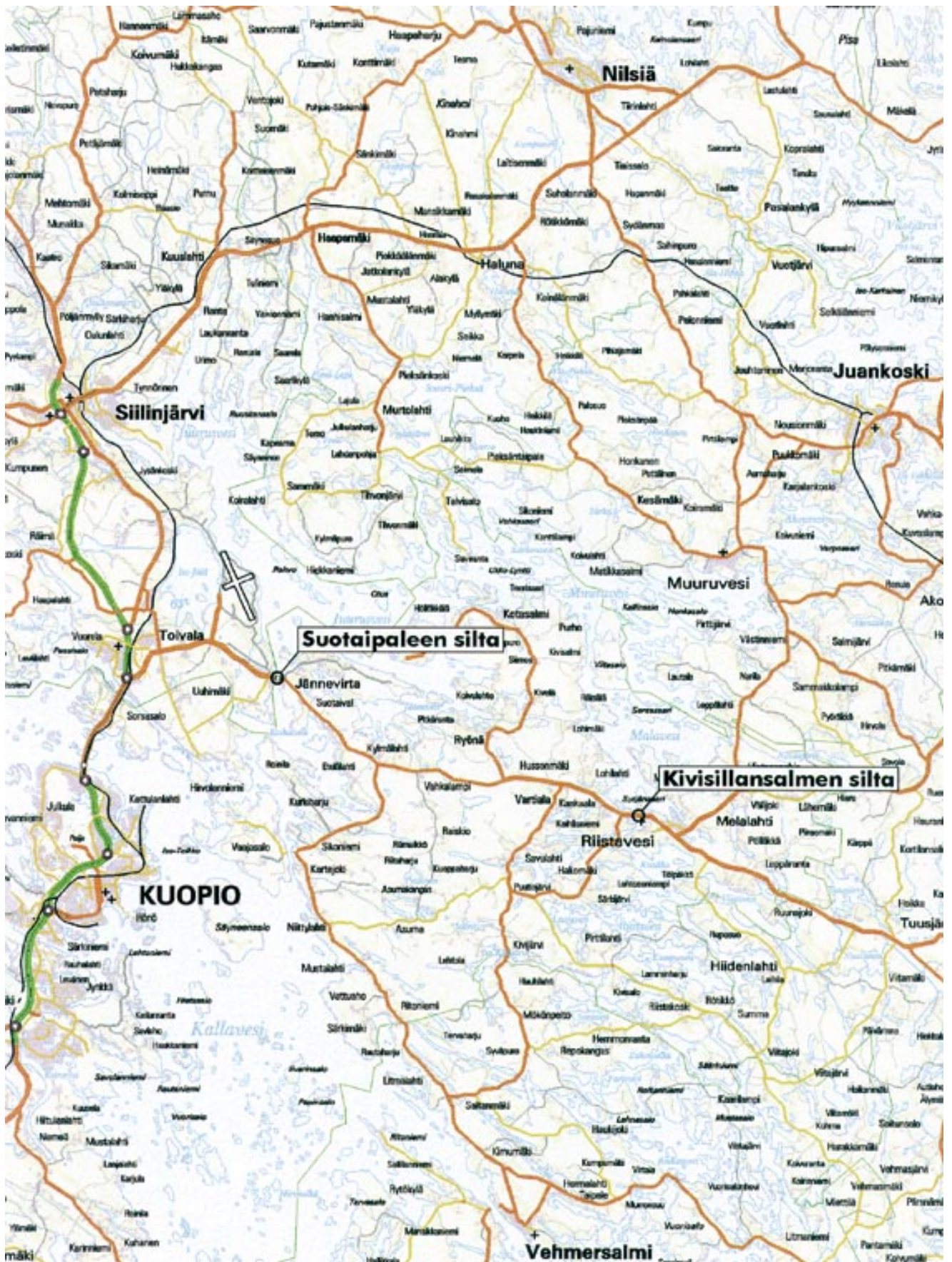
Maantiet

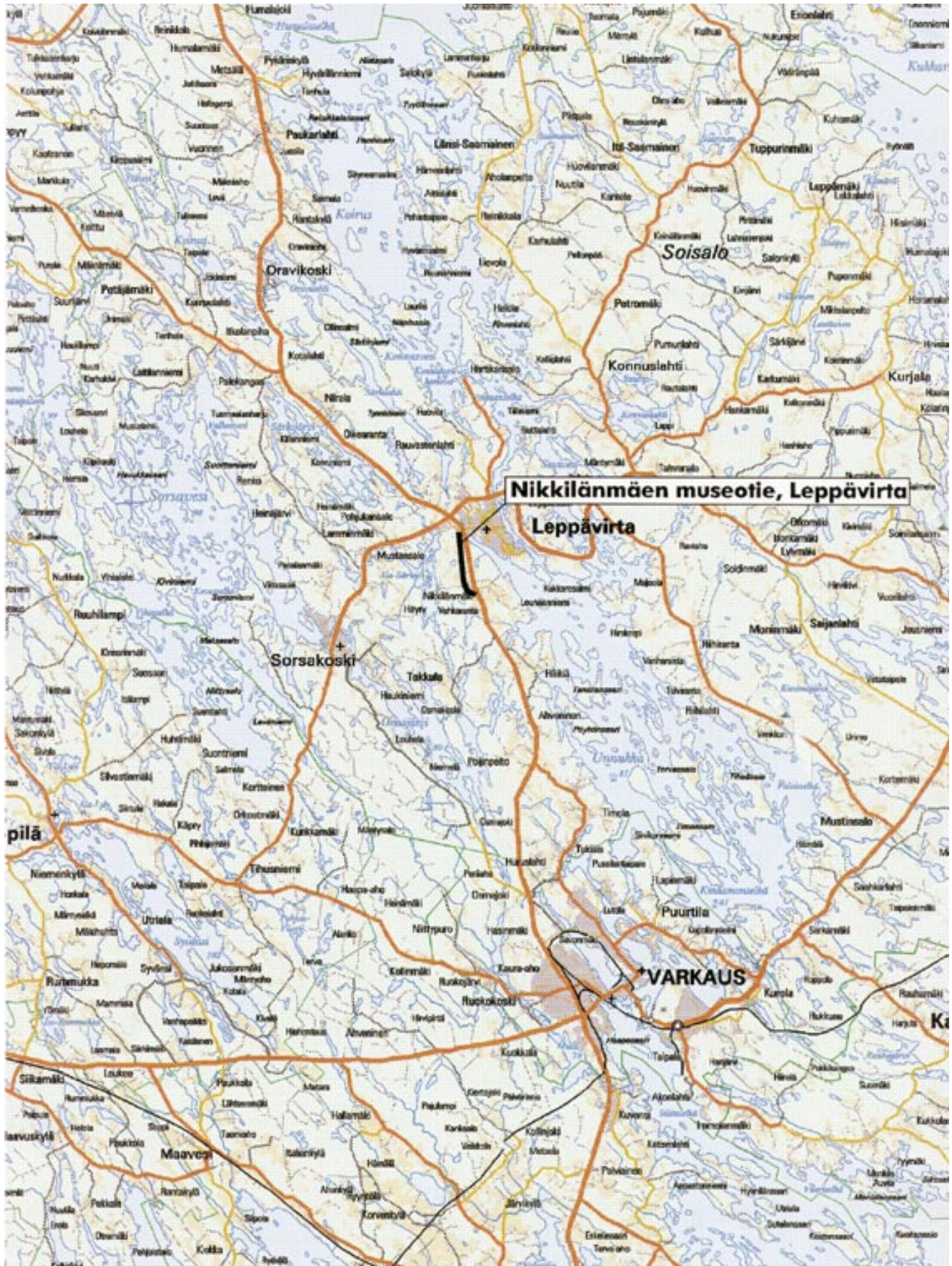
Savosta Kainuuta ja Pohjanmaata kohden työntyvät vesireitit olivat Savonlinnasta Ouluun johtavan maantien edeltäjiä. Varsinaisten maanteiden rakentaminen aloitettiin Pohjois-Savossa vasta 1700-luvulla. Jonkinlaisia teitä oli kyllä olemassa jo 1500-luvun puolivälissä. Tällainen oli mm. vuodelta 1563 tunnettu Tuovilanlahdelta Pielavedelle johtanut tie. Iisalmesta Oulujärven länsipuolitse Säräsniemelle vienyt talvitie lienee sekkin ollut käytössä 1500-luvulla. Samaan tai hieman aikaisempaan aikaan on Iisalmen Nissilästä Oulun seudulle johtanut talvitie. Iisalmen silloista on mainintoja vuodelta 1640. Kuopion seudulla ei siltoja liene silloin vielä ollut. Vuonna 1649 perustettiin talvikestikievareita Leppävirrälle, Kuopioon ja Iisalmeen. Savonlinnasta vei 1650-luvulla kestikievarein varustettu talvitie Vuolijoelle, mistä pääsi jätse Kajaaniin tai Säräsiniemen - Oulun tielle. Tämä Viipurista Pohjois-Pohjanmaalle johtava tie oli tärkeä tie myös strategisista syistä, koska se oli lyhin sisämaayhteys ja samalla postilinja.

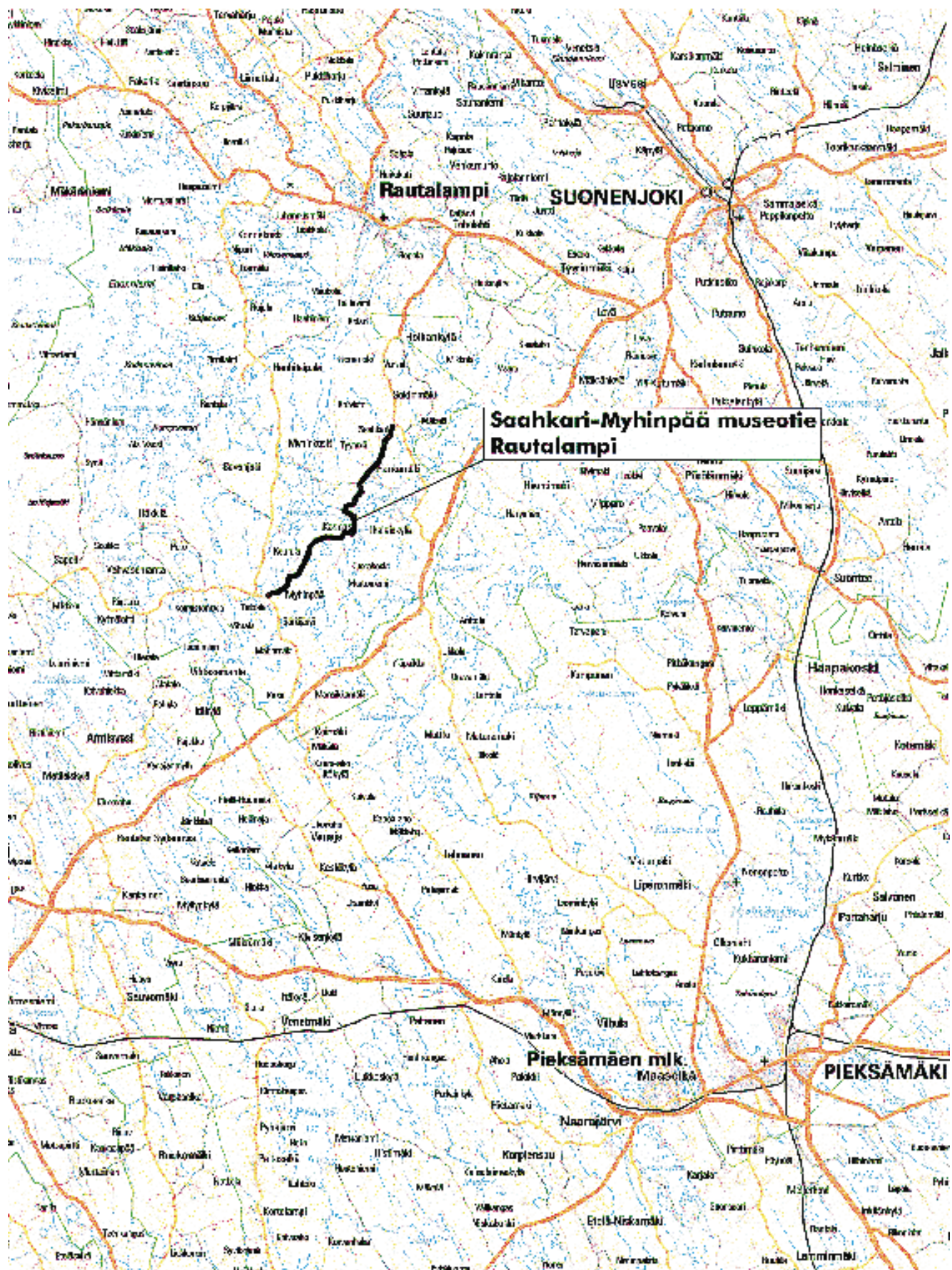
Nerkoon kanavan sulku alapuolelta vuonna 1928.

Reino Kajander

Oulun tie

Tarve ympärivuotiseen postinkuljetukseen johti maakunnan tärkeimmän tieyhteyden Mikkelistä Kuopion kautta Ouluun rakentamisen käynnistymiseen. Vuonna 1776 Kustaa III antoi määräyksen Kuopion - Oulun tien rakentamisesta. Rattailla ajettavaan kuntoon tie valmistui vuonna 1783. Kuopion kaupunki oli silloin juuri perustettu. Teillä oli suuri merkitys myös kaupankäynnin kannalta.

Joensuun tie

Kuopion läänin maaherran ehdotuksesta lakkautettiin Juvan ja Liperin välinen postilinja, ja posti määrättiin kulkemaan Kuopiosta Tohmajärvelle. Linjalle jäi pitkiä järvimatkoja. Uudeksi Karjalan emätieksi tuli linja, joka kulki Kuopiosta Kaavin ja Pielisenjoensuun kautta Tohmajärvelle. Vuonna 1792 valmistui viimeinen osa Kuopiosta Kaaville. 1800-luvun lopulla tie oikaistiin kulkemaan Tuusniemen kautta. Ohtaansalmen ja Jännevirran yli liikenne kuljettiin aluksi lossilla. Kuopio-Joensuu maantien uusiminen aloitettiin vuonna 1949.

Hankalat lossiyhteydet korvattiin silloilla. Ohtaansalmen silta valmistui vuonna 1952 ja Jännevirran silta vuonna 1951. Ohtaansalmeen valmistui vuonna 1996 uusi silta vanhan sillan läheisyyteen.

Vaasan tie

Vaasan hovioikeuden perustamisen ja uuden läänijaon vuoksi tieyhteyden raivaaminen Kuopiosta Vaasaan katsottiin vuonna 1775 välttämättömäksi. Tieyhteys saatiin jonkinlaiseen kuntoon vasta vuoteen 1786 mennessä. Tiestä tuli vuosikymmenien kuluessa itä-länsisuuntaisen kaupankäynnin ja postinkuljetuksen tärkein ratsastuskelpoinen väylä.

Kajaanin tie

Iisalmen - Kajaanin tie valmistui vuonna 1828. Tieyhteyden perustamiseen myötävaikutti keisari Aleksanteri I. Tien merkityksen katsottiin olevan erittäin suuri Kuopion läänin pohjoisosien kehitykselle. Iisalimesta oli hyvä käydä kauppaa Kajaanin kanssa, jossa oli vuo-

Kallantien valmistuttua vuonna 1932 Kuopio sai maantieyhteyden läänin pohjoisosiin

Reino Kajander

sittain huomattavat markkinat. Vuodesta 1843 lähtien alkoi postikin kulkea Kajaaniin suoraan Kuopiosta eikä enää Oulun kautta kuten aikaisemmin.

Kallantie

1800-luvulle asti Kallaveden ylitse kuljettiin lautalla Kelloniemestä Toivalaan. Lauttayhteys poistettiin Kuopion ja Iisalmen välisen rautatien valmistuttua. Autoja kuljetettiin rautatievaunuissa suuntaansa kerran päivässä vuosina 1922 -1932. Maantie rakentaminen rautatien viereen aloitettiin vuonna 1929, ja se valmistui vuonna 1932. Päivärannan kääntösilta oli yhteinen rautatie- ja maantiesilta aina 1960-luvun puoliväliin saakka, jolloin nykyiset läppäsillat valmistuivat.

Kulttuurihistoriallisesti arvokkaat vanhat tiet ns. museotiet ja sillat

Toholahti - Hankavesi -tie (tunnetaan myös nimellä Saahkarin - Myhinpään museotie) Rautalammilla ja Nikkilänmäen tie Leppävirralla. Saahkarin - Myhinpään maisematie on luokiteltu arvokkaaksi maisema-alueeksi Ympäristöministeriön maisema-alue työryhmän mietinnössä 66/1992. Kuopion läänin alueella on kaksi kulttuurihistoriallisesti merkittävää siltaa, joita ei kuitenkaan vielä ole hyväksytty tielaitoksen museosiltakohteiksi. Nämä sillat ovat Suotaivaljoen silta ja Kivisillansalmen silta Kuopiossa. Suotaivaljoen silta on Pohjois-Savon vahvistetussa seutukaavassa oleva kohde ja Kivisillan silta on kulttuurihistoriallisesti merkittävä kohde Kuopion yleiskaavassa Riistavesi YK 1993:3.

Toholahti - Hankavesi -tie, Rautalampi

Museotienä tämä maantie 5360 Toholahti - Hankavesi on 11,7 kilometrin matkan välillä Saahkari - Myhinpää.

Esa Ollikainen

Rautalammin pitäjän eteläosasta johti 1800-luvun jälkipuoliskolla kirkolle vaikeakulkuinen tie. Suoliveteläiset anoivat ratsutien tekoa jo v. 1855. Talolinen Matti Jäntti ehdotti v. 1874 veneyhteyden rakentamista Ihalaisen kylältä Rautalammin kirkolle, mutta anomus hylättiin. Vuonna 1875 Ihalaisten ja Suoliveden kylät anoivat kuntakokoukselta maantien tekoa Rautalammilta Piekämäen kautta pitäjän rajalle. Siltojen rakentamista pelättiin eikä yksimielisyyttä tien paikasta saavutettu ja asia lykkääntyi kunnes vuonna 1888 asetettiin toimikunta tutkimaan tien suuntaa. Kalleutensa vuoksi tiehanketta jälleen lykättiin. Vuonna 1894 kuvernööri määräsi tien rakennettavaksi ja ylläpidettäväksi. Rakentaminen aloitettiin vuonna 1901 ja tiestä tehtiin kyläpolkua muistuttava ratsutie. Kylätien leventäminen maantieksi aloitettiin vuonna 1909. Kauppias Asarias Pöntinen teetti kyläläisillä urakalla patkätien. Tie valmistui vuonna 1912 ja tiemuseokohteeksi se hyväksyttiin vuonna 1982.

Nikkilänmäen museotie noudattelee vanhan Savontien linjausta

Nikkilänmäen tie, Leppävirta

Nikkilänmäen yksityistie on Leppävirran ja samalla koko Pohjois-Savon vanhimpia käytössä olevia teitä. Leppävirran talonpojat raivasivat tielinjan 1600-luvulla. 1770-luvulla tie tuli osaksi Savontietä, joka 10 kyynärän (5,9 m) levyisenä yhdisti Suomenlahden

Pohjanlahden rannikkokaupunkeihin. 2,4 km:n pituinen Nikkilänmäen tie oli osa maakunnan nykyistä pääväylää valtatieta 5 aina 1950-luvun lopulle saakka.

Maaston muotoja noudattelevassa sorapintaisessa tiessä ovat säilyneet vanhan Savontien muodot alkuperäisimpinä kuin missään muualla maakunnassa.

Kivisillansalmen silta, Kuopio

Kivisillansalmen silta sijaitsee valtatiellä 17 Melalahden taajaman läheisyydessä Kuopiossa. Sillan paikalla oli alunperin kannas, jonka läpi Riistaveden kyläläiset vesiliikennettä helpottaakseen kaivoivat kanavan vuonna 1779.

Ensimmäinen silta tehtiin vuonna 1864. Silta oli kaksiaukkoinen, joista pienempi aukko oli tarkoitettu veneille ja isompi laivoille. Korkean veden aikana laivojen oli vaikeaa alittaa siltaa, joten suuremman syväyksen saamiseksi jouduttiin usein käyttämään hiekkasäkejäpainoina. Uuden sillan rakennustyöt aloitettiin vuonna 1928 ja silta valmistui kaksi vuotta myöhemmin. Yksiaukkoinen graniittinen holvisilta tehtiin puupaalutuksen päälle. Graniittilohkaareet kuljetettiin veneillä Melaveden saaresta. Sillan vapaaksi aukoksi tuli 13 metriä ja alikulkukorkeudeksi 8 metriä.

Sillan kansi levennettiin vuosina 1972 - 73 siten, että vanhan rakennelman päälle tehtiin uusi betonikansi, joka reunoiltaan päällystettiin graniittilevyillä. Silta on nykyisellään 8,50 metrin levyinen.

Suotaivaljoen silta, Kuopio

Suotaivaljoen silta sijaitsee yksityismaalla valtatie 17 välittömässä läheisyydessä pari kilometriä Jännevirralta itään. Silta on yksi vanhimmista, alkuperäisessä muodossaan säilyneistä savolaisista holvisilloista. Silta rakennettiin nykyisen valtatie 17 edeltäjälle Pohjois-Savon ja Pohjois-Karjalan yhdistävälle maantielle kustavilaisena aikana 1780-luvulla. Sillan tarkka raken-

tamisvuosi ei ole tiedossa. Silta on rakennettu puiselle hirsilavalle ja holvattu kiilatuista kivistä ilman laastia. Sillan aukko on 2.40 metriä leveä ja 1,60 metriä korkea. Sillan ollessa vielä käytössä siihen kuuluivat myös puiset kaiteet. Uusi silta Suotaivaljoen yli suunniteltiin vuonna 1938. Vanha silta on kaiteiden puuttumista lukuun ottamatta edelleen hyvässä kunnossa.

Lähteet:

Tie- ja vesirakennushallitus ja Suomen tieyhdistys: Suomen teiden historia I -II, 1974, 1977

Viertola, Juhani: Kustavilaisen ajan maantierakennukset, 1980

Wirilander Kaarlo: Savon historia III, 1960

Riistavesi-seuran moniste: Riistavesikirja IV, 1982

Rinta-Tassi, Osmo: Leppävirran kirja, 1967

Kuopion tie- ja vesirakennuspiiri/Matti Eskelinen: Tie- ja vesitieverkoston kehittämisestä Pohjois-Savossa 1700 - 1939, 1985

Timo Pitkänen: Pohjois-Savon vanhat tiet ja 1800-luvun tierakennus, Suomen historian pro gradu-tutkielma Jyväskylän yliopistossa, 1972

Tie- ja vesirakennuslaitos/Tiemuseo: Tie yhdistää, 1986

Tielaitos, Savo-Karjalan tiepiiri/Matti Turunen: Kallantiestä Sujjaukseen, Tiemuseon julkaisuja 11, 1994

Postin kulku

Teiden tärkeimpinä käyttäjäryhminä olivat keskiajalla ja 1500-luvulla hallintovirkamiehet ja sotilaat, kuten myöhäiskeskiaikaiset hovintie- ja hovinsilta-nimitykset osoittavat. Talonpoikaiskauppa lienee sitä vastoin hakeutunut vesi- ja talviteille niin kuin myöhemminkin.

Eurooppalaisen esikuvan mukainen postilaitos perustettiin Suomeen vuosina 1638-43. Vuonna 1636 annetun postinkuljettajia koskevan asetuksen mukaan tuli joko postitilallisten tai hei-

Savo-Karjalan tiepiiri

dän renkiensä viedä posti eteenpäin käyttämällä mahdollisuuksien mukaan oikoteitä "olipa yö tai päivä tai millainen sää hyvänsä". Jalan kuljetettavan postin matkanopeudeksi määrättiin Ruotsin peninkulma eli runsaat 10 kilometriä kahdessa tunnissa. Tulonsa ja lähtönsä ilmoittaneiden postinkuljettajien torvet soivat niistä ajoista lähtien Suomen maanteilla. Vuoden 1646 postijärjestyksessä siirryttiin ratsuposteihin, ja 1600-luvun lopulla postilta alettiin vaatia 1 1/4 ja 1 1/2 peninkulman tuntinopeutta tien laadusta riippuen. Näin nopeasti eivät sanomat käytännössä kulkeneet, sillä runsaan peninkulman tuntinopeus jäi pitkillä linjoilla vain tavoitteeksi teiden ollessa parhaimmillaankin.

Savonlinnan - Kajaanin postilinja kulki 1680-luvulla Rantasalmen, Joroisten, Leppävirran, Kuopion, Maaningan ja Iisalmen kautta Vuolijoelle. Osin maitse ja osin vesitse kulkeva postilin-

ja noudatti melko tarkasti 1640- ja 1650-lukujen vaihteesta tunnettua talvitietä. Postinkuljetukseen ei voitu Kajaanin kierroksen vuoksi käyttää maitse Säräisniemelle vievää polkua vaikka sen varressa oli yksinäinen postitalokin. Savonlinnasta Vuolijoelle johtavaa tietä lieneekin juuri postilinjan vuoksi pidettävä tärkeimpänä Savon ja Pohjanmaan välisenä yhteytenä 1600-luvun jälkijaksolla. Haminan seudun jäätyä v. 1643 Turun rauhan jälkeen Venäjän puolelle valtiolta ryhtyi kaupallisista ja postinkulkuun liittyvistä syistä suunnittelemaan maantien raivaamista Savosta Pohjanmaalle.

Vanhojen postireittien varrella olevia talonnimiä on vielä löydettävissä mm. Postitalo Lapinlahden Lahdenperällä, vaikkakin rakennuskanta on uusiutunut. Nilsin kirkonkylässä 1930-luvulla rakennettu postitalo on korjattu valtion avustuksella näyttäväksi monitoimirakennukseksi.

Kivisalmen silta on hyvä esimerkki pohjoissavolaisten sillanrakentajien korkeasta ammattitaidosta

Kestikievarit

Kestikievarilaitoksen varsinaisena alkamisajankohtana on pidetty 1649 annettua asetusta, jolla kaikki vapaat kyyditykset ja kestitykset lopetettiin. Jo ennen tätä vuonna 1636 julkaistussa asetuksessa säädettiin matkustajan velvollisuudeksi maksaa ruokatarpeista kestikievarille lähimmän kaupungin torihintojen mukaan.

Kestikievarin hoitoon liittyi monia velvoitteita. Liikenteen valvontaverkostona kestikievarit osaltaan vastasivat valtakunnan turvallisuudesta. Vuonna 1747 niiden tehtäväksi annettiin velvollisuus tarkastaa matkustajien passit, eikä kukaan saanut matkustaa, ellei näyttänyt asianomaista passia. Majatalopäiväkirjojen pito määrättiin pakolliseksi vuonna 1762 annetulla asetuksella. Päiväkirjat helpottivat valvontaa, mutta niissä matkustajille annettu mahdollisuus valittaa kestikievareissa havaitsemistaan puutteista aiheutti monia ikävyyksiä ja harmia. Oman ongelmansa aiheuttivat myös ulkomaalaiset matkustajat, joiden toiveita ja pyyntöjä oli vaikea toteuttaa, kun kieltä ei ymmärretty. Toisaalta kestikievarin isäntä nautti pitäjässä arvontoa, sillä kestikievari sijoitettiin parhaaseen mahdolliseen taloon, jonka isäntäväki tunnettiin varallisuudeltaan, tavoiltaan ja luonteeltaan tehtävään sopivaksi.

Kestikievari, Mykkälä
Lapinlahti

Esa Ollikainen

Iisalmen alueen ensimmäinen kestikievari oli talvikestikievari, joka perustettiin Iisalmeen 1649. Samana vuonna perustettiin talvikestikievarit myös Leppävirralle ja Kuopioon. Saarismäen kestikievari perustettiin 1650-luvulla ja 1670-luvulla ilmeisesti olivat toiminnassa lisäksi Vieremäjärven, Salahmin ja Nissilän kestikievarit.

Säätyläiset ja ulkomaiset matkustavaiset yöpyivät yleensä pappiloissa tai yksityismajoituksessa. Pappilat vierashuoneineen ja kielitaitoisine henkilöineen tarjosivat majataloja paremman vaihtoehdon.

Kestikievareita on Kuopion läänin alueella jäljellä vielä muutama. Lapinlahden kirkonkylässä Mykkälän talossa toiminut kievari ja Pajujärven kievariksi rakennettu Kauppila ovat 1800-luvun alkupuolelta, molemmat rakennukset ovat nykyisin asuinkäytössä. Pöljän kestikievari Pöljän-pysäkin kohdalla vastapäätä 5-tupaa on nykyisin tyhjillään. Lopullisesti kestikievarilaitos lakkautettiin vuonna 1955.

Rautatiet

Suomen I rautatie valmistui vuonna 1862 välille Helsinki - Hämeenlinna. Seuraavaksi valmistui vuonna 1870 Riihimäki - Pietari -rautatie. Savon radan osalta hallituksen vuonna 1879 rautateitten kulkusuuntia tutkiva komissio ni päätyi suosittamaan rautateille pohjois-eteläsuuntaisia pääkulkusuuntia. Näin maan kehittyneimmät kaupungit liitettäisiin Riihimäen - Pietarin päärataan. Nämä pohjoiseen suuntautuvat runkoradat Tampere - Vaasa, Seinäjoki - Oulu, Kotka - Kuopio ja Viipuri - Joensuu avattiin liikenteelle vuosina 1883 - 94.

Savon radan suunnasta päätettiin vuonna 1885 valtiopäivillä. Radan rakentaminen aloitettiin v. 1886 Mikkelin ja Kuopion välillä. Liittymästä Riihimäki - Pietari runkorataan Kouvolan kohdalla päätettiin vasta vuonna 1887. Enimmillään työmaalla oli 10.000 miestä.

Ratalinja jaettiin kolmeen työpäiväriin, josta pohjoisimpaan laskettiin mukaan myös Suonenjoen asemalta Iisve-

delle lähtevä haararata. Kouvolaan ulottuva 274 km pitkä Savon rata valmistui n. 2,5 vuodessa ja se avattiin liikenteelle 1.10.1889.

Savon radan jatkamista Kuopiosta Iisalmen kautta Kajaaniin selvitteli vuonna 1895 asetettu toimikunta, jonka puheenjohtaja oli Kuopion läänin kuvernööri G. Aminoff. Kuopion ja Iisalmen välisen rataosan työt käynnistyivät vuonna 1898. Työmiehiä ratatyömaalla oli enimmillään 2153. Ratatyömiesten lapsille perustettiin senaatin määräyksellä mm. kiertävä kansakoulu niihin kuntiin, joissa kouluja ei ollut vielä tarpeeksi. Tämä 85 km pituinen rata luovutettiin yleiselle liikenteelle 1.7.1902.

Asemarakennukset

Vuosina 1897-89 rautateiden rakentaminen oli keisarin ja senaatin määräämien rautatiejohtokuntien, myöhemmin komiteoiden tehtävänä. Hallinto osoittautui kankeaksi ja vuodesta 1887 uusien rautateiden rakentaminen kuului tie- ja vesirakennusten ylläpidolle. Savon radan rakentaminen oli ensimmäinen tällä uudella organisaatiolla toteutettu.

Rakennusten piirustusten vahvistaminen jäi senaatin tehtäväksi.

Rautatieasemat oli jaettu luokkiin I-V liikennepaikan matkustajamäärien perusteella. Yleisimpiä ovat olleet IV ja V luokan asemat ja pysäkit.

Suomen rautateiden rakennuskanta on leimallisen yhtenäistä, mikä johtuu keskus-johtoisesta, valtion toimesta toteutetusta rakentamisesta. Rataa Riihimäki - Pietari rakennettaessa vuonna 1867-70 otettiin käyttöön asemien tyyppi- ja piirustukset, ja kaikki tietyn luokan asemat rakennettiin samoilla piirustuksilla.

Sukevan ratavartijan vahtitupa

Lapinlahden asema

Seuraavilla rataosuuksilla tyyppi-piirustuksien käyttö yleistyi ja asemista tuli kaavamaisia uusrenessanssirakennuksia. Samoja piirustuksia käytettiin useilla radoilla sellaisinaan tai vain hieman muutettuina. Oulun rautatie (1884-86) oli viimeinen rautatiejohtokunnan valvonnassa rakennettu. Se oli myös noin kymmeneen vuoteen viimeinen, jonka asemille laadittiin omat piirustukset.

Myös Kouvola - Kuopio vuosina 1887-89 ja Kouvola - Kotka rataosilla vuosina 1888-90 käytettiin pääosin Oulun radan piirustuksia. Osuudelle Kouvola-Kuopio rakennettiin aluksi 20 asemaa pääteasemat mukaan lukien. Oulun rautatien IV luokan aseman piirustuksilla tehtiin kolme asemaa (mm. Suonenjoki) ja III luokan piirustuksilla kaksi asemaa. Kuopioon rakennettiin osuuden suurin asema; sekin oli

VR veturitallit, Kuopio, vuonna 1889 valmistunutta asema-aluetta

tyypiltään edellisten kaltainen uusrenessanssirakennus. Kuopion asema sijaitsee nykyisen aseman pohjoispuolella ja se oli käytössä vuoteen 1935, jolloin kaupunkiin valmistui nykyinen funktionalistia edustava asemarakennus.

1890-luvulla asema-arkkitehtuuri alkoi muuttua kansallisromantiikan ja jugendin suuntaan. Vanhoista tyyppi-piirustuksista luovuttiin, kun rautatiele palkattiin päätoiminen arkkitehti Bruno Granholm vuonna 1892. Hän suunnitteli suuren joukon asemien laajennuksia 1890-luvulla ja vuosisadan alussa. Granholmin piirustusten mukaan rakennettiin mm. Kuopio - Iisalmi ja Iisalmi - Kajaani ratojen asemat. Kajaanin aseman suunnitteli poikkeuksellisesti arkkitehti Gustaf Nyström ja se valmistui vuonna 1904.

Osuudelle Kuopio - Iisalmi rakennettiin 13 asemaa ja välille Iisalmi - Kajaani 9 asemaa. Nämä toteutettiin Granholmin laatimilla kansallisromantiikasta vaikutteita saaneilla tyyppi-piirustuksilla. Iisalmen ja Kajaanin asemia lukuun ottamatta asemat rakennettiin pienten V luokan aseman, pysäkin ja laiturirakennusten piirustuksilla.

Museoviraston selvityksen mukaan välillä Kouvola - Kajaani on 10 kulttuurihistoriallisesti merkittävää asemaa tai asema-aluetta. Pohjois-Savon alueella niistä on 5. Rautatieasemien suojelusta neuvottelut ovat vielä kesken. Asemarakennukset pyritään suojelemaan osin rakennussuojelulaila ja osin kaavallisin keinoin. Mm. Lapinlahden asema-alue rakennuksineen on määritelty suojeltavaksi vahvistetussa osayleiskaavassa. Lopullisesti asia ratkaistaan rakennuskaavan vahvistamisen yhteydessä.

Lähteet:

Helena Hänninen: Sata vuotta rautakengän sakarassa, Pieksämäki 1989

Mikko Alameri: Suomen rautatiet, 1979

Suomen tie- ja vesirakennushallitus ja Suomen tieyhdistys: Suomen teiden historia 1, Helsinki 1974

Esa Ollikainen

Esa Ollikainen

Lampaanjoen Pitkäkösken mylly Pielavedellä on kunnostettu omistajan toimesta käyttökuntoon.

Tuulikki Miettinen

2.6 Vanhat vesirakenteet

Vesirakentamisen historiaa ja eri rakennetyyppejä

Vesistöillä ja vesivoimalla on ollut tärkeä merkitys teollistuvan yhteiskunnan kehitykselle. Vesivoimaa lienee hyödynnetty viljan jauhatuksessa jo ennen ajanlaskumme alkua, vaikkakin Suomeen vesimyllyt ilmestyivät vasta 1200-luvulla. Itä-Suomeen myllyrakennustaito levisi kiinteän asutuksen yleistyessä 1500-luvulla. Vesisahan valtakausi kesti Suomessa 1500-luvulta viime vuosisadan lopulle ja toimipa esim. Pohjois-Savossa vesivoiman pyörittämä kaupallinen saha vielä 1960-luvun lopulla. Ensimmäiset teollisuuslaitoksetkin toimivat suoraan vesivoimaa käyttäen. Vasta sähkögeneraattorin keksiminen 1880-luvulla ja sähköllä toimivien koneiden käyttöönotto vapautti laitokset pois koskien ääreltä.

Vesimyllyt jaetaan yleensä rakenteensa perusteella kolmeen päätyyppiin: härkin-, ratas- ja turbiinimyllyihin. Alkeellisimmassa härkinmyllyssä, jota myös hierin- tai jalkamyllyksi kutsutaan, on pystyakselinen siipitukki,

jonka alapäähän on kiinnitetty säteittäiset siivet eli härkinlaudat. Veden syökyessä ränniä myöten siipiä vasten siipitykki pyörii ja saa siihen suoraan ilman välittäviä rattaita yhdistetyn jauhinkiven pyörimään. Itse myllyrakennus on yleensä yksinkertainen nurkkakivien päälle nostettu hirsihuone, jossa on ainoastaan yksi kerros sekä ylätaso, jonne kivet on sijoitettu.

Kehittyneemmässä ratasmyllyssä vesiratas on pystyasennossa, ja pyörimisliike johdetaan ratasta kannattavalta akselitukilta hammaspyörän ja ns. trällin välityksellä yläkiveen. Vesirataan pyörimisnopeus monikertaistuu

Pitkäkösken myllyn uusi neulapato, jossa vasemmassa aukossa on kallanousuväylä ja oikeassa neuloilla suljettava tulva-aukko

Tuulikki Miettinen

Syrjäjoen pieni mylly sijaitsee nimensä mukaisesti kaukana asutuksesta ja yleisistä teistä. Rakennus on huonokuntoinen, mutta laitteet ovat kunnossa

hammasrattaasta 'trälliin' tapahtuvassa siirrossa, joten ratasmyllyn käyttövoimaksi riittää hitaamminkin virtaava koski. Ratasmyllyä on sanottu voimakoneista vanhimaksi, eikä varmaan syyttä, sillä yhdistyihän siinä ensimmäisen kerran klassisen koneenrakennuksen kolme peruselementtiä, nimittäin voimanlähde (vesi), työskentelevä välitysmekanismi (rattaisto) sekä varsinainen työkone (jauhinkivet). Kooltaan ratasmyllyt ovat yleensä hierinmyllyjä suurempia, joskin poikkeuksia löytyy.

Turbiinimyllyssä voimanlähteenä on nimensä mukaisesti vaaka- tai pystyasentoinen vesiturbiini. Muuten mylly muistuttaa suuresti ratasmyllyä, joskin välittäviä rattaita on enemmän ja niillä voima voidaan siirtää myös mui-

hin laitteisiin, kuten viljanpuhdistajaan.

Vesisahat ovat yleensä toimineet joko vesirattaalla tai tavallisimmin turbiinilla. Raamisahan lisäksi niissä on usein ollut myös pärehöylä ja uudemmissa laitoksissa esim. sirkkelisaha.

Vesistöjä on kautta aikojen käytetty hyväksi myös liikkumisessa. Ennen tiestön kehitystä Suomen runsaslukuiset vesistöt tarjosivat luonnollisen kulkuväylän niin ihmisille kuin tavaroille. Sokkeloisten vesistöjen useat kosket ja matalikot vaikeuttivat kuitenkin matkantekoa siinä määrin, että vesireittien parantaminen oli tarpeen. Pohjois-Savon ensimmäiset sulkukanavat rakennettiin jo 1830-luvulla Taipaleeseen ja Konnukseen. Väylien perkauksia on varmasti tehty aikaisemminkin. Yhteys merelle saatiin vuonna 1856 Saimaan kanavan valmistuttua. Tämän jälkeen väyläverkostossa on tehty merkittäviä parannustöitä ja uusia kanavia on rakennettu lähes kaikkien suurempien vesistön osien välille. Myös uittoa varten on tehty runsaasti erilaisia rakenteita, kuten erilaisia uittopatoja ja -ruuhia, sekä tehty mittavia perkauksia, jotka ovat suuresti muuttaneet jokien luonnetta.

Uiton kukoistuskauti ajoittui Suomessa 1800-luvun lopulta 1940-luvulle. Uittoa helpottamaan vesistöihin rakennettiin runsaasti erilaisia patoja ja ruuhia sekä suisteita. Uittosuisteiden tarkoituksena oli joko ohjata puita tai vettä uoman syvimpään paikkaan tai kaventaa uomaa niin, että vesi saatiin uittoa varten riittävän korkealle. Suisteet tehtiin yleensä joko puusta tai kivistä. Pahimpien koskien ohittamiseksi samoin kuin patojen ylittämiseksi jouduttiin yleensä rakentamaan uittokouru eli -ruuhi. Ruuhi tehtiin harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta puusta. Poikkileikkaukseltaan uittoruuhi oli yleensä puolisuunnikkaan muotoinen toisin kuin myllyruuhet, jotka tehtiin yleensä suorakaiteen muotoisiksi.

Uittoa varten tehdyt padot jaetaan usein käyttötarkoituksensa perusteella kahteen tyyppiin: säästöpatoihin sekä uittokourupatoihin. Näistä ensin mainitut olivat eräänlaisia säännöstelypatoja,

Tuulikki Miettinen

Tuulikki Miettinen

joilla varastoitiin vettä kuivempina aikoina tapahtuvia uittoja varten. Uittokourupatojen tarkoituksena taas oli ohjata ja säännöstellä uittoruuheen virtaavaa vesimäärää.

Rakennusaineensa perusteella padot voidaan jakaa esimerkiksi maa-, kivi- ja puupatoihin. Puupadot taas saattoivat olla yksinkertaisia pukkিপatoja tai yksi- tai kaksiseinäisiä arkkupatoja. Sotien jälkeen rakennettiin uittopatoja myös betonista. Aukkojen sulku-laitteina käytettiin pystyasentoon asennettuja puuparruja eli neuloja, vaa-ka-asentoisia settiparruja sekä pienemmissä aukoissa myös tasoluukkuja.

Vanhojen vesirakenteiden inventointi

Pohjois-Savon vanhat vesirakenteet inventoitiin melko kattavasti vuosina 1990 -1991 Kuopion vesi- ja ympäristöpiirin toimesta. Samalla selvitettiin rakenteisiin liittyviä kulttuurihistoriallisia ja maisemallisia ym. arvoja sekä luokiteltiin niitä paikallisesti ja maakunnallisesti merkittäviin kohteisiin. Inventointi oli osa vesi- ja ympäristöhallituksen koordinoimaa vanhojen vesirakenteiden hoito- ja suojeluprojektia, johon liittyen on selvitetty myös mm.

Lapin, Mikkelin ja Hämeen läänien vanhoja vesirakenteita. Pohjois-Savossa tehdyn inventoinnin tulokset on esitetty vesi- ja ympäristöhallituksen monistesarjassa nro:lla 447, Pohjois-Savon vanhat vesirakenteet. Inventoinnissa olivat mukana vanhat padot, vesimyllyt ja -sahat sekä irtouiton rakenteet. Vesirakenteista ulkopuolelle jäivät siis mm. kanavat, joista oli tehty selvitys ja kanavamuseosuunnitelma 1980-luvulla silloisen TVH:n vesitieosaston toimesta sekä ruukit, joita on inventoitu museoviraston toimesta.

Vesimyllyjen ja -sahojen inventointitietoja on tarkastettu ja täydennetty kesän 1996 aikana. Jatkossa tiedot on tarkoitus siirtää manuaalisista kortistoista paikkatietoon sidottuun

Tuulikki Miettinen

Akonpuron hierinmylly Koillis-Savossa on pienin maakunnan myllyistä. Omistaja korjasi myllyä kesällä 1997.

Tuulikki Miettinen

Hirvolan yli 90-vuotias mylly edustaa Sisä-Savolle tyyppillistä suurehkoa turbiinimyllyä. Myllyyn kiinnirakennettu sahakennus on maakunnan ainoa saha, jossa laitteetkin ovat tallella. Omistaja on kunnostanut rakennukset ympäristöministeriön tuella

valtakunnalliseen tietokantaan. Tällöin tiedon saanti esimerkiksi kaavoituksen avuksi samoin kuin niiden täydentäminen ja ylläpito helpottuu.

Myllyt ja sahat

Parhaimmillaan on Pohjois-Savossa ollut varovaistenkin arvioiden mukaan toistasataa vesimyllyä ja vesivoimalla toimineita sahojakin on ollut kymmeniä. Näihin päiviin saakka säilyneiden myllyrakennusten määrä on noin 30 kpl. Määrästä on jätetty pois raunioituvat kohteet. Vesisahoja on säilynyt vain muutama. Kaikki sahat sijaitsevat myllyjen yhteydessä. Rankorakenteiset sahat ovat lähes poikkeuksetta huonom-

pikuntoisia kuin hirsistä rakennetut myllyt. Laitteet on hävitetty yhtä lukuun ottamatta kaikista sahoista. Jonkinlainen patorakennelma on tallella noin puolella laitoksista.

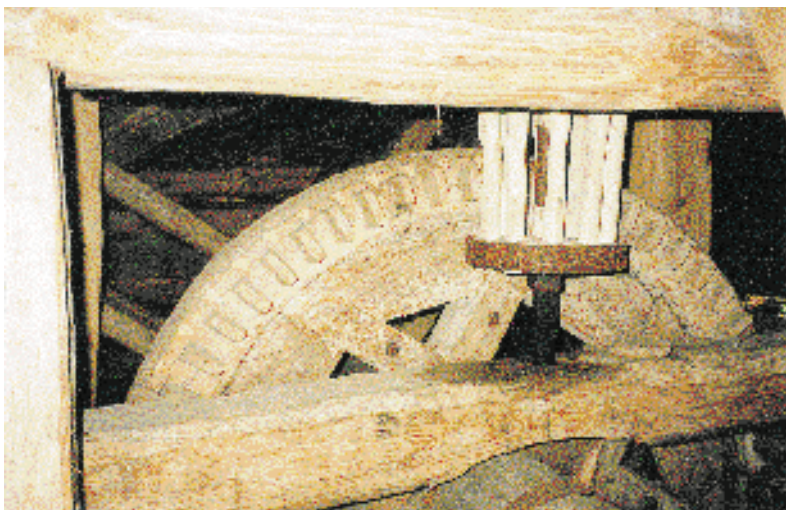
Pohjois-Savolle tyypillinen mylly on keskikokoinen tai suurehko turbiinimylly, joka sijaitsee lähellä asutusta, usein yksityisessä pihapiirissä. Alkeellisempia hierin- ja ratasmyllyjä lienee säilynyt näihin päiviin saakka ainoastaan kolme. Toisaalta suuret vesivoimalla toimineet koko kylän kauppamyllytkin on purettu lukuun ottamatta Siilikoskessa olevaa myllyrakennusta. Siilikosken myllyn sisätilat on tuli tuhonnut, joten laitteita ei tässäkään myllyssä ole. Maakunnan eri osien välillä voi nähdä joitakin eroja niin myllyjen sijoittumisessa kuin tyypeissäkin. Osittain tämä johtuneen luonnonolosuhteista, osittain kulttuuri- ja kehityseroista. Eniten myllyjä on Koillis-Savon alueella, jossa myös maakunnan suurimmat joet koskineen sijaitsevat. Toisaalta maakunnan itä- ja pohjoisosien myllyt ovat usein pienempiä ja tyyppiltään vaatimattomampia kuin esim. Sisä-Savon myllyt.

Vesi- ja ympäristöpiirin tekemässä selvityksessä kulttuurihistoriallisesti tai maisemallisesti arvokkaiksi myllyiksi ja sahoiksi on luokiteltu 23 kohdetta, joista on merkittäviä myös maakuntatasolla kymmenen. Valitettavasti ainakin kaksi suurta kauppamyllyä on purettu inventoinnin jälkeen. Inventoinnista puuttui mm. Kaavilla sijaitseva Syrjäjoen pieni hierinmylly, joka on kokonsa ja rakenteensa perusteella lähes ainutlaatuinen maakunnassa ja siten huonosta kunnostaan huolimatta merkittävä. Muita maakunnallisesti merkittäviä myllyjä ovat mm. Viannankoskessa oleva ns. Mantereen mylly Maaningalla, Löytölän pieni ratasmylly Sonkajärvellä, Siikakosken mylly ja saha Rautavaaralla, Akonpuron pieni hierinmylly Kaavilla, Kuorekosken mylly patoineen ja ruuhineen Rautalammilla, Hirvolan mylly ja saha Suonenjoella sekä osin 1840-luvulta peräisin oleva Pitkälän mylly Pielavedellä.

Arvokkaista myllyistä ja sahoista tehdään parhaillaan suuntaa-antavaa

Löytölänmäen tilan pieni mylly Sonkajärvellä on tyyppinsä ainoa edustaja Pohjois-Savossa. Mylly on hyväkuntoinen. Löytölän myllyn hammaspyörä ja lyhty eli "trälli"

Tuulikki Miettinen

Tuulikki Miettinen

kunnostus- ja hoito-ohjelmaa, jottei rakenteiden säilyminen olisi täysin sattumanvaraista. Tavoitteena on, että joitakin kohteita voitaisiin kunnostaa valtion, kuntien ja omistajien yhteistyönä. Kunnostettavaksi esitettävät kohteet laitetaan alustavaan tärkeysjärjestykseen toisaalta kulttuurihistoriallisten ja maisemallisten arvojen ja toisaalta kunnostuksen kiireellisyyden perusteella. Myös kunnan ja omistajien osallistumishalu vaikuttaa luettelon muotoutumiseen. Osa arvokkaista kohteista on niin hyvässä kunnossa, että ne säilyvät pitkäänkin ilman minkäänlaisia toimenpiteitä. Joitakin myllyjä on myös kunnostettu mm. omistajien toimesta. Joidenkin kohteiden säilymistä voidaan edistää myös korjauksiin annettavilla avustuksilla, joten kaikkia arvokkaita kohteita kunnostusluettelosta ei tule löytymään. Ensimmäiseksi kunnostuskohdeeksi on valittu Viannankoskessa oleva mylly, jonka korjaus on jo aloitettu omistajan ja Pohjois-Savon ympäristökeskuksen yhteistyönä. Tarkoitus on saattaa mylly toimintakuntoon. Seuraaviksi kohteiksi on esitetty mm. Sivakkakosken ja Akonpuron myllyjä Kaavilla sekä Kutukosken myllyä Suonenjoella.

Uittorakenteet

Erilaisia irtouiton rakenteita on uiton kukoistuskautena 1930-luvulla ollut maakunnassa satoja. Tämä voidaan päätellä mm. alueelle vahvistetuista uittosäännöistä, joiden mukaan lähes kaikkiin maakunnan koskiin (noin 800 kpl) on tehty jonkinlaisia rakenteita uiton helpottamiseksi. Uiton loputtua puiset rakenteet ovat kuitenkin lahonneet kunnossapidon puutteessa ja hävinneet lähes täysin. Puoli vuosikymmentä sitten tehdyssä inventoinnissa oli mukana 17 uittorakennetta, niistäkin suurin osa korjauskelvottomia.

Säilyttämiskelpoisia uittopatoja oli vesi- ja ympäristöpiirin tekemässä inventoinnissa ainoastaan kaksi, joista toinen, Niskakosken säästöpato Sonkajärvellä, sijaitsee kaukana asutuksesta ja

Kuorekosken uittoruuhi Rautalammilla kuuluu osana maakunnan ainoaan täydelliseen myllykokonaisuuteen. Omistaja on sitoutunut säilyttämään ja pitämään ruuhan kunnossa

Tuuliikki Miettinen

teistä. Toinen, Rautavaaran metsäkartanon läheisyydessä sijaitseva hirsiarakuista rakennettu Ylä-Keyrityn säästöpato on tarkoitettu kunnostaa uittosäännön kumoamisen yhteydessä. Samoin tehdään Tiilikan kansallispuiston alueella olevalle Sammakkokosken hirsiarukurakenteiselle ohjeseinälle eli suisteelle. Uittokouruja eli -ruuhia oli inventoinnissa mukana seitsemän. Niistä osa oli jo täysin rappiolla. Hyväkuntoisista ruuhista merkittävin ja helpoimmin säilytettävä on Kuorekosken myllypadon yhteydessä oleva uittoruuhi. Sen sijaan hyväkuntoisia kivisuisteita, jotka säilyvät ellei niitä pureta, on monessakin koskessa.

Muut rakenteet

Vesimyllyjen ja -sahojen sekä uittorakenteiden lisäksi Pohjois-Savossa on muitakin vesiin liittyviä vanhoja rakenteita, kuten patoja, ruukkeja, siltoja ja sulkukanavia. Näitä rakenteita on inventoitu ja jossain määrin myös kunnostettu valtion eri virastojen ja laitosten sekä kuntien toimesta. Vanhoista padoista suurin osa on joko mylly- tai uittopatoja. Muista vanhoista padoista merkittäviä ovat oikeastaan vain Soroskosken 1930- ja 1940-luvulla raken-

*lisalmen Runnilla olevan Saarikosken säännöstelypa-
don neulat (kuvassa) kor-
vattiin työturvallisuussyistä
luukkurakenteella kesällä
1997.*

Tuulikki Miettinen

netut ylä- ja alakosken voimalaitospa-
dot, jotka ovat osa valtakunnallisesti-
kin merkittävää kulttuurihistoriallista
teollisuusympäristöä. Matkustajalaiva-
liikennekaudella maakuntaan on raken-
nettu runsaasti myös erilaisia laiturira-
kenteita. Puurakenteiset hirsiaraku- ja
paalulaiturit ovat kuitenkin hävinneet
lähes kokonaan.

Maakunnan sulkukanavista van-
himman rauniot sijaitsevat Taipaleessa
uudemman 1960-luvulla rakennetun su-
lun vieressä. Taipaleen ensimmäinen
sulkukanava rakennettiin jo vuonna
1839 ja se oli valmistuessaan Suomen
ensimmäinen kruunun toimesta tehty
sulku. Taipaleen kanava onkin valittu
merenkululaitoksen kanavamuseover-
kon keskusmuseoksi ja siellä on mm.
Suomen kanavahistoriasta kertova
näyttely. Keskusmuseon lisäksi kanava-
museoverkosta kostuu 5 aluemuseosta
(mm. Varistaipaleen aluemuseo Heinä-
vedellä) ja 25 muusta vanhasta kana-
vasta, joista peräti 10 sijaitsee Pohjois-
Savossa. Näistä mainittakoon mm. Kon-
nus, jossa on rinnakkain kolmekin eri-
ikäistä sulkua sekä Vianta, Kuivataipa-
le ja Runnin Saarikoski. Viannassa on
Ahkiolahden vanhan ja uuden kanavan
lisäksi vuonna 1852 rakennetun kana-
van rauniot.

Kuivataipaleen vanha alunperin
1890-luvulla rakennettu puusulku kun-

nostettiin vuosina 1994 - 1996 museovi-
raston, merenkululaitoksen ja Pohjois-
Savon ympäristökeskuksen yhteistyö-
nä. Valmistuessaan Kuivataipaleen lä-
hes kokonaan uudestaan rakennettu
sulku on Ilomantsin Möhkössä olevan
sulun ohella ainoa Suomessa oleva toi-
mintakuntoinen puusulku. Sulku palve-
lee museotarkoituksen ohella huvive-
neilyä. Runnin Saarikoskessa on myös
puusulun rauniot, joiden kunnostus Kui-
vataipaleen tapaan on suunnitteilla. Tä-
mäkin sulku tulisi museotarkoituksen
lisäksi palvelemaan veneliikennettä.

Lähteet

- Miettinen T, ym. 1994, Pohjois-Savon
vanhat vesirakenteet, VYH:n jul-
kaisu nro 447.
- Vesi- ja ympäristöhallitus 1984, Kalla-
veden reitin veneilyn ja vesimat-
kailun yleissuunnitelma. VH:n
tiedotus nro 243.
- Tie- ja vesirakennushallitus 1980, Ka-
navamuseon perustamissuunni-
telma. TVH, vesitieosasto, julkai-
sematon moniste.
- Kuparinen M, 1996 Vanhat vesiraken-
teet, Inventointitulosten tallen-
nusmenetelmä, Suomen ympäris-
tökeskus, luonnos 30.4.1996.
- Korhonen T, 1993, Vesimyllyt, historia,
rakenne, käyttö ja kunnostus,
Kainuun museon julkaisu.

Enso Oy:n tehtaat Varkau-
dessa. Vasemmalla puuho-
mo, taustalla vesitornit ja
oikealla edessä kellotalo

Kirsi Moisander

2.7 Teollisuusympäristöjä

Orastavalla teollisuudella, kuten saha-
myllyillä, rauta-, kalkki- ja tiiliteollisu-
della, alkoi 1700-luvun puolenvälin tie-
noilla olla merkitystä Pohjois-Savon
elinkeinoelämälle. Huonot tai puuttu-
vat liikenneyhteydet hidastivat teolli-
sen toiminnan käynnistymistä aiem-
min.

Pohjois-Savon merkittävimpiä
vanhoja teollisuusympäristöjä ovat
Juankosken ruukinalue, Jyrkän ruukki
Sonkajärvellä, Salahmin ruukki Viere-
mällä, Sorsakosken teollisuusalue Lep-
pävirralla, Varkauden tehtaiden alue ja
Raninin mylly Kuopiossa. Seuraavassa
alueen merkittävästä teollisesta kehi-
tyksestä kerrotaan ikäjärjestyksessä
aloittaen vanhimmasta.

1700-luku

Vuonna 1746 perustettu **Juantehdas
Juankoskella** oli ensimmäinen yksin-
omaan järvimalmia sulattava rauta-
ruukki. Raaka-ainetta seudulla oli, sillä
Savon ja Karjalan humuspitoisissa ma-
talissa järvissä esiintyy runsaasti järvi-
malmia, jota asukkaat olivat sulattaneet
harkkoheiteissä raudaksi. Jo 1751 ma-
suuni ja kankirautavasara olivat käytös-
sä. Sahateollisuus aloitettiin 1800-luvun

alkupuoliskolla ja jälkipuoliskolla valu-
ja konepajatuotteiden valmistus, samal-
la kannattavuus parani ja tehdas alkoi
menestyä. Saimaan kanavan valmistu-
minen v. 1856 helpotti liikennöintiä si-
sämaan ja merenrannikoiden välillä. Jär-
vimalmiruukkien kukoistuskausi päät-
tyi, kun järvimalmirauta ei kyennyt hin-
takilpailuun länsimaiden suurtuotan-
non kanssa. Rautaruukin toiminta hil-
jeni tämän vuosisadan alussa, valimo
lopetti viimeisenä vuonna 1928. Mutta
tehtaan tuotantosuuntaa oli muutettu
puunjalostusteollisuuden suuntaan ra-
kentamalla 1906-08 kosken itärannalle
puuhiomo ja 1912-13 kartonkitehdas,
joka jatkaa Stromsdal Oy-nimisenä kor-

Keiteleen meijeri. Kunnos-
tetaan Pohjois-Savon ym-
päristökeskuksen osara-
hoituksella v. 1996-1997

Helena Björk

Veturitalli, Juankoski

kealaatuisten kartonkien valmistusta alueella. Samalla paikalla on harjoitettu teollista toimintaa 250 vuoden ajan, se on Savon vanhin tehdaspaikkakunta.

Kosken länsirannalla sijaitsevalla ruukinalueella on säilynyt edustava kokonaisuus järvimalmiruukin tuotantorakennuksia. Siellä on hyttirakennus, johon liittyi aiemmin masuuni, putlaus- ja valssilaitos, konepaja ja valimo. Kaikki ovat tiilestä rakennettuja 1800-luvun jälkipuolella. Veturitalli on vuodelta 1904. Tuotantorakennusten lisäksi on säilynyt vanhoja ruukinkartanoon kuuluneita puisia asuinrakennuksia, kuten isännöitsijän pytinki vuodelta 1826, ruu-

Ent. Juankosken ruukin miljöö v. 1995

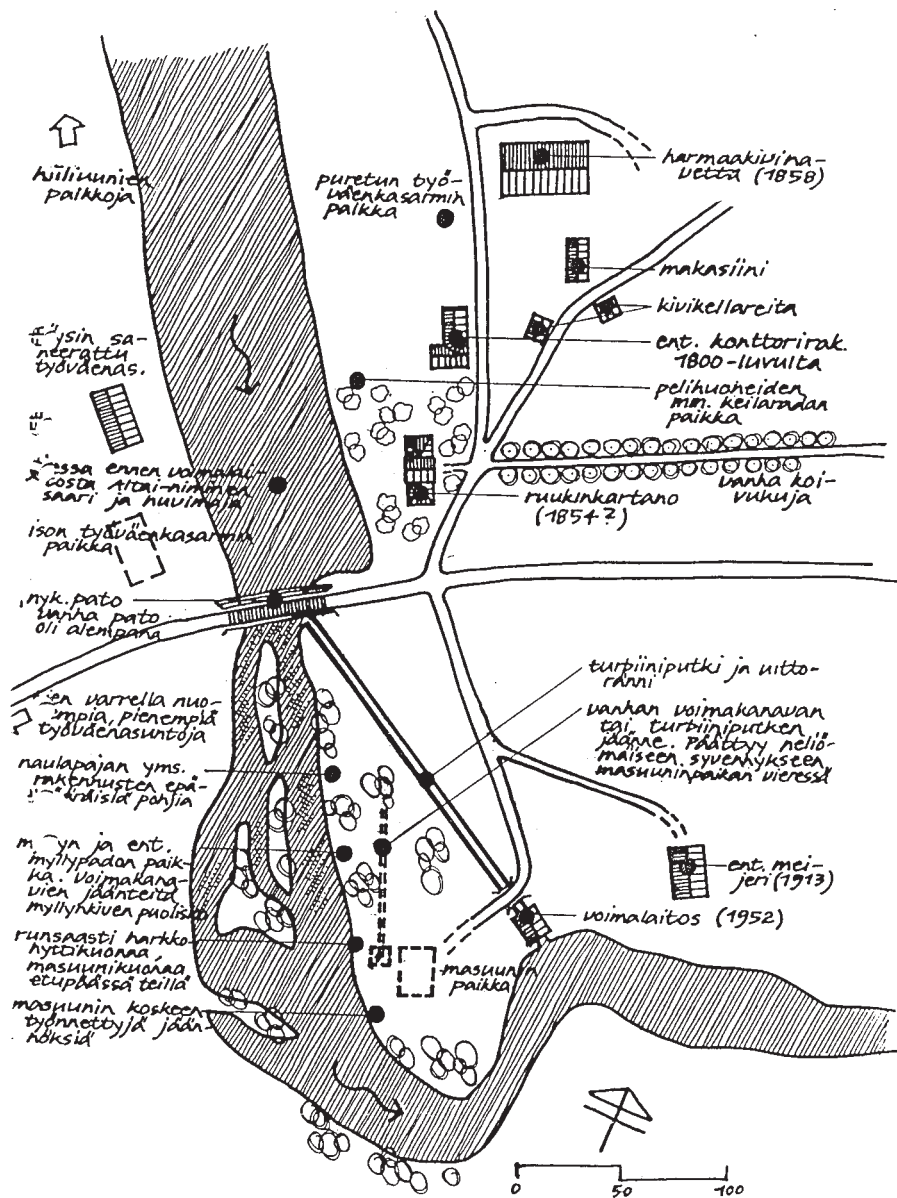
Juankosken kunta

Juankosken kunta

1800-luvun alkupuoli

Iisalmen pitäjän **Salahmin** verotilan mailla alkoi raudanvalmistus vuonna 1807. Dahlströmin veljekset perustivat harkkokohtin Murennusjoen varteen ja rakensivat padon, kankirautavasaran, ahjon, sahan ja myllyn. Raahelaisen liikemies Zachris Franzénin aikana (1820-1874) Salahmille kehittyi varsinainen ruukkiyhdykskunta, johon kuului olennaisena osana myös maatalous. Salahmin kartanon maatila oli 2800 ha. Franzén rakennutti ruukin keskusrakennukseksi pietarilaista empireä edustavan pytingin 1840-luvulla. Jykevä kivinavetta rakennettiin vuonna 1850. Kartanon ympäristössä sijaitsivat vielä konttorirakennus, virkailijoiden rakennus ja palvelusväen tuvat. Ruukkiyhdykskuntaan kuului 1880-luvulla 250 henkeä. Joen länsirannalla oli kaksi kasarmi-

kinpehtoorin asunto Alakyökki vuodelta 1864 ja virkailija-asunto Taivaanpankko vuodelta 1872. Työväenasunnot Postipyntinki ja Kahvilapyntinki ovat 1860-luvulta. Alueella on myös tehtaan konttori samalta ajalta, kauppa vuodelta 1889, klubitalo 1800-luvun jälkipuolelta, ruukinkirkko on vuodelta 1864.

Asemapiirros Salahmin ruukkiyhdykskunnasta

Salahmin kartano Vieremällä, rakennettu 1840

tyyppistä työväen asuinrakennusta sekä koulu. Raudantuotantolaitoksen rakennukset sijaitsivat joen itärannalla: masuunirakennus, pajarakennukset, puhalluskonehuone sekä hiili- ja malminvarastot. Mylly ja saha sijaitsivat joen yläjuoksulla.

Järvimalmin hyödyntäminen hankaloitui 1880-luvulla, kun takki- ja kankiraudan hinta romahti Pietarin markkinoilla. Tuotantoa supistettiin ja viimein lopetettiin vuonna 1908. Lähes 100 vuotta kestänyt raudan valmistus Salahmilla päättyi. Vanha ruukkiyhdykskunta on Vieremän Salahmilla vielä pääosin hahmotettavissa, mutta jäänteet varsinaisesta rautatehtaasta ovat hävinneet.

Esa Ollikainen

Paul Wahl Co:n aikana rakennetun Jyrkän ruukin masuunin piippu, jota on uusittu ja korjattu

Pohjois-Savon ympäristökeskus

Varkauden järvimalmiruukki aloitti toimintansa vuonna 1820 Gustaf Wreden toimesta, tuotantolaitoksina oli rautaruukin ohella vesisaha. Konepaja käynnistyi v. 1845 ja valimo vähän myöhemmin. Masuunin toiminta lopetettiin vuonna 1851, jonka jälkeen pääasiallinen raaka-aine, järvimalmitakkirauta, tuotiin Sonkajärven Jyrkkäkoskelta. Raudanvalmistus loppui v. 1908. Vuonna 1866 rakennettiin Pirttiniemeen laivatelakka ja höyrypannukonepaja, joka merkitsi konepajateollisuuden voimakasta laajentumista. Telakasta tuli sittemmin sisä-Savon suurin. Vuonna 1834 teollisuuslaitokset olivat vaihtaneet omistajaa Paul Wahlin ja Erik Johan Längmanin ostettua Varkauden tehtaat. Myöhemmin omistus siirtyi Paul Wahlille ja vuonna 1909 A. Ahlström Oy:lle. Tämä omistajanvaihdos vaikutti ratkaisevasti koko paikkakunnan kehittymiseen. Ahlström Oy rakensi paikalle puunjalostuslaitokset, ensimmäisenä vesivoimalan ja puuhiomon korkeine vesitorneineen ja seuraavana vuonna (1913) höyryvoimakeskuksen. Vuonna 1919 käynnistyivät sulfiihselluloosatehdas ja uusi saha sekä konepaja siirrettiin Pirttiniemeen. Tämän jälkeen rakennettiin myös sanomalehtikone, vaneritehdas, toinen sanomalehtikone PK 2, joka oli valmis-

tuessaan (1926) Euroopan suurin. Walter Ahlströmin kuoleman jälkeen vuonna 1938 käynnistyi puutalot tuotanto (talotehdas). Tämän jälkeenkin on alueella tehty uusia investointeja, joista viimeisiä ovat uusi paperitehdas vuodelta 1978 ja voimalaitos K-6 vuodelta 1990.

Tämän vuosisadan kuluessa teollisuus on muokannut Varkaudesta teollisuusyhdyskunnan, jonka henki on näkyvässä teollisuuden ympäristön puutaloissa, tyypitaloalueilla ja itse teollisuuslaitoksissa. Omistuspohjaa teollisuudessa on muutettu viimeisen vuosikymmenen aikana voimakkaasti Ahlströmin luovuttua puunjalostusteollisuudesta 1980-luvulla ja pääosasta metalliteollisuutta 1990-luvulla. Teollisuustuotanto alueella jatkuu edelleen uusien omistajien Enso-Gutzeit Oy:n ja Foster Wheelerin toimesta.

Jyrkän järvimalmiruukin perusti kauppias ja laivanvarustaja Zachris Franzen v. 1831. Franzenin rakennuttaman masuunin rauniot ovat nykyisinkin nähtävissä Jyrkkäkosken saarella. Ruukki sijaitsi syrjässä, mikä hankaloitti kuljetuksia, tie Jyrkälle avattiin kesällä 1834. Franzenin perikunta myi ruukin vuonna 1853 varkautelaiselle Johan Eric Malmborgille, joka myi sen pian edelleen viipurilaiselle kauppaneuvos Paul Wahlille. Wahlin kosken itärannalle rakennuttamasta masuunista ja siihen liittyneestä kankirautapajasta on jäljellä vain piippu. Kankirauta- ja naulapajat paloivat 1890-luvulla eikä niitä rakennettu enää uudelleen. Ruukki myytiin A. Ahlström Oy:lle vuonna 1909 ja suljettiin samana vuonna. Ruukki otettiin käyttöön uudelleen vuonna 1915, kun ensimmäinen maailmansota nosti maailmanmarkkinahintaa, ja ruukki toimi vuoteen 1918. Vuonna 1919 ruukki suljettiin lopullisesti.

Ruukin alueeseen kuului vuosisadan vaihteessa kymmeniä rakennuksia. Masuunin ja pajojen lisäksi tarvittiin hiilihuoneita ja uuneja sekä varastoja. Ruukin johdon ja työväen asuntoihin liittyi lukuisia maatalousrakennuksia ja ruukin puoti ja koulu. Vain masuunin piippu ja ruukin johtajan asunto, Herrala, piharakennuksineen ovat säilyneet nykypäiviin asti. Herrala lienee raken-

Haapaniemen Saastamoisen tehdasalue vuonna 1922 Kuopiossa

Kuopion kulttuuristoriallinen museo

Haapaniemen uusi asuntoalue, Hermanninranta vuonna 1996.

Kaupungin keskelle jäänyt "savupiippu aikakauden" teollisuusalue on muuttunut

Hilkka Koivisto

nettu 1800-luvun puolivälissä. Nykyiseen pihapiiriin kuuluu lisäksi työntekijöiden asuinrakennus Pikku-Herrala, talousrakennus ja sauna. Piipun vierellä on A. Ahlström Oy:n vuonna 1938 rakentama mylly, joka toimi vuoteen 1963. Myllyn yläkerta on nykyään kahvilana.

1800-luvun loppupuoli

Viinan väärinkäytön vastakeinoksi suositeltiin oluen valmistusta ja tässä tarkoituksessa perustettiin **Iisalmen Oluttehdas Osakeyhtiö** v. 1878. Tehdas

päätettiin rakentaa Luuniemelle ja yhtiön isännöitsijäksi valittiin W.G. Åberg, myöhemmin toimitusjohtajaksi. Alussa Oluttehdas sai kokea melkoisia alkuvaikeuksia, sillä kauppiaat olivat kiinnostuneempia väkijuomien vähittäiskaupasta. Vuodesta 1880 alkaen Iisalmen Oluttehdas avasi omia olutmyymälöitä kaupungissa. V 1907 ja 1909 eduskunta hyväksyi kieltolain, mutta sitä ei vahvistettu eikä se tullut voimaan. Kuitenkin päätettiin ryhtyä valmistamaan mietoja mallasjuomia. Samaan aikaan siirryttiin käsivoimasta konevoimaan hankkimalla höyrykone. Maail-

mansodan aikaan lakkautettiin oluen valmistus ja kieltolaki tuli voimaan 1919, joka määräsi kielletyn alkoholi-juoman rajaksi 2 tilavuusprosenttia. Mietoja mallas- ja virvoitusjuomia valmistettiin ja menekki oli hyvä. 1920-luvulla oluttehtaan johto siirtyi W.G. Åbergin pojalle Evert Wilhelm Åbergille, joka hankki yhtiön osake-enemmistön hallintaansa ja laajensi yritystä Kajaniin. Iisalmen Oluttehdas jatkaa toimintaansa Olvi oy nimisenä edelleen Luunaniemellä.

Sorsakosken hienotaetehdas perustettiin vuonna 1891. Vanhin tehdasrakennuksista on vuodelta 1897. Tehtaanjohtajan asuintalo on vuosisadan vaihteesta ja tehtaan Seuratalo vuodelta 1902. Miljööseen kuuluu myös ns. Kellotalo. Tehtaan ympäristössä on työväenasuntoalueita tämän vuosisadan alkukymmeniltä. Tällä alueella teollinen toiminta jatkuu Hackman oy:n toimesta.

Kuopioon yritettiin saada aikaan kauppamylyä, mutta ensimmäinen myllyhanke toteutui vuonna 1880 Karhonsaarelle, jossa toimi myös saha. Gustav **Ranin** perusti **höyrymyllyn** vuonna 1883 Kuopion sataman läheisyyteen, laajensi tiilirakennusta 1891 ja mylly toimii edelleen. Myllyn kanssa samantalon alla toimi myös viinanpolttimo ja tislaamo, jonka toiminta loppui vuonna 1914. Kuopiossa oli tulitikkujen valmistuksessa pitkät perinteet. Toiminta vilkastui ja kehittyi käsipajasta todelliseksi tehtaaksi Birger Hallmanin ostaessa Tikkulan vuonna 1880 ja muiden osakkaiden osuudet vuonna 1886. Haapaniemellä aloitti kauppamyly toimintansa vuonna 1900 samoihin aikoihin splinttitehtaan kanssa. Tehtaan siirryttyä kokonaan Herman Saastamoisen omistukseen tuotantosuuntaa muutettiin splinteistä rulliksi ja tehdasta laajennettiin huomattavasti. Saastamoisella oli omistuksessaan jo Syväniemen rullatehdas Karttulassa. Pian Saastamoisesta tuli maan suurin rullatehtailija ja Haapaniemestä seutukunnan suurin tehdasyhteisö. Vuonna 1913 Haapaniemelle rakennettiin maan ensimmäinen valssimylly, näin Saastamoisesta tuli myös Pohjois-Savon suurin mylläri. Lot-

ja Haapaniemellä alettiin valmistaa vuonna 1902, telakan rakentamisluvan Saastamoinen sai vuonna 1910 ja aluksia korjattiin omassa konepajassa Haapaniemellä. Nykyisin Haapaniemi on asuntoalueena ja teollisuudesta muistona on yksi piippu ja yksi rakennus, joka on muutettu pääosin toimistokäyttöön.

Hyvien liikenneyhteyksien ansiota oli, että **Suonenjoen Iisvedelle** syntyi puutavara- ja sahateollisuutta. Savon radan rakentamisen yhteydessä 1889-90 tehtiin pistoraide Iisvedelle. Ensimmäisenä aloitti toimintansa Heikki Peuran höyrysaha v. 1896. Vuosisadan alkupuolella perustettiin vielä kaksi höyrysahaa ja rullatehdas. Iisveden Metsä oy:n saha aloitti toimintansa v. 1923. Iisveden teollisuusalueen satama oli usean vuoden ajan yksi Suomen suurimmista sisävesisatamista. Sahojen asukkailla tarvittiin asuntoja. Tähän tarpeeseen vastasi metsänhoitaja Kukkonen paaluttamalla Kolikkoinmäen tonteiksi ja myymällä sen sahatyöläisille. Rakentaminen alkoi vilkkaana vuoden 1924 tienoilla ja viimeinen rakennusvaihe oli v. 1927. Viimeksi rakennetusta osasta tuli Kolikkoinmäen tiivein ja yhtenäisin alue. Kolikkoinmäki on hiljentynyt sahateollisuuden vähenemisen myötä, mutta vanhojen talojen peruskorjaus on kuitenkin käynnistynyt.

Lähteet:

- Lauri Putkonen: Kulttuurihistoriallisesti arvokkaat teollisuusympäristöt, Tutkimus 4/1988 Ympäristöministeriö Kaa-voitus- ja rakennusosasto
- Ilkka Nummela: Kuopion historia III, Kunnallishallinnon uudistamisesta sen demokratisointiin 1875-1918. Kuopio 1989
- Kuopion pitäjän kirja, Kuopio 1975
- Juha Forsberg - Ari Kankkunen: Järvi-malmiruuokista kartonkitehtaaksi, Juantehtaan historia 1746-1996
- Sonkajärven rakennusperinnettä, Sonkajärven rakennusinventointi Varkauden rakennusinventointi, 1996
- Vieremän kirja, 1983
- Tauno Räisänen: Iisalmen kaupungin historia 1860-1930. 1959
- Seppo Häkli: Suonenjoen Kolikkoinmäki, Tampere 1978

2.8 Rakennuskulttuurin inventointi

Rakennusinventoinnit luovat pohjan kulttuuriympäristön hoidolle kunnissa. Rakennuskulttuuria on Suomessa inventoitu 1960-luvulta lähtien. Tuolloin valmistuivat ensimmäiset seutukaava-alueittain laaditut inventoinnit. Varhaisimmat kartoitukset tehtiin vaihtelevin menetelmin. Vuonna 1972 museovirasto laati yhtenäiset inventointilomakkeet, joita on sitten sovellettu koko maassa. Nykyisin inventointityötä tehdään kuntainventointien lisäksi sekä seutu- että valtakunnan tasolla. Seutukaavaliittojen inventoinneista laadittiin ensimmäinen valtakunnallinen yhteenveto v. 1979. Inventointien todettiin olevan hyvin eri perusteilla laadittuja. Museovirasto laatikin v. 1984 inventointioppaan, jonka tavoitteena oli yhtenäistää rakennuskulttuurin luettelointimenetelmät.

Valtakunnan tasolla valmistui museoviraston ja ympäristöministeriön toimesta yhteinen julkaisu valtakunnallisesti merkittävistä kulttuurihistoriallisista ympäristöistä v. 1993. Inventointi sisältää tiedot n. 1 800 kohteesta, joista noin puolet on maatalouteen liittyviä. Tiedot ovat 442 kunnasta ja valtakunnallisesti arvokkaita kohteita on keskimäärin neljä kuntaa kohden. Vuonna 1992 valmistui myös luettelo valtakunnallisesti arvokkaista maisemista. Edellisessä inventoinnissa on entisen Kuopion läänin alueella kohteita 88 sisältäen n. 150 rakennusta, sekä jälkimmäisessä kahdeksan arvokasta maisemakokonaisuutta, joista Lapinlahden Väisälänmäki on myös valittu yhdeksi 27:stä kansallismaisemasta.

Edellisten lisäksi on tehty valtakunnallisia inventointeja museoviraston ja ympäristöministeriön toimesta mm. vanhoista teollisuusympäristöistä, tehdasrakennuksista, rautatieasemista, pappiloista ja meijereistä.

Kuopiossa ensimmäinen läänikohmainen inventointi valmistui v. 1977 ja siinä on 477 kohdetta. Osa kohteista on merkitty suojelumerkinnällä vahvistettuihin seutukaavoihin. Inventoinnin toteutti seutukaavaliitto yhdessä maa-

kuntamuseon, taidetoimikunnan ja maakuntaliiton kanssa.

Kuntakohtaisia inventointeja oli tehty jo aikaisemmin, mutta järjestelmällisemmin työ aloitettiin kuitenkin vuonna 1985 uuden rakennussuojelulain tultua voimaan. Ensimmäinen kuntainventointi valmistui Varkaudessa vuonna 1980. Nyt inventoinnit on koko kunnan osalta tehty 23 kunnassa. Inventoinnit on suoritettu yleensä kesäisin opiskelijatyövoimin. Työhön on käytetty keskimäärin kaksi kesäkautta. Inventointeja on ohjannut läänin kulttuuriympäristöhoidon yhteistyöryhmä, joka on järjestänyt myös vuosittain koulutustilaisuuksia inventoijille.

Tähän mennessä on Pohjois-Savossa inventoitu noin 4000 rakennusta, josta 1/4 on kaava-alueella ja 3/4 haja-asutusalueella (liite). Viimemainitut ovat pääosin maatilojen päärakennuksia pihapiireineen. Maaseudun rakennusperinnettä edustavat lisäksi, vaikkakin harvalukuisina, kartanot ja torpat. Myös ns. kylmät tilat edustavat maaseudun kulttuurihistoriaa.

Inventointien tulisi kuulua osana yleiskaavan perusselvityksiin. Inventoinnit ovat nykyisellään liiaksi erillään kaavoitusprosessista, jolloin niiden perusteella määriteltävä asema- ja rakennuskaavojen uusimistarve tuottaa ongelmia. Myöskään kaavoittajat ja päättäjät eivät aina ole ymmärtäneet rakennetun ympäristön arvoja kaavoja laadittaessa ja hyväksyttäessä.

Pohjois-Savossa on jäljellä ennen v. 1940 rakennettuja rakennuksia 15 % nykyisestä rakennuskannasta. Inventoitujen rakennusten lukumäärä vaihtelee kunnittain 30 ja 800 välillä. Lukumääräerot johtuvat myös kuntien koosta eikä pelkästään esim. jonkin kunnan säilyttämistä tai purkamishalukkuudesta. Inventoinneissa on pyritty mahdollisimman laajaan kartoitukseen, jotta vielä jäljellä olevista kohteista saataisiin kuva kunnan ja koko alueen taloudellisesta ja muusta yhteiskunnallisesta kehityksestä.

Pohjois-Savo on ollut ja on edelleen maatalousvaltainen alue ja se näkyy myös inventointien tuloksissa.

Maatalouteen liittyviä rakennuksia on inventoiduista 4000 rakennuksesta yli puolet. Tavoitteena on ollut saada kuntaa kohden 5 - 10 maatilaa rakennusryhmää inventointeihin ja sen jälkeen korjauksen piiriin ja se tavoite näyttää toteutuvan. Sen sijaan vanhemman rakennuskannan, torppien ja erityisesti savupirttien löytäminen on tuottanut ongelmia. Uhanalaista rakennuslajia edustaa myös ns. kylmien tilojen kohteet, jotka ovat tyypillisiä Pohjois-Savolle sodanjälkeisessä rakentamisessa. Kirkonkylien ja kaupunkien reuna-alueille rakennetut rintamamiesasuntoalueet ovat säilyneet suhteellisen hyvin ja pääosin niistä on tullut peruskorjattuina arvostettuja asuntoalueita. Pensasaitoi- neen ja täyteen mittaansa kasvaneine puineen ne muodostavat arvokkaita miljöökokonaisuuksia.

Maatalouselinkeinon liittyvistä rakennuksista meijerit ja myllyt ovat myös alkuperäisessä muodossaan vähissä. Pieniä tilakohtaisia vesimyllyjä on jonkin verran korjattu, mutta kylä- tai kuntakohtaiset myllyt ovat suurelta osin joko tyhjillään tai purettu (Kiuruvesi: Ryönänjoki, Maaninka: Tuovilanlahti). Jäljellä olevista meijereistä alkuperäisessä muodossaan edustavimpia on Keiteleen jugend-tyylinen meijeri, jota parhaillaan kunnostetaan. Muutoin meijerit ovat tyypillisin ryhmä rakennuksia, joita tuotannon tehostamisen myötä on moneen kertaan laajennettu ja kiristävissä kilpailussa jouduttu lopulta sulkemaan (Maaninka: Sinikivi, Nilsiä).

Maatalouteen liittyvä Pohjois-Savon harvalukuinen kartanokulttuuri on säilynyt melko hyvin ja rakennukset ovat koostaan huolimatta pidetty hyvässä kunnossa. Osittain käyttötarkoitus on muuttunut (Salahmin kartano, Rautalampi Karjalankartano). Kartanoksi luokiteltava Itikan tilan päärakennus Peltosalmeella on suojeltu rakennussuojelulailla.

Teollistumisperinteestä kertovia ruukkeja on Pohjois-Savossa useampia. Jyrkän ruukkia on museoviraston toimesta ryhdytty entisöimään. Juankosken ruukille (perustettu v. 1746) on laadittu toimenpideohjelma. Hackmanin

omistuksessa oleva Sorsakosken teollisuusmiljö on käytössä ja osalle rakennuksia on löydetty uusia käyttötarkoituksia.

Kirkonkylien rakennuskannan muuttuminen on ollut keskustojen osalta melko totaalista. Kaupalliset rakennukset ovat muuttuneet tasakattoisiksi marketeiksi ja vain siellä, missä keskustan painopiste on muuttunut uuteen paikkaan vanhaa rakennuskantaa on ainakin osittain säilynyt (Lapinlahti, Nilsiä, Kiuruvesi). Pankkien suhteellisen hyväkuntoisiksi rakennuksia purettiin ja pankkikriisin seurauksena etsitään nyt uusille tyhjiille jääneille rakennuksille käyttäjiä. Sama koskee usein myös ylimitoitettuja valtion ja kuntien virastotaloja.

Kirkot ovat säilyttäneet paikkansa kyläkuvassa ja kirkkojen ympäristökin ovat säilyneet melko hyvin siitä huolimatta, että uusittu taajamatieverkko usein sivuaa juuri kirkkorakennuksia. Pappilat ovat sen sijaan papiston kokonaispalkkaukseen siirtymisen jälkeen jäämässä pois alkuperäisestä käyttötarkoituksestaan. V. 1994 tehdyn selvityksen mukaan läänin 77 pappilasta oli osassa käyttötarkoitus muuttunut tai muuttumassa. Alkuperäisessä käytössä pappilana oli kolmasosa, vaikka 73 % pappiloista on edelleen seurakuntien omistuksessa. Kokonaan tyhjillään oli yksi pappila.

Kaupungeissa keskusta-alueiden muuttuminen on ollut myös rajua. Lopputulosta on kuitenkin pitänyt kirkonkylää paremmin koossa säännöllinen, yleensä ruutukaavoitettu katuverkosto ja ainakin osittainen kiinnipitäminen yhtenäisyyden vaatimuksesta ja ns. räystäselinjasta. Kuitenkin esim. kaupan vaatimus sijoittaa toiminnat kadun tasoon yhteen kerrokseen on tuonut ikäviä aukkoja keskeiseen kaupunkikuvaan (Iisalmi, Suonenjoki, Kiuruvesi).

Kaupunkikeskustan puiset asuntoalueet ovat muuttuneet lähes kauttaaltaan kerrostaloalueiksi, joilla erityisesti elementtitalot rumentavat näkymiä. Kuopiossa on saatu ns. kaavallisella suojelulla muutamia ruutukaavakeskustan puutaloja säilymään asutokäytössä. Varkaudessa puunjalostusteolli-

suuteen liittyvä Kosulanniemi johtajien huvila-alueena ja Kommilan muutama työvään asuntokortteli on säilynyt, vaikkakin kovan kädenväännön tuloksena. Alueet muodostavat erinomaisen parin kaupungin sosiaalisesta kerrostumisesta ja asumisen historiasta.

Lähteet:

Rakennuskulttuurin luettelo, julkaisu 15. Museovirasto
 Rakennettu kulttuuriympäristö, Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt, Museovirasto, Ympäristöministeriö 1993
 Maisemanhoito, Maisema-alue työryhmän mietintö I. Ympäristöministeriö 1992
 Arvokkaat maisema-alueet, Maisema-alue työryhmän mietintö II, Ympäristöministeriö 1992

Kansallismaisema, Ympäristöministeriö 1993

Pohjois-Savon kulttuurihistorialliset rakennussuojelukohteet, Kuopion museo, Kuopion läänin taide-toimikunta, Pohjois-Savon maakuntaliitto, Pohjois-Savon seutu-kaavaliitto, 1977

Onni Hyvönen: Pohjois-Savon työväentalot, 1988

Kuopion läänin pappilat, Historiaa ja nykypäivää, Kuopion kulttuurihistoriallinen museo 1995

Helena Björk: Kuopion läänin pappiloiden toimenpideohjelma, 1994

Tuulikki Miettinen, Erkki Kaijalainen, Maisa Siirala:
 Pohjois-Savon vanhat vesirakenteet, Vesi- ja ympäristöhallituksen monistesarja, 1994

RAKENNUSKULTTUURIN INVENTOINNIT POHJOIS-SAVOSSA

KUNTA	TAAJAMA-ALUE		HAJA-ASUTUSALUE			*)	**)	HUOM!
	T=TEKEILLÄ	V=VALMIS	KOhteita	T=TEKEILLÄ	V=VALMIS			
YHTEENSÄ								
IISALMI	V/97	98	V/94	163	163			19 aluetta
JUANKOSKI	V/92	11	V/93	48	59	3	1	5 aluetta
KAABI	V/94	18	V/96	75	93	2	1	
KARTTULA	V/95	36	V/94	99	135	2		
KUOPIO	V/91	171	V/92	673	844	10		
KEITELE	V/94	34	V/96	61	95	1		2 aluetta
KIURUVESI	V/89	46	T/90-		46+	3		jatkuu
LAPINLAHTI	V/93	88	T/93-	100+	188+	4	1	jatkuu
LEPPÄVIRTA	V/96	80	V/96	86	166	8	2	
MAANINKA	V/95	12	V/95	70	82	5	1	24 aluetta
NILSIÄ	V/94	28	V/95	16	35			täydennys vireillä
PIELAVESI	V/96	24	V/96	67	91	3	1	
RAUTALAMPI	V/90	37	V/91	95	132	5	2	
RAUTAVAARA	V/90	35			35+	2		kesken
SIILINJÄRVI	V/90	50	V/91	652	702	2		
SONKAJÄRVI	V/92	38	V/92	79	117	5		
SUONENJOKI	V/88	52	V/88	63	115	7		
TERVO	V/88	30	V/96	40	70	1		
TUUSNIEMI	V/94	31	V/95	103	134	2		
VARKAUS	V/95	105	V/95	52	157	6		52 aluetta
VARPAISJÄRVI	V/94	61	V/94	68	129	2		
VEHMERSALMI	V/94	14	V/95	76	90	1		
VESANTO	V/95	26	V/96	103	129			
VIEREMÄ	V/92	20	V/92	144	164	4		
POHJOIS-SAVO	24/24	1145	2	21/24	2833	3702	88	11

*) RAKENNETTU KULTTUURIYMPÄRISTÖ /1993

**) VALTAKUNNALLISESTI ARVOKKAAT MAISEMA-ALUEET/1993, SIJAITSEVAT USEAN KUNNAN ALUEELLA

Olli Lähdesmäki

Asuin- ja liiketalo Puijonkatu 33, Kuopiossa edustaa funktionalismin varhaista tyylikäsitystä ja valkoista keveyttä kauneimmillaan. Rakennuksen voimakas, mutta funktionalismin tapaan yksinkertaistettu räystäs ja ikkunoiden yläpuoliset reliefimäiset kuviot muistuttavat vielä klassismin aihe maailmasta. Katutason liiketilat ja ylemmät asuinkerrokset erottuvat selkeästi toisistaan.

2.9 Uuden ajan rakennustaiteesta

Valtaosa rakennuksistamme on rakennettu 1900-luvun jälkipuoliskolla. Jokaisessa pohjoissavolaisessa kunnassa on kerätty tietoa kunnan rakennusperinteestä eli inventoitu rakennuksia. Rakennusinventoija on kerännyt tietoja pääasiassa vanhoista rakennuksista. Viime vuosisadalla rakennettu rakennus on arvokas jo harvinaisuutensa vuoksi ja siksi rakennusinventoijat ovat työnsä aloittaneet vanhemmasta rakennuskannasta. Ehkä tulevaisuudessa rakennusinventointeja täydennetään niin paljon, että uudempikin rakennustaide tulee inventoinnissa arvotetuksi.

Ensimmäiset, arkkitehtuuriltaan modernit rakennukset rakennettiin Suomeen 1930-luvulla. Rakennuksilla on oma suomalaisesta rakennusperinteestä poikkeava muotokieltensä ja materiaalivalikoimakin on jo varsin monipuolinen. Suomalaisilla arkkitehteillä oli voimakas halu omaksua uusia kansainvälisiä vaikutteita nuoren

itsenäisen maan arkkitehtuuriin. Arkkitehtuuri oli niukkaa ja tarkoituksenmukaista. Siksi moderni arkkitehtuuri on erityisen herkkää muutoksille. Harvojen yksityiskohtien muuttaminen voi tuhota koko rakennuksen arkkitehtuurin. Rakennettu ympäristö kuvastaa aina oman aikakautensa elämää.

Itsenäisyyden ajan arkkitehtuuri muodostaa nyt arkielämän taustan, jota ei jo paljoutensa takia osata vielä arvostaa. Kunnostamme 1990-luvulla yli 50 vuotta vanhoja rakennuksia niiden alkuperäiseen asuun. Nehän ovat arvokkaita rakennuksia. Samalla puramme 20 vuotta sitten tehtyjä korjauksia. Jokainen sukupolvi on kantanut oman aikakautensa merkit sisään ja seuraava ne jälleen ulos. Mahtaa satavuotiaalla rakennuksella riittää ihmettelemistä tässä rakentamisen ja purkamisen vuorottelussa. Edellisen sukupolven työtä on vaikea arvostaa. Puramme uudempia rakennuksia tai kunnostamme niitä varsin piittaamattomasti, niin kuin edellisetkin sukupolvet ovat tehneet, ja ihmettelemme edellisten sukupolvien lyhytnäköisyyttä. Ehkä sittenkin olisi viisainta kunnioittaa rakennusta rakennustaiteellisenä kokonaisuutena ja samalla rakennuksen suunnittelijoiden ja rakentajien työtä. Korjata rakennusta niin kuin se alunperin rakennettiin. Meillä on monenlaisia ja ikäisiä rakennuksia. Jokainen on oma hieno kokonaisuutensa ja yhdessä ne muodostavat mielenkiintoisen ja monipuolisen ympäristön elää.

Jokaisen aikakauden kauneimmista tai tyyppillisimmistä edustajista voisimme pitää hyvää huolta. Seuraavalle sukupolvelle ne kertovat rakentajista, joita he tuskin ovat tavanneet. Tämänkin ajan rakentajat tekevät nyt hienoja rakennuksia - oman aikansa teoksia. He tekevät sen hyvin, kehittävät uutta rakennustekniikkaa. Korjaamalla rakennuksia opimme rakentamisen perinnettä. Ilman sitä perinnettä ei nykyinen tekniikka olisi koskaan syntynyt.

Lähde:

Varjele modernia, Suomen rakennustaitteen seura, 1995.

Toimintakehys

3.1 Lainsäädäntö ja sopimukset

Rakennussuojelu järjestetään pääsääntöisesti rakennuslain keinoin kaavoituksella. Rakennussuojelulaki on rakennuslakia täydentävä erityislaki, jota käytetään varsinaisesti kaava-alueiden ulkopuolella, mutta myös määrätyissä tapauksissa kaava-alueilla. Rakennussuojelulla on Kuopion läänissä suojeltu kolme kohdetta: Tuomiorovastin pappila Kuopiossa (v. 1974), Ukko Paavon pirtti Nilsiässä (v. 1981) ja Itikan tilan päärakennus Iisalmessa (1993). Nilsiän postitalon osalta lääninhallituksen päätös on vahvistettavana. Valtion omistamien rakennusten suojelusta on säädetty asetuksessa n:o 480/85, kirkollisten rakennusten kirkkolaissa ja kiinteistä muinaisjäänöksistä muinaismuistolaissa. Lain ympäristövaikutusten arvioinnista mukaan on merkittävässä hankkeissa selvitettävä vaikutukset mm. yhdyskuntarakenteeseen, rakennuksiin, maisemaan, kaupunkikuvaan ja kulttuuriperintöön.

Kansainvälisiä sopimuksia ja suosituksia laativat YK:n järjestö UNESCO, Euroopan neuvosto ja Euroopan unioni, joissa Suomi on mukana. Unescon yleissopimuksia ovat Haagin sopimus (Yleissopimus kulttuuriomaisuuden suojelusta aseellisen selkkauksen yhteydessä) v. 1954 sekä Maailmanperintösopimus (Yleissopimus maailman kulttuuri- ja luonnonvarojen suojelemisesta) v. 1972. Suomi on liittynyt sopimukseen vuonna 1987. Unescon maailmanperintökomitea ylläpitää maailmanperintöluetteloa, jossa on tällä hetkellä 506 kohdetta, Suomesta neljä kohdetta: Vanha Rauma, Suomenlinna ja Petäjäveden puukirkko sekä Verlan

Pohjois-Savon ympäristökeskus

Tuomiorovastin pappilana toimiva asuintalo Kuopiossa edustaa 1700-luvun lopun kustavilaista rakennustyyliä. Talo on rakennettu vuonna 1780, vuonna 1775 perustetun lääninhallituksen virkamiehille. Rakennus on vuorattu vasta 1840-luvulla empirelle tyypillisellä leveällä uurretulla puoli-ponttilaudalla. Rakennuksen nykyinen asu perustuu arkkitehti Juho Nykäsen vuonna 1919 laatimiin korjaussuunnitelmiin. Rakennus on suojeltu Valtioneuvoston päätöksellä 5.12.1974 rakennussuojelulain nojalla.

Pohjois-Savon ympäristökeskus

Museoksi muutettu herännäisjohtaja Paavo Ruotsalaisen (1777-1852) vanha asuinrakennus Nilsiässä. Kamarit ovat Ukko-Paavon ajalta, mutta tupa hänen kuolemansa jälkeiseltä kesältä 1852. Museon sisustuksena on käytetty osaksi Paavo Ruotsalaisen perheen käytössä olleita esineitä, osaksi muualta Nilsiästä kerättyjä esineitä. Rakennus on suojeltu Valtioneuvoston päätöksellä 15.1.1981 rakennussuojelulain nojalla.

Pohjois-Savon ympäristökeskus

Itikan tilan päärakennus Iisalmen Ulmalassa on perimätiedon mukaan rakennettu Per Gustaf Collanin Puolasta saamien vaikutteiden mukaan vuonna 1865. Siinä on yhdellä huoneparilla jatkettu karoliininen pohjakaava ja keskiosaltaan rakennus on kaksikerroksinen. Rakennusta kunnostetaan parhaillaan mm. Museoviraston avustuksella. Rakennus on suojeltu Valtioneuvoston päätöksellä 11.2.1993 rakennussuojelulain nojalla.

Pohjois-Savon ympäristökeskus

Nilsin postitalo on valmistunut vuonna 1930 ja korjattu nykyiseen asuunsa vuonna 1977 ja vuosina 1995-1996 ympäristökeskuksen rahoituksella. Rakennus on yksi postin vuosien 1919-1937 välisenä aikana rakennuttamista 51:stä posti- ja lennätintoimipaikasta. Yksikerroksisessa hirsirakennuksessa sijaitsivat sekä työtilat että postin hoitahan asunto. Ulkoarkkitehtuuriltaan rakennus edustaa 1920-luvun klassismia. Rakennus on suojeltu Kuopion lääninhallituksen päätöksellä 22.2.1995.

puuhiomo ja pahvitehdas Kymenlaaksoista, joka on hyväksytty luetteloon vuonna 1996. Ehdokaslistalla luonnon ja kulttuurin yhdistelmäkohteeksi on Olavinlinna yhdessä ympärilläolevien vesialueiden kanssa.

YK:n ympäristö- ja kehityskonferenssin asiakirjassa Agenda 21 vuodelta 1992 on määritelty kestävä kehityksen mukaiset tavoitteet, joihin sisältyy myös kulttuuriympäristön hoito. Suomi on allekirjoittanut nämä Rion sopimuksen nimellä tunnetut tavoitteet. Agenda 21:ssä kehoitetaan paikallishallintoviranomaisia ja yhteisöjä luomaan oma versionsa kestävä kehityksen periaatteen toteuttamisesta kehittämällä oma Local Agenda 21. Euroopan neuvoston yleissopimuksia ovat Granadan sopimus (Yleissopimus Euroopan rakennustaiteellisen perinnön suojelusta) v. 1985 ja Maltaan sopimus (Yleissopimus Euroopan arkeologisen perinnön suojelemisesta) v. 1992. EU-jäsenyyden myötä Suomi on hyväksynyt voimassa olevat sopimukset ja osallistuu kulttuuriperintöohjelmiin. Perussopimuksen mukaan EU pyrkii edistämään jäsenvaltioiden kulttuuri- ja niiden kansallista monimuotoisuutta arvostaen. EU:n säännöksissä kulttuuriperinnön suojelu on subsidiariteettiperiaatteen mukaisesti kaavallisella tasolla ratkaistava asia.

ICOMOS (International Council on Monuments and Sites) on antanut suojeluperiaatteita koskevia julistuksia: Venetsian julistuksen v. 1964, Firenzen julistuksen (historiallisten puistojen ja puutarhojen suojelu) v. 1982, julistuksen historiallisten kaupunkien ja kaupunkimaisten alueiden suojelusta v. 1987 sekä julistuksen arkeologisen perinnön suojelusta ja hoidosta v. 1990.

Rakennusperinnön hoito kuuluu lakisääteisesti ensi sijassa kunnille. Alueelliset ympäristökeskukset (13), maakuntamuseot (25) ja maakuntien liitot (19) sekä aluearkkitehdit ja kulttuuriympäristönhoidon yhteistyöryhmät tukevat ja ohjaavat kuntia. Valtakunnan tasolla hallinnosta vastaavat ympäristöministeriö ja museovirasto.

Muita kulttuuriympäristön hoidosta kiinnostuneita sidosryhmiä ovat paikallistasolla vaikuttavat kotiseutuyhdistykset ja kylätoimikunnat, perinnepoliittiset yhdistykset ja yksittäiset ihmiset sekä ennen kaikkea maan- ja rakennusten omistajat.

Lähteet:

Asetus valtion omistamien rakennusten suojelusta
Kirkkolaki

Laki ympäristövaikutusten arvioinnista
Muinaismuistolaki
Rakennusasetus
Rakennuslaki
Rakennussuojelulaki
Kansainväliset julistukset, ICOMOS, 1992

3.2 Kulttuuriympäristöjä koskevia atk-rekistereitä tekeillä

ALU-paikkatieto-rekisteri

Paikkatietoon sidottu rekisteri on maankäytön, kaavoituksen, kulttuuriympäristön- ja luonnonympäristönhoidon tarpeisiin. Paikkatietoaineistojen rakentamisessa ja käsittelyssä käytetään ympäristöhallinnossa tehdyn periaatepäätöksen mukaisesti ARC/INFO- ja ArcView-ohjelmistoja.

Tavoite:

Aluehallinnon alueidenkäytön paikkatietoon sidottujen tietojärjestelmien yhdistäminen ja niiden yhteiskäytön kehittäminen.

Kehitettävä tietojärjestelmä tulee palvelemaan kaavoitus- ja rakennustoiminnan ohjausta ja neuvontaa, päätösten tekemistä kaavoituksessa ja poikkeuslupien esittelyssä, maiseman- ja kulttuuriympäristönhoidon tehtävissä sekä luonnon- ja rakennussuojeluasioden valmistelussa.

Vastuutahot:

Ympäristöministeriö, Museovirasto, Suomen ympäristökeskus sekä edustus alueellisista ympäristökeskuksista.

Aikataulu:

Pilottiprojekti "Los Mietoinen" käynnistyi maaliskuussa 1996 ja sen tarkoitus on olla valmis ja käyttöönotettavissa vuoden 1998 alusta.

Kaupunkiseutujen yhdyskuntarakenteen seurantajärjestelmä (ykr)

Tavoite:

Luodaan kaupunkiseutujen yhdyskun-

tarakenteen seurantaan palveleva tietojärjestelmä ja tähän liittyvä karttakäyttöliittymä aineiston hallintaa ja käyttöä varten.

Seurantamuuttujat:

1. Väestö ikäryhmittäin
2. Alueella asuva työllinen työvoima elinkeinon mukaan ja työttömät sekä keskuskunnassa/kunnissa työssäkäyvät
3. Alueella työssäkäyvät
4. Alueen rakennusten kerrosala ja lukumäärä pääasiallisen käyttötarkoituksen mukaan
5. Alueen asuinhuoneistoala ja lukumäärä.
6. Toimitilojen ala ja lukumäärä käyttötarkoituksen mukaan
7. Myönnettyt rakennusluvut ja rakennuksen kerrosala käyttötarkoitus luokittain kaavoitustilanteen mukaan
8. Alueen asuinhuoneistot talotyyppin mukaan
9. Todellinen työpaikkaomavaraisuus eri työmatkan pituuksilla asuinpaikan mukaan
10. Rakennusten kerrosala rakentamis- ja perusparannusvuoden mukaan
11. Valmistuneiden rakennusten kerrosala ja käyttötarkoitus kaavoitus tilanteen mukaan

Vastuutahot:

Ympäristöministeriö, Suomen ympäristökeskus

Aikataulu:

Järjestelmä on käytettävissä Ympäristöministeriössä ja Suomen ympäristökeskuksessa vuoden 1997 alusta, myöhemmin myös alueellisissa ympäristökeskuksissa.

Monumentti-rekisteri

Museovirastossa on aloitettu kansallisesti merkittävien yksittäisten rakennusten ja rakennusryhmien kokoaminen tietokannaksi eli ns. monumenttirekisteriksi. Rekisteri täydentää ja detaljoi yleispiirteisempää Rakennettu kulttuuriympäristö-selvitystä. Se sisältää kohteet, jotka museovirasto arvoi valtakunnallisesti arvokkaiksi ja joilla tulkitaan olevan rakennussuojelulain tarkoittamaa kansallista merkitystä.

Rekisteri on museoviraston ja kulttuuriympäristönhoidosta vastaavaan muun hallinnon ohella tarkoitettu myös kuntien, yhteisöjen ja kansalaisten käyttöön.

Vastuutahot:

Museovirasto

Aikataulu:

Koko rekisterin odotetaan valmistuvan vuoden 1999 loppuun mennessä.

Muinaisjäännösrekisteri

Ajantasaiset tiedot kunkin alueen suojelluista kiinteistä muinajäännöksistä on saatavissa museovirastosta. Virasto on laatinut muinajäännösrekisterin, joka tulee lähivuosina sisältämään tiedot kaikista maamme kiinteistä muinajäännöksistä. Pohjois-Savon kuntien osalta on jo aloitettu esihistoriallisia kiinteitä muinajäännöksiä koskevien tietojen vieminen rekisteriin. Työ valmistuu kokonaisuudessaan vuoden 1997 loppuun mennessä.

Historiallisen ajan muinajäännös-kohteista olevat tiedot tullaan myös viemään lähivuosina rekisteriin.

3.3 Valtion tuet kulttuuriympäristön hoitoon

Rakennetun ympäristön hoito

Rakennuksen säilyttämisen ja hoidon avainhenkilö on rakennuksen omistaja.

Valtio tukee rakennetun kulttuuriympäristön hoitoa eri ministeriöiden myöntämällä lainoilla ja avustuksilla rakennuksen omistajasta ja käyttötarkoituksesta riippuen. Avustuksia myönnetään rakennushistoriallisesti, historiallisesti ja maisemallisesti merkittävien rakennusten kunnostamiseen.

Avustuksen kohteena voi olla paikallisesti, seudullisesti tai valtakunnallisesti merkittävä rakennus tai ympäristö. Kohde sinänsä voi olla vaatimatonta, jos se olennaisesti liittyy mer-

kittävään kokonaisuuteen. Yleensä tällaiset kohteet on luetteloitu kunnan rakennussuojelukohteet kartoittavassa inventointiluettelossa tai kohde on merkitty suojeltavaksi kaavassa tai kohde on suojeltu rakennussuojelulailla.

Huomattavimmat rakennussuojellullisin perustein myönnettävät avustukset ovat museoviraston myöntämät rakennusten entistämistä avustukset ja ympäristöministeriön myöntämät avustukset kulttuurihistoriallisesti arvokaiden kohteiden säilyttämiseen. Opetusministeriö myöntää mm. työväentalojen, nuorisoseurantalojen ja seurantaloiden korjaustoimintaan vastaavia avustuksia. Maa- ja metsätalousministeriö voi myöntää kulttuurihistoriallisesti tai rakennustaiteellisesti arvokkaan rakennuksen korjaukseen korotettua lainaa. Asuntorahasto voi myöntää lainaa tai korotettua avustusta kulttuurihistoriallisesti merkittävälle rakennukselle. Työvoimaviranomaiset voivat myöntää mm. investointiavustusta kulttuurihistoriallisesti merkittäville yleishyödyllisille rakennuksille korjaustoimintaan.

Valtion rakennussuojeluun kohdistama rahoitus on kokonaisuutena sekava, sillä rahoitusmuotoja ja varoja myöntäviä viranomaisia on useita, mutta jaettava määrärahaa tarpeeseen nähden on liian vähän, vaikka pienempikin avustus usein käynnistää hankkeen.

Maisemanhoito

Maatalouden ympäristöjärjestelmä perustuu Euroopan yhteisöjen asetukseen, joka koskee ympäristönsuojelun ja maaseudun säilyttämisen suotuisia tuotantomenetelmiä. Suomen ympäristöohjelma on hyväksytty vuosiksi 1995 - 1999.

Maatalouden ympäristötuen tavoitteena on pienentää ympäristöön, pinta- ja pohjavesiin sekä ilmaan kohdistuvaa kuormitusta, vähentää torjunta-aineista aiheutuvia haittoja, huolehtia luonnon monimuotoisuudesta sekä hoitaa maaseutumaisemaa.

Kulttuurihistoriallisesti arvokkaiksi luokitelluille rakennuksille osoitetut määrärahat eri ministeriöittäin viimeistä kolmelta vuodelta Kuopion läänissä

vuosi/mk	1993	1994	1995	1996	1997
Pohjois-Savon ympäristökeskus/rakennusuojeluavustukset	900 000	750 000	1 150 000	360 000	900 000
Museovirasto/avustukset	0	45 000	25 000	30 000	125 000
Opetusministeriö/Kotiseutuliitto/avustukset	570 000	1 150 000	1 145 000	967 000	570 000
Kuopion työvoimapiiri/avustukset	0	1 338 450	62 500	810 000	290 000
Asuntorahasto/korjausavustukset	23 114 000	25 673 000	14 087 040	36 922 000	36 963 000
Maaseutuelinkeinoapiiri/lainat	450 000	450 000	0	0	

Maisemanhoitoon osoitetut määrärahat Kuopion läänissä

vuosi/mk	1993	1994	1995	1996	1997
Kuopion työvoimapiiri/YM	0	100 000	150 000	500 000	500 000
Kuopion maaseutuelinkeinoapiiri/EU-erityistuet	0	0	63 000	0	

Maatalouden ympäristötuki ja kautuu kaikille viljelijöille tarkoitettuun perustukseen ja tehokkaampia ympäristönsuojelu- ja hoitotoimia edellyttäviin erityistukimuotoihin. Lisäksi tukea voidaan myöntää viljelijöiden ympäristönhoitokoulutukseen, neuvontaan ja kokeiluhankkeisiin.

Pohjois-Savon ympäristökeskus käynnisti vuoden 1995 aikana perinnemaisemien hoitokokeiluhankkeen. Tähän mennessä ympäristökeskus on osallistunut perinnemaisemien hoitoon Lapinlahden Väisälänmaellä ja Rautalammin Hanhitaipaleessa.

Maisemanhoitohankkeisiin pystytään jatkossa osoittamaan rahoitusta Savon Liiton kehittämisrahan, EU-rahoituksen sekä työllisyysrahoituksen puitteissa.

EU:n rakennerahastot

Savon liiton ja eri aluehallintoviranomaisten yhteistyöhankkeet

Rakennerahastot ovat EU:n välineitä alueellisten erojen vähentämiseksi. Kulttuuritarkoituksiin rahastoja voidaan käytännössä hyödyntää silloin, kun kulttuuripoliittisilla toimenpiteillä toteutetaan varsinaisia alue- ja ra-

kennepolitiikalle asetettuja tavoitteita. EU:n jäsenneuvotteluissa sovittiin Suomen osuudeksi rakennerahastoista vuosina 1995-1999 keskimäärin 2,1 miljardia markkaa vuosittain.

Alue- ja rakennetukea myöntävät rahastot ovat:

- Euroopan aluekehitysrahasto EAKR
- Euroopan sosiaalirahasto ESR
- Kalatalouden ohjauksen rahoitusväline KOR
- Euroopan maatalouden ohjaus- ja tukirahasto EMOTR
- Rakennerahastojen toimikausi on käynnistynyt vuosille 1995-1999.

Pohjois-Savon alueella on mahdollista hakea rahoitusta tavoiteohjelmien 5 b ja 6 rakennerahastoista. Rahoituksen saaminen rakennerahastosta edellyttää kansallista rahoitusta, josta huolehtivat valtio, kunnat, yritykset ja muut yksityiset tahot. Hakijalla tulee olla siis myös omarahoitusosuutta.

Maakuntien liitot valmistelevat yhdessä muiden tahojen kanssa alueelliset tavoiteohjelmat ja toimittavat ne sisäasiainministeriölle. Se taas valmistelelee yhteistyössä muiden ministeriöiden kanssa valtakunnalliset ohjelma-asiakirjat, jotka komissio hyväksyy. Keskus- ja aluehallinto seuraa tukea saavien hankkeiden edistymistä, sekä arvioi niiden vaikuttavuutta ja asetettujen tavoitteiden toteutumista.

Esa Ollikainen

Asunto-osuuskunta Rauhala, Hapelähteenkatu 7, Kuopio, kunnostettu ympäristöministeriön rakennussuojeluvavustuksella

Rakennerahastot tarjoavat mahdollisuuden sellaisten kulttuurihankkeiden toteuttamiseen, joihin ei muuten löydy riittävästi rahoitusta. Kotimainen rahoitusosuus voidaan löytää useammasta lähteestä (valtion ja kuntien kulttuurimäärärahat, aluekehitysmäärärahat, muut rahoituslähteet).

Kulttuurihankkeiden huomioon ottaminen rakennerahastotuessa edellyttää alusta alkaen tiivistä yhteistyötä alueilla ja keskushallinnossa suunnitelmia laadittaessa ja toimenpiteiden toteuttamisvaiheessa. Tuen piiriin on mahdollisuus päästä kulttuuriympäristöä koskevilla hankkeilla:

- tavoiteohjelmien 5 b ja 6 kautta
- yhteisöaloitteiden kautta (mm. Interreg II C, Leader II)
- innovatiivisten pilottihankkeiden kautta

Tehtaan ylemmälle johdolle rakennuttama huvila, Varkauden Kosulanniemessä, rakennettu vuonna 1915, kunnostetaan ympäristöministeriön rakennussuojeluvavustuksella

Sonkajärven entinen kunnanlääkärintalo, rakennettu vuonna 1928, kunnostettu työvoimapiiriin myöntämällä avustuksella

- kulttuuriohjelmien kautta (mm. Raphael-kulttuuriperintöohjelma, Kaleidoskooppi, Areane, Media II)
- Euroopan komissio, eri ministeriöt ja Savon liitto ovat julkaisseet rahoitusoppaita, joita on saatavissa mm. Savon liitosta, eri piirihallintoviranomaisilta sekä kirjastojen Eurooppa-tiedotuspisteistä.

Valtion talousarviossa tärkeimmät kulttuuriympäristönhoitoon osoitetut varat vuodelle 1997

Ympäristöministeriön hallinnonala:

Pohjois-Savon ympäristökeskuksen kautta myönnettävät avustukset

Kuntien kaavoitukseen ja maankäytön ohjaukseen

- Määrärahaa saa käyttää mm.
- rantaosayleiskaavoituksen tukemiseen
 - avustusten maksamiseen luonnonsuojelun, maiseman- ja rakennetun kulttuuriympäristön hoidon ja virkistyskäytön kannalta valtakunnallisesti merkittävien alueiden yleiskaavojen laatimiseen
 - yhdyskuntakehityksen kannalta merkittävien alueiden yleiskaavojen latimiseen
 - ympäristöministeriön määräämien perusteiden mukaisesti avustusten maksamiseen kunnille ja kuntien virkistysalueiden hankintaa varten perustamille yhteisöille usean kunnan yhteisten virkistysalueiden hankintaan
 - aluearkkitehtitoiminnan palkka- ja matkamenoihin.

Avustukset rakennusperinnön hoitoon

- Määrärahaa saa käyttää:
- rakennussuojelulain (60/85) 11 ja 13 §:n nojalla suoritettavien korvausten ja suojelun toteuttamisesta valtiolle aiheutuvien menojen maksamiseen rakennuslain 135

- §:n 3 momentin mukaisten avustusten maksamiseen kunnille.
- avustusten maksamiseen yksityisille omistajille, rakennusperinnön hoitoa edistäville yhteisöille, kunnille ja kuntayhtymille kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden kohteiden ja niiden välittömän ympäristön kunnossapitoon, suojeluun ja parantamisen sekä säilyttämisen edellyttämiin selviytyksiin.
- avustuksen maksamiseen merkittäviin maisema-alueisiin kuuluvan rakennetun ympäristön hoitoon ja kunnostukseen.
- kunnille ja kuntayhtymille voidaan myöntää avustusta myös kulttuurihistoriallisesti arvokkaan kohteen hankkimiseksi, jolloin avustus myönnetään ensi sijassa niissä tapauksissa, jolloin siitä aiheutuvat kustannukset muodostuvat kunnan tai kuntayhtymän taloudelliseen asemaan nähden kohtuuttomaksi.
- lisäksi avustusta saa käyttää rakennusperinnön hoitoon liittyviin valtakunnallisiin tiedotus- tai muihin projekteihin.

Saariston ympäristön hoito-avustutus Vehmersalmen ja Tervon saaristoon

Saariston ympäristönhoitoavustusta voidaan myöntää saaristokunnalle tai tällaisen kunnan jäsenelle.

- Avustusta voidaan myöntää toimenpiteisiin, jotka koskevat saaristoluonnon suojelemista taikka saariston maisemakuvan säilyttämistä tai parantamista, myöskin rakennusten ja rakennelmien korjaamiseen.
- yhdistyksille tai säätiöille, jonka tarkoituksena on luonnonsuojelun tai ympäristönhoidon edistäminen.

Kuntien myöntämät korjausavustukset, lainat ja korkotuet

Korjausavustusta voidaan myöntää seuraaviin tarkoituksiin:

- erityisesti vanhusväestön ja vammaisten asuntojen korjaustointimintaan sosiaalisin perustein.

- avustusten maksamiseen vanhojen kerrostalojen hissien rakentamiseen ja liikuntaesteiden poistamiseen
- tilojen käyttötarkoituksen muuttamiseen palveluasumisen toteuttamiseksi
- kuntoarvioiden ja suunnitelmien laatimiseen
- asunnoissa ilmenevien terveyshaittojen edellyttämiin korjaustöihin
- nuorten asuntojen omatoimiseen korjaamiseen
- sekä kokeiluluontoisesti laitosrakennusten muuttamiseen asuinkäyttöön soveltuviksi
- asunto-osakeyhtiöiden korjaustoimenpiteisiin

Lisäksi korjaustoimenpiteeseen voidaan hakea perusparannuslainoja ja korkotukilainoja.

Opetusministeriön hallinnonala

Museoviraston ja Suomen kotiseutuliiton kautta myönnettyt entistämis- ja korjausavustukset

Määrärahaa saa käyttää:

- rakennussuojelulain 19 §:n nojalla sekä suojeltujen että muiden kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten kunnossapitoa ja parantamista varten myönnettävien avustusten maksamiseen.
- kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden alusten entistämisen ja korjausavustuksiin.
- perinteen tallentamistyöhön
- sekä avustusten maksamiseen Suomen kotiseutuliiton kautta työväentalojen, nuorisoseurantaloiden sekä muiden vastaavalaisten yhdistysten ja järjestöjen seurantaloiden korjaustöihin
- korjaustoimintaan liittyvään selvitys- ja tarkastustyöhön sekä valitus- ja neuvontatoimintaan.

Maa- ja metsätalousministeriön hallinnonala

Pohjois-Savon Työvoima- ja elinkeinokeskusten maaseutuosasto ja kuntien maaseutuviranomaiset myöntävät mm.

Maatalouden ympäristötukea ja erityisympäristötukea

Määrärahaa saa käyttää:

- EU:n komission hyväksymän toimenpideohjelman mukaisen maatalouden ympäristötuen maksamisen.
- useiden tilojen yhteisten vesitaloudellisten toimenpiteiden hankekohtaiseen suunnitteluun enintään 500 000 markkaa
- ympäristötuen toimeenpanosta valtiolle aiheutuvien menojen maksamiseen enintään 3 000 000 markkaa vuonna 1997.
- ympäristötuen perustuki, jota maksetaan pinta-alaperusteisena alueellisesti porrastettuna koko maassa viljelijöille, jotka sitoutuvat noudattamaan maataloustuotannossaan tiettyjä ympäristöehtoja.
- osan ympäristötuesta myönnetään ympäristötuen erityistukena, joka kohdistuu alueellisesti rajattuihin toimenpiteisiin tai muuten pienehköön osaan maatiloista.

Maatalouden elinkeinolain mukaiset korkotukilainat

Maaseutuelinkeinolain mukaisia korkotukilainoja voidaan myöntää maatilojen rakennus- ja asuinympäristön parantamisinvestointeihin.

Työministeriön hallinnonala

Pohjois-Savon työvoima- ja elinkeinokeskusten työvoimaosasto voi myöntää mm. seuraavia avustuksia

- Työvoimaperusteinen kunnallinen peruskorjausavustus
- Investointiavustus julkisille yhteisöille mm. rakennusten korjaamiseen
- Kotitaloustyön (myös korjaustyöt) väliaikainen tukijärjestelmä
- Työllistämistuki yksityiselle työnantajalle, työvoiman saamiseen

Lähde

Ympäristöministeriön selvitys 6/1991, Valtion tuki rakennussuojeluun Valtion talousarvio 1996

3.4 Kulttuuriympäristö- hoidon yhteistyöryhmän toimijatahot

Ympäristöministeriö on esittänyt vuonna 1990, että lääneihin perustetaan rakennussuojelun yhteistoimintaryhmät koordinoimaan ja tehostamaan rakennussuojeluasioiden hoitoa läänissä. Vuonna 1991 työryhmän perusti Pohjois-Savon liitto kahden vuoden toimikaudeksi. Tämän jälkeen Kuopion lääninhallitus asetti työryhmän uudestaan 25.2.1994. Lääninhallituksen ympäristöosasto ja vesi- ja ympäristöpiirit yhdistettiin 1.3.1995 alueelliseksi ympäristökeskukseksi. Tällöin ympäristöministeriö esitti, että alueelliset ympäristökeskukset nimeäisivät työryhmät uudelleen ja tarkistaisivat työryhmän kokoonpanoa vastaamaan kulttuuriympäristöhoidon tehtäväkonnaisuutta laajentamalla työryhmää aluearkkitehdillä, maaseutuelinkeino-
piirin edustajalla sekä tarvittaessa maaseutukeskuksen, tiepiirin ja arkeologian asiantuntijalla.

Pohjois-Savon kulttuuriympäristöhoidon yhteistyöryhmä nimetty uudelleen 1997. Toimikausi päättyi 31.12.1998. Tämän kulttuuriympäristön hoito-ohjelman on koonnut vuonna 1995 nimitetty yhteistyöryhmä jonka toimikausi päättyi 31.12.1996.

Nykyisen työryhmän jäsenten yhteystiedot liitteessä nro 7.

Työryhmässä ovat edustettuina seuraavat tahot:

Pohjois-Savon ympäristökeskus

Pohjois-Savon ympäristökeskus (PSA) on ympäristöministeriön ja maaja metsätalousministeriön tulosohtauksessa toimiva alueellinen keskus, joka vuonna 1995 muodostettiin yhdistämällä Kuopion vesi- ja ympäristöpiiri ja lääninhallituksen ympäristöosasto. Suomessa on 13 alueellista ympäristökeskusta. Pohjois-Savon ympäristö-

keskuksen toimialueena on entinen Kuopion lääni. Ympäristökeskuksen tehtävänä on ohjata läänin yleis- ja detaljikaavoitusta, edistää kulttuuriympäristön hoitoa sekä luonnonsuojelua, estää ympäristön pilaantumista ja järjestää ympäristökasvatusta.

Savon Liitto

Savon Liitto on Pohjois-Savon kuntien muodostama kuntayhtymä, jonka lakisääteiseen toimialaan kuuluvat aluekehitysvirantomaisen tehtävät ja seutukaavoitus. Lisäksi tehtävinä ovat myös maakunnallinen edunvalvonta, yhteistoiminta ja erillisprojektit. Liitto hoitaa tehtäviinsä liittyviä asioita ja yhteyksiä maakunnalliselta kansainväliselle tasolle saakka. Aluekehitysviranomaisena liiton tehtäviin kuuluu laatia toimialueellaan Euroopan Unionin rakennerahastoista myönnettävien tukien edellyttämät ohjelmat. Liiton käytettävissä on myös maakunnan kehittämisasiä ja maakunnallinen kehittämisasiärahasto, joiden kautta ohjataan rahaa maakunnan kehittämiseen hakemusten perusteella alueellisten tavoitteiden mukaisesti. Liiton seutukaavoitustehtävät perustuvat rakennuslakiin. Seutukaava käsittää yleispiirteisen suunnitelman alueiden käyttämisestä eri tarkoituksiin maakunnan aluella. Seutukaava ohjaa kuntien kaavoitusta ja muuta maankäytönsuunnittelua. Maakunnallinen alueiden käytön suunnittelu on yhteensovittavaa suunnittelua, joka toimii keskushallinnon ja paikallishallinnon välissä. Seutukaavojen perustiedoksi on tehty useita inventointeja, joita täydennetään. Savon Liitto suojelee seutukaavoituksen keinoin kulttuuriympäristöä.

Pohjois-Savon maakuntamuseo

Kuopion kulttuurihistoriallinen museo on Pohjois-Savon maakuntamuseo, jonka tehtävänä on välittää yleisölle dokumentteihin perustuvaa, luotettavaa ja havainnollista tietoa Kuopion ja Pohjois-Savon menneisyydestä ja tuoda esille rakennetun ympäristön kulttuu-

rihistoriallista merkitystä ja monikerroksisuuden arvoa asukkaiden viihtymiselle.

Museo antaa asiantuntija-apua kulttuuriympäristön kohteiden identifioinnissa ja tietojen etsimisessä sekä antaa lausuntoja rakennetun ympäristön suunnitteluun liittyvissä kysymyksissä (kaavoitus, rakennusten säilyttäminen ja niiden korjaus). Lisäksi museo osallistuu yhteistyössä muiden viranomaisten kanssa Pohjois-Savon kulttuuriympäristön ja rakennusperinnön säilyttämiseen ja hoitoon (inventoinnit, hoito-ohjelmat, korjausohjeet). Museo antaa asiantuntija-apua alueen muinaismuistoja koskevissa kysymyksissä.

Esinekokoelmien ja kuva- ja filmiarkiston lisäksi omalla tutkimus-, näyttely- ja julkaisu-toiminnalla museo välittää tietoa maakunnan kulttuuri- ja rakennushistoriasta.

Varkauden museo

Varkauden museo on museoammatillisesti hoidettu paikallismuseo, jonka toimialueena on Varkauden kaupunki. Museon tehtäväkenttään kuuluvat perinteisen museotehtävien lisäksi myös rakennuskulttuurin tutkimus- ja neuvontatyö. Museo on asiantuntijaorganisaatio, joka osallistuu aktiivisesti rakennuskulttuuriin liittyviin kysymyksiin olemalla mukana mm. koulutus- ja suunnitteluhankkeissa niiden resurssien mukaan, jotka sillä on kulloinkin käytettävissä.

Museo on ollut myös käynnistäjänä Varkauden kaupungin kulttuuriperinnön hoito-ohjelman laadinnassa ja on mukana ohjelman toteuttamisessa. Museolta saa asiantuntijaneuvoja kulttuuriympäristöön liittyvissä kysymyksissä, rahoituksessa ja entistävissä korjauksessa sekä tietoja yhteydenottoa hoista.

Aluearkkitehti

Aluearkkitehti on kahden tai useamman kunnan yhteinen arkkitehti, jonka palkkauksen ympäristöministeriö myön-

tää valtionavustusta. Suomessa on vuonna 1997 seitsemän aluearkkitehtiä. Pohjois-Savossa aluearkkitehdin alueena vuonna 1997 on Iisalmen kaupunki, Kiuruveden kaupunki ja Viere-
män kunta.

Aluearkkitehti neuvoo, opastaa ja antaa suunnitteluapua kunnan asukkaille, kaavoitukseen, rakentamiseen ja kulttuuriympäristönhoitoon liittyvissä asioissa. Aluearkkitehti avustaa kuntien viranomaisia, on yhteistyössä ympäristökeskuksen ja ympäristöministeriön kanssa, tiedottaa, kouluttaa ja kehittää neuvontamenetelmiä.

Pohjois-Savon alueellinen taidetoimikunta

Opetusministeriön alainen Pohjois-Savon taidetoimikunta seuraa taiteen yleistä kehitystä erityisesti maakunnassa ja on kosketuksissa alueen taidejärjestöihin ja kuntien taide-elimisiin. Taidetoimikunnat voivat tehdä aloitteita ja esityksiä taiteen edistämiseksi.

Lääninhallitus nimeää enintään 11-jäsenisen taidetoimikunnan kolmeksi vuodeksi kerrallaan alueellisten taide- ja kulttuurielämän laitosten ja järjestöjen asettamista ehdokkaista. Taidetoimikunnassa työskenteli vuoden 1996 loppuun saakka myös rakennustaiteen ohjaava läänintaiteilija. Lisäksi alueellamme toimii 3-jäseninen Itä-Suomen läänin taidetoimikunta vuoden 1997 loppuun saakka.

Pohjois-Savon perinnepoliittinen yhdistys ry.

Pohjois-Savon perinnepoliittinen yhdistys ry:n toimialueena on koko Kuopion lääni. Yhdistyksen jäsenkuntaan voi kuulua kuka tahansa perinnepoliitikasta ja kulttuuriympäristöstä kiinnostunut alueen asukas tai yhdistys. Pääasiassa jäsenkunta on koostunut kulttuuriympäristöön erityistä mielenkiintoa tuntevista henkilöistä; usein alan ammattilaisista, tutkijoista ja suunnittelijoista, mutta myös muista alasta kiinnostuneista.

Pohjois-Savon Työvoima- ja Elinkeinokeskus, maaseutuosasto

Pohjois-Savon Työvoima- ja Elinkeinokeskuksen maaseutuosasto on maa- ja metsätalousministeriön alainen paikallishallintoviranomainen, joka vastaa alueensa maatalouden, kalatalouden ja maaseutuelinkeinojen kehittämisestä sekä hoitaa ministeriön sille asettamat muut toimenpiteet.

Pohjois-Savon Työvoima- ja Elinkeinokeskuksen maaseutuosaston alue käsittää entisen Kuopion läänin ja sen toimialueeseen kuuluu 24 kuntaa, joista viisi on kaupunkikuntaa.

Maaseutuosasto toimii lähinnä ra- hoittajana, mutta myös neuvojana (kulttuuri) ympäristön hoitoon liittyvis- sä asioissa. Tukea (korkotukilaina) voi- daan myöntää asuinrakennusten ja na- vetoiden peruskorjaamiseen ja laajen- tamiseen sekä perinneympäristön vaa- limiseen liittyviin hankkeisiin kuten tuuli- ja koskimyllyjen, kesänavetoiden, aittojen luhtien ja muiden perinteisten varastorakennusten sekä maisemalli- sesti arvokkaiden latojen, riuku- ja vit- sasaittojen sekä venevajojen korjaami- seen ja parantamiseen.

Pohjois-Savon maaseutukeskus

Pohjois-Savon maaseutukeskus on osa valtakunnallista maatalousseurajär- jestöä, jonka tehtävänä on maaseutue- linkoinojen edistäminen ja maaseudun asukkaiden henkisen ja aineellisen hy- vinvoinnin edistäminen.

Maaseutukeskuksen rakennustoi- miston toimialaan kuuluu mm. rakennussuunnittelu, kunto- ja kustan- nusarviot, kulttuurihistoriallisesti mer- kittävien rakennusten hoito ja oikeaop- pinen peruskorjaus sekä rakennusajan valvonta ja neuvonta. Toimipisteet si- jaitsevat Kuopiossa ja Iisalmessa.

Maaseutukeskuksessa laaditaan kylämaisemasuunnitelmia, maatilojen maiseman- ja ympäristönhoitosuunni- telmia ja vihersuunnitelmia maaseudun ja taajamien asutuksen ja elinkeinoelä- män tarpeisiin sekä annetaan aiheeseen liittyvää neuvontaa. Maisemanhoidon- neuvojat ovat perehtyneet erityisesti

maaseudun kulttuurimaiseman hoitoon ja heillä on suora yhteys maaseudun elinkeinoihin ja sen asukkaisiin.

Savo-Karjalan tiepiiri

Yleisten teiden rakentamisesta, hoidos- ta ja suunnittelusta vastaavana tiepii- rin päämääränä on sovittaa tiet ja nii- den hoito ympäristöön ja maisemaan paikallisia ominaisuuksia ja lähtökoh- tia kunnioittaen. Päämääränä on myös säästää arvokkaat luonto-, maisema- ja kulttuurikohteet, edistää luonnon monimuotoisuutta ja kulttuuriympäris- tön säilymistä ja luoda kaunista ja kes- tävää ympäristöä.

Pohjois-Savon metsäkeskus

Pohjois-Savon metsäkeskus on maa- ja metsätalousministeriön tulosohjauk- sessa toimiva alueellinen metsätalou- den kehittämissyksikkö, jonka toimialu- eena on entinen Kuopion lääni. Metsä- keskuksella on johtokunta, mikä koos- tuu alueen keskeisten metsätalouden si- dösryhmien edustajiasta. Alueellisia metsäkeskuksia on Suomessa kaikkiaan 14.

Metsäkeskuksen yleistehtävänä on edistää metsien kestävä hoitoa ja käyttöä, niiden monimuotoisuuden säi- llyttämistä sekä metsätalouden muuta kehittämistä. Metsäkeskuksen käytän- nön tehtäviä ovat alueellinen ja tilakoh- tainen metsäsuunnittelu, metsälakien valvonta (viranomaistehtävät), valtion tukemien metsätalouden toimenpitei- den suunnittelu ja toteutus, metsätalo- uden tavoiteohjelman laatiminen ja metsätalouteen perustuvien elinkeino- jan kehittäminen sekä neuvonta-, am- matti- ja asiantuntija-avun antaminen.

Metsäkeskukesn asiakkaita ovat niin yksityiset metsänomistajat kuin metsäyhtiöt, kunnat, kylätoimikunnat ja muut yhteisöt. Metsäkeskuksen kes- keisenä tehtävänä on edistää metsäta- louden yhteistoimintaa mm. metsätalo- uden ympäristöryhmän ja erillisten ke- hittämissuunnitelmien avulla. Kulttuuri- ympäristönhoidossa metsäkeskus on ollut toteuttamassa mm. kylämaisema- hankkeita sekä taajama- ja tienvarsi- metsien hoitoa.

3.5 Pohjois-Savon kulttuuriympäristön nykytilanne

Kulttuuriympäristön hoidon yhteistyöryhmän jäsenet analysoivat jokainen omalta kohdaltaan pohjoissavolaista kulttuuriympäristöä, kulttuuriympäristön toimijoita, toimintaa kulttuuriympäristössä ja tietoja kulttuuriympäristöstä. Seuraavassa on koottu syntyneet ajatukset hyödyntäen ns. nelikenttä analyysiä.

Kulttuuriympäristö

Vahvuudet

Kulttuuriympäristö on eletyn elämän tulos ja nykyisyyden näyttämö. Pohjois-savolainen maisemarakenne ja sen seurauksena kulttuuriympäristö on pienipiirteinen ja monipuolinen. Omaleimaisten piirteiden korostaminen parantaa kulttuuriympäristöä. Perinteikkäillä ja yhtenäisillä maisema- ja teollisuusalueilla pohjois-savolainen historia on vielä löydettävissä siirrettäväksi eteenpäin. Korkeatasoisen suunnittelun käyttö näkyy rakennetussa ympäristössämme.

Hyvin hoidetun kulttuuriympäristön historialliset kerrostumat, värit, materiaalit ja mittasuhteet tarjoavat elämyksiä, voimia arjen elämiseen ja luovat puitteet matkailun kehittämiseksi.

Heikkoudet

Suurin osa Suomen rakennuksista on rakennettu viimeisten kolmen vuosikymmenen aikana. Kulttuuriympäristön muutos on ollut nopeaa ja voimakasta. Pohjois-Savon kulttuuriympäristöön on tuotu siihen sopimattomia, tyyppiteltyjä rakenteita. Kansainväliset muoti-ilmiöt ja massakulttuuri murentavat paikallista omaleimaisuutta. Historiallisia kerrostumia on hävinnyt. Osa kulttuuriympäristöstämme on rapistunut. Taloudelliset resurssit eivät aina kohtaa kulttuuriympäristöä.

Uhkat

Maaseudun kulttuuriympäristö uhkaa muuttua voimakkaasti maataloustuotannon vähenemisen ja keskittymisen sekä tuotantotapojen muutoksen seurauksena.

Rakennuksia, jopa kokonaisia tiloja jää autiloiksi, kun tuotanto keskittyy. Avoimet maaseudun maisema-alueet kasvavat umpeen, tai ne varta vasten metsitetään. Suunnittelematon hajarakentaminen, jossa uudet rakennukset ovat ristiriidassa vanhempien rakennusten kanssa, näkyy sekavana ympäristönä. Uusien teiden ja rakennusten rakentamista suunniteltaessa olemassa olevien rakenteiden käyttö on positiivisin asentein ja innovatiivisesti tutkittava. Vanhoja rakennuksia ja kyläteitä tuhoutuu suotta.

Kaupunkien rakentamista järjestetään laatimalla yleis- ja asemakaavoja. Kaupungeissa keskusta-alueiden rakennusmaan käyttöä tehostetaan. Taloudelliset arvot ratkaisevat. Vanhaa kulttuuriympäristöä ei arvosteta. Piittaamaton asenne uhkaa. Kaavojen mukaisesti rakentaminen on kuitenkin oltava kestävää kehitystä ja rakentamisen ympäristövaikutukset on arvioitava. Vanhan rakennuksen käyttö uuden rakennuksen rinnalla on tutkittava yhtenä vaihtoehtona. Uusia rakennuksia rakennettaessa olemassa oleva ympäristö on otettava lähtökohdaksi. Asema- tai rakennuskaavalla rakennus voidaan suojella sen kulttuurihistoriallista arvoa vähentäviltä toimenpiteiltä. Kaavat ovat tällä hetkellä monin paikoin vanhoja ja kertovat erilaisesta arvomaailmasta, jossa rakennuksia ei suojeltu tai vain osia laajemmasta kokonaisuudesta suojeltiin, kuten tehtaista savupiiput, asemamiljöistä vain varsinaiset asemarakennukset. Kiinteistövero rasittaa rakennuksen omistajaa. Tällä hetkellä tyhjälle rakennukselle voisi kuitenkin myöhemmin löytyä käyttöä.

Mahdollisuudet

Herännyt kiinnostus kulttuuriympäristön hoitoon takaa alueemme omaleimaisten piirteiden säilymisen. Sirpaleiden yhteenliittäminen onnistuu yhteistyöllä, joka on hyvässä alussa kansalaistoiminnassa, viranomaisten ja kansalaistoiminnan yhteistyönä ja viranomaisten välillä. Asukkaiden mielipiteen huomioiminen on aina asian tuntijan lähtökohtana. Hyvä suunnitelma ja sen toteutus syntyvät keskustelun ja yhteistyön kautta.

Omaleimainen ympäristö on tärkeä ja sen omaleimaisuutta halutaan vaalia. Kuntien ja kylien laatimat kulttuuriympäristön hoidon toimenpideohjelmat mahdollistavat tavoitteellisen työn kulttuuriympäristön parhaiden piirteiden säilyttämisessä.

Toimijat

Vahvuudet

Kulttuuriympäristö on ihmisen toiminnan tulosta. Pohjois-Savo on varsin pieni alue, jonka asukkaat tuntevat toisensa. Olemme kaikki kulttuuriympäristön vaikuttajia. Rakennusten ja maan omistajien voimavaroilla, asenteilla ja kiinnostuksella kulttuuriympäristöä kohtaan on suurin merkitys. Asukkaiden aktiivisuuden merkitys korostuu, kun heidän vaikutusmahdollisuutensa kaiken aikaa paranevat. Kaupunginosayhdistykset ja kylätoimikunnat ovat avainasemassa.

Kulttuuriympäristön hoidon kannalta vallitsee myönteinen ilmapiiri. Kulttuuriympäristöä arvostetaan. Halu kehittää omaa kotiseutua hyväksi asuin- ja elinympäristöksi on olemassa.

Viranomaiset voivat tässä olla avuksi. Viranomaisyhteistyö tiivistyy ja tehostuu. Kulttuuriympäristön hoidon yhteistyöryhmä toimii tiedon välittäjänä. Asiantuntemus ja ammattitaito ovat toimijoiden ominaisuuksia, mutta yhteistyö parantaa niitä kumpaakin. Asiantuntemusta on sekä itse asiasta, että sen hoitamiseen liittyvistä järjestelmistä. Tosin perinteisen rakentamistavan ja korjaustavan osajia on vähän. Paikallistuntemus on paras asukkaalla ja yhteistyössä asukkaiden kanssa se paranee viranomaisilla. Asian- ja paikallistuntemusta pitää osata käyttää. Käyttöä helpottaa asioiden dokumentointi rakennusinventointien tapaan.

Heikkoudet

Yhteistyöhön ja keskusteluun ei tunnu olevan riittävästi aikaa. Lokeroituminen omaan alaan ja oman alan asiantuntijoiden kanssa toimimiseen on vaarallista. Laaja-alainen näkemys puuttuu. Uusien asioiden vastaanotto on vaikeaa ja toimintamuutokset ovat hitaita. Tieto ei kulje oikeaan aikaan, eikä aina tavoita kaikkia asianosaisia. Viranomaiset kokevat ajan ja resurssien puutteen omakseen. Työtä ei arvosteta ja työpaine on liian suuri.

Uhkat

Olemme laatimassa kulttuuriympäristöohjelmaa, joka meidän pitäisi kokea omaksi ja sitoutua laadittuun toimintaohjelmaan. Vähenevillä toimijoilla voi olla ristiriitaiset tavoitteet, erilainen arvomaailma ja näkemyserot. Halu yhteistyöhön on suurempi kuin nyky toteuttaa sitä. Hanke toteutuu

yhden tahon näkemyksen mukaisesti. Jos yksi toimija pettää, vaikeuttaa se toistenkin toimijoiden työtä.

Mahdollisuudet

Omaleimainen ja kaunis kulttuuriympäristö vahvistaa identiteettiä, siihen on helppo samaistua, se antaa näkyviä ja yhteisiä kiinnekohtia elinkeino- ja henkilöhistoriaan. Itsetunnon nousu koko alueella tuo selkeämpiä ratkaisuja ja kokonaisvaltaisempaa ajattelua.

Yhteistyölle on välineitä ja tietotekniikka antaa lisää mahdollisuuksia. Useiden eri alojen asiantuntemus paranevien viestintävälineiden avulla on käytettävissä kulttuuriympäristön toimijoilla. Aluearkkitehti tulee rakennuksen luokse ja neuvoo oman alueensa rakentajia.

Yhteistyö ja keskustelu parantavat kulttuuriympäristön toimijoiden mahdollisuuksia tavoitteiden saavuttamisessa. Keskustelu auttaa toisten toimijoiden mielipiteiden ja näkökohtien ymmärtämisessä ja arvostamisessa sekä kokonaiskuvan hahmottamisessa. Keskustelujen tuloksena tulisi sopia esimerkiksi arvokkaiden teollisuusalueiden rakennusten suojelemisesta.

Toiminta

Vahvuudet

Yhteistyön edellytyksenä on avoin ja monivaiheinen tiedottaminen. Yhteistyö on keskustelua, erilaisten näkemysten hioutumista ja tiedon välittämistä. Yhteistyöllä tavoitteet muokkautuvat samaan suuntaan ja toiminta saa lisää vaikuttavuutta. Yhteistyölle on löytynyt toimintamalleja. Erilaisille hankkeille on olemassa tilaa. Tarvitaan luovuutta ja kykyä löytää oikeita ihmisiä oikeille paikoille. Kulttuuriympäristöä hoidetaan useiden tavoitteellisten hankkeiden ja projektien avulla.

Heikkoudet

Maanviljelystapojen muuttuessa perinteiset työtavat unohtuvat ja perinteiset työvälineet häviävät. Tuntuma rakennusten korjaamiseen on hävinnyt uudisrakentamisen vuosikymmeninä. Vanhaa korjataan historialliseen rakennukseen soveltumattomalla tavalla. Kulttuuriympäristön ilme muuttuu hajanaiseksi ja sekavaksi, eikä tehtyjä virheitä ole helppo korjata.

Toimintaa rajoittaa resurssipula. Korjausavustukset ovat vähäisiä, avustusmomentit hajanaisia, eikä avustuksia saa rakennusten sisäpuolisiin korjauksiin. Apua odotetaan aluekehitysrahoituksesta ja EU-tukipolitiikasta. Rakennuksia, maan- ja vesiteitä käsitellään erillisinä osina, kokonaisuutta ei nähdä. Yhteistyölle ei ole aikaa. Elinkeinoelämän taantuminen ja työttömyys ovat aiheuttaneet välinpitämättömyyttä. Ympäristön laatu ei ole ensimmäisiä asioita, joista huolehditaan.

Uhkat

Toimintaa rajoittaa resurssipula. Korjausavustukset ovat vähäisiä, avustusmomentit hajanaisia, eikä avustuksia saa rakennusten sisäpuolisiin korjauksiin. Apua odotetaan aluekehitysrahoituksesta ja EU-tukipolitiikasta. Rakennuksia, maan- ja vesiteitä käsitellään erillisinä osina, kokonaisuutta ei nähdä. Yhteistyölle ei ole aikaa. Elinkeinoelämän taantuminen ja työttömyys ovat aiheuttaneet välinpitämättömyyttä. Ympäristön laatu ei ole ensimmäisiä asioita, joista huolehditaan.

Mahdollisuudet

Kulttuuriympäristön hoidon tulisi olla pitkäjänteistä ja jatkuvaa. Hoidon tulokset näkyvät hitaasti, mutta vaikuttavat monen asukkaan elinympäristöön. Tiivis yhteistyö kaavoittajan, maankäyttäjän ja maanomistajan kesken on tärkeää. Ristiriitatilanteissa tarvitaan rohkeutta ja luovuutta. Rakennusten korjaamisen perinnettä ja kulttuuriympäristön hoitoa opetetaan erilaisten kurssien avulla.

Tiedot

Vahvuudet

Kasvatus, koulutus ja tiedotus nähdään erääksi tärkeimmistä kulttuuriympäristön hoidon keinoista.

Tietoa pohjoissavolaisen kulttuuriympäristön historiasta ja hoitamisesta on olemassa ja saatavilla toistaiseksi ilmaiseksi. Ympäristöministeriö julkaisee tutkimuksia ja selvityksiä, museoviraston ja ympäristöministeriön korjauskortistosta löytyy ohjeita rakennusten korjaamiseen. Seutukaavan merkitys alueellisesti kattavana suunnittelumuotona lisääntyy. Ympäristöministeriö ja alueelliset ympäristökeskukset laativat ympäristötietoisuusstrategian. Kuopion kulttuurihistoriallinen museo ja Varkauden museo ovat tärkeitä ja monipuolisia tietopankke-

ja. Kuopion museolla on poikkeuksellisen laaja valokuvakokoelma. Kaikissa pohjoissavolaisissa kunnissa on kerätty tietoa kunnan alueen rakennusperinnöstä. Kiinnostus kulttuuriympäristön hoitoa kohtaan on varsin suuri niin asukkaiden kuin tiedotusvälineidenkin keskuudessa.

Heikkoudet

Toisaalta tietoa vielä pantataan, tieto voi olla hajallaan ja vaikeasti löydettävissä. Tiedon käyttäminen voi olla vaivalloista. Kun yleinen teitämys ja keskustelu lisääntyvät, voi samalla myös alttius joutua kritiikin kohteeksi lisääntyä.

Uhkat

Tietoa on kerätty paljon ja osittain se on vanhenevaa tietoa. Päivittäminen vaatii tekiänsä. Rakennusinventoinnit ovat erilaisia. Osa tiedoista on jätetty selvittämättä. Alueen muinaismuistojen inventoinnit ovat kesken. Kirjoitettua ja painettua paikallishistoriallista tietoa on vähän. Vanhaa tietoa, piirustuksia ja arkistoaineistoa hävitetään.

Tiedon oikeellisuutta epäillään tiedotustulvassa. Tietoa tuotetaan ja jaetaan paljon. Kohderyhmän tavoittaminen voi tuntua vaikealta.

Mahdollisuudet

Tutkimus-, julkaisu- ja näyttelytoiminta on monipuolista. Tutkimus- ja näyttelyhankkeita tiedon välittämiseksi on vireillä ja jälleen verkostoituminen, yhteistyö, parantaa tiedon välitystä.

Tietoa siirretään sähköiseen muotoon. Tietojärjestelmien yhteensovittaminen ja yhteiskäyttö helpottuu. Samalla tulisi huolehtia, että tieto on kaikkien kulttuuriympäristön toimijoiden saatavilla.

Tieto ei saa levätä arkistoissa hyvin monissa eri paikoissa. Kulttuuriympäristöä koskeva tieto tulisi olla tavoitettavissa, käytettävissä ja päivitettävissä kaikilla kulttuuriympäristön vaikuttajilla. Toivotaan kulttuuriympäristön hoitoon liittyvän tiedon keskittämistä, tietopankkia. Auttaako se oikean tiedon välittämisessä, on nähtävissä tulevaisuudessa.

Tietoa on muokattava kohderyhmän mukaan. Kunnan rakennusinventointi on oiva tietolähde, mutta kunnan rakennetusta ympäristöstä on helpompi kertoa kirjan tai muun julkaisun avulla.

4-kenttäanalyysi kulttuuriympäristömme nykytilasta

VAHVUUDET

- kulttuuriympäristömme on monipuolinen ja pienipiirteinen
- kuntien rakennusinventoinnit ovat pitkällä
- hoito-ohjelmien teko on aloitettu kunnissa
- perinnemaisemien kartoitus on käynnissä
- tietoa arvokkaista kulttuuriympäristöistä on olemassa
- on olemassa esimerkkejä hyvistä kulttuuriympäristöistä
- yhteistoiminta eri tahojen kesken on käynnistynyt ja uusia toimintatapoja on löytynyt
- yhteistyöryhmän toiminta on vakiintunut
- entistäjien ja korjaajien koulutus on lisääntynyt
- tieto avustuksista on levinnyt, avustushakemuksia on paljon
- kansainvälistä uutta tietoutta EU:n myötä, direktiivit, ympäristötuet ym.

HEIKKOUEDET

- kulttuuriympäristön muutokset olleet nopeita ja voimakkaita
- historiallisia kerrostumia hävinnyt ja tilalle on tullut kansainvälisiä muoti-ilmiöitä ja massakulttuuria
- toiminnan muutokset ovat hitaita
- ammattitaitoisia korjaajia on vähän ja perinteinen korjaustapa on unohtunut
- kuntien päättäjien, virkamiesten sekä omistajien asenteissa korjaamisen varaa
- laaja-alainen näkemys puuttuu
- uusien rakennusten soveltumattomuus ympäristöön
- yva:n ja kestävän kehityksen periaatteiden puuttuminen kaavoituksessa
- rakennustutkijan ja neuvonnan puute sekä resurssien vähäisyys
- korjausavustukset ovat vähäisiä, avustusmomentit hajanaisia, avustuksia ei saa sisäpuolisiin korjauksiin
- kiinteistövero
- tiedot hajallaan eri viranomaisilla

UHKAT

- korjaustapojen soveltumattomuus historiallisiin rakennuksiin
- tietämättömyys ja arvostuksen puute
- taloudelliset arvot ajavat edelle
- kansainväliset muoti-ilmiöt ja massakulttuuri
- ristiriitaiset tavoitteet, erilainen arvomaailma ja näkemyserot

Maaseutu:

- maaseudun autoituminen ja kulttuurimaiseman köyhtyminen
- peltojen metsittäminen ja umpeenkasvu
- rakennuskannan uusiutuminen
- radikaalit korjaukset
- suunnittelematon hajarakentaminen
- ei kaavallista suojelua

Taajamat:

- ei asiantuntevaa kaavoitusta tai ympäristösuunnittelua
- inventoinnin merkitys ymmärtämättä tai puuttuu
- vanhentuneet tai liian väljät kaavat
- kulttuuriympäristön hoidon tavoitteet eivät ole tasaveroisia
- piittaamaton asenne vanhaa kulttuuriympäristöä kohtaan

MAHDOLLISUUDET

- asennekasvatus, koulutus ja tiedotus lisääntynyt
- tietojärjestelmien nopea kehittäminen
- rakennussuojelun ja kulttuuriympäristön arvostuksen lisääntyminen on herännyt
- yhteistyön kehittäminen eri osapuolten kesken lisääntynyt ja kehittynyt
- aluearkkitehtitoiminnan laajentaminen tärkeää
- seutukaavan merkitys alueellisesti kattavana suunnittelumuotona lisääntyy
- uusia tutkimus-, koulutus-, näyttelyhankkeita vireillä
- tietojen siirto sähköiseen muotoon helpottaa tietojen käyttämistä, päivittämistä ja muokkausta

4

Toimenpiteet

4.1 Tavoitteet

Kulttuuriympäristöhoito-ohjelman päätavoitteena on saada säilymään edustava kokonaiskuva pohjoissavolaisesta rakennusperinteestä ja kulttuurimaisemasta sekä yhteiskunnallisesta kehityksestä jälkipolville. Tavoitteena on säilyttää aluetta ja eri aikakausia mahdollisimman kattavasti edustavia rakennustyyppisiä, joissa näkyvät myös alueelliset ominaispiirteet. Näiden kohteiden ja kulttuurimaisemien säilyminen tulee turvata.

Hoito-ohjelman tavoitteena on jakaa tietoa kulttuuriympäristöstämme ja sen arvoista, jota voidaan käyttää hyväksi kaikessa yhdyskuntasuunnittelussa. Tavoitteena on kehittää yhteistyötä ympäristön vaalimiseksi. Ohjelma on apuna päätöksenteossa ja ohjeena kuntien oman kulttuuriympäristön suunnittelussa. Ohjelma painottaa kulttuurihistoriallisen kehityksen merkitystä ympäristössämme ja pyrkii lisäämään kiinnostusta kulttuuriympäristöä kohtaan.

Aluehallinnon ja kuntien yhteistyö on välttämätöntä kulttuuriympäristön hoidossa, ovathan kunnat siitä päävastuussa. Tavoitteena on elävä kulttuuriperinne, jossa ympäristömuutosten ja rakentamisen lähtökohdaksi otetaan perinteinen kulttuuriympäristömme, jossa vanhaa rakennuskantaa korjataan ja pidetään käytössä ja jossa avoimien kulttuurimaisemien umpeenkasvaminen ja metsitys torjutaan.

Rakennuslaki asettaa tavoitteita myös kaavoitukselle: Asemakaavaa laadittaessa on kulttuurimuistomerkkejä sekä kauniita näköaloja ja muita kauneusarvoja mahdollisuuksien mukaan suojeltava ja säilytettävä (Rakennuslaki 34 §) ja asema-/rakennuskaavaa laadittaessa on

erityisesti pyrittävä edistämään rakennetun ympäristön tarkoituksenmukaista hyväksikäyttämistä ja huolehdittava, ettei rakennettuun ympäristöön sisältyviä perinne-, kauneus- ja muita arvoja hävitetä (Rakennuslaki 34 ja 95 §).

4.2 Toimintasuunnitelma

Tämän alueellisen kulttuuriympäristöohjelman pohjalta kuntien on tarkoitus laatia omat hoito-ohjelmansa. Edellytyksenä ohjelmalle on, että kunnan rakennuskulttuuri-inventointi on suoritettu. Hoito-ohjelma on kunnan yhteinen näkemys kulttuurihistoriallisten kohteiden, alueiden ja maisemien hoidon tavoitteista ja keinoista. Hoito-ohjelmasta on hyötyä maankäytön suunnittelussa ja kaavoituksessa sekä lausuntojen ja rakennuslupien valmistelussa. Myös päätöksenteolle se antaa pohjaa. Avustuksien käsittelyssä hoito-ohjelma on merkittävä tausta-aineisto.

Toimintasuunnitelmalla pyritään torjumaan kulttuuriympäristöä uhkaavat tekijät käyttämällä hyväksi mahdollisuuksia ja analysoimalla heikkouksien syitä sekä kehittämällä vahvuuksia.

Toimenpiteet:

Työryhmä on listannut seuraavaksi 5-vuotiskaudeksi seuraavat kulttuuriympäristöihin kohdistuvat toimenpiteet. Taulukoista käy ilmi toimenpiteen lisäksi aikataulu, mahdollinen toteuttajataho, suunnittelu ja rahoitus.

1. Kulttuuriympäristöjä koskevan tiedon ja tietoisuuden vahvistaminen

- Kuntien **rakennusinventoinnit** saatetaan valmiiksi ja yleisön käsiteltävään **julkaisun** muotoon sekä viranomaisille ja tutkijoille käyttökelpoiseen **tietokonerekisteriin**. Yhtenäisen ja yhteensopivan rekisterin muoto tulisi saada keskushallinnolta, jossa asiaa jo valmistellaan. Inventointityötä tulee jatkaa päivittämällä ja täydentämällä vanhoja inventointeja.
- **Perinnemaisemainventointi** viedään loppuun. Maanomistajia innostetaan hoitamaan arvokkaita luonnonympäristöjä.
- Inventointien valmistuttua kuntia kannustetaan **hoito-ohjelmien** laatimiseen. Kuopion läänissä tilanne on sikäli hyvä, että kuntien inventoinnit ovat lähes valmiita ja hoito-ohjelmien teko on aloitettu. Kuopion rakennusperinnön ja kulttuuriympäristöjen hoito-ohjelma valmistui vuonna 1995 ja sen toteuttaminen on käynnissä, Varkauden ohjelma on myöskin käynnistynyt. Myös pienemmissä kunnissa alkaa olla valmiuksia ohjelmien laatimiseen.
- Kuntien inventointien ja sektoriinventointien pohjalta kootaan valtakunnallisten kohteiden lisäksi **maakunnallisesti merkittävien kulttuuriympäristökohteiden luettelo**.
- **Aihekohtaisia inventointeja** jatketaan inventoimalla mm. käytöstä poistetut koulut, ns. autiot talot, teollisuusrakennukset, asemat ym.
- **Muinaisjäännösten** täydennysinventointien sekä kunnostuksen, hoidon ja merkitsemisen aloittamista tuetaan.
 - kivikautisten asuinpaikkojen rajojen määrittely ja kohteiden suojelu maisemallisia näkökohtia huomioon ottaen. Edustavimpien kohteiden maisemallinen hoito ja merkitsemisen rauhoituskyltein tai opastauluin on tarpeen.
 - lapinraunioiden kunnostaminen, merkitseminen ja hoito hoitosuunnitelman mukaisesti.

- historiallisen ajan pyyntikuoppa- ja kaskiraunioalueiden, puolustusvarustusten sekä muiden sellaisten kohteiden hoito maisemakokonaisuuden osana hoitosuunnitelman mukaisesti.
- Kulttuuriympäristöihin liittyvää **ympäristövalistus- ja tiedotusmateriaalia** kerätään ja tuotetaan päiväkotikotikäisistä ja koululaisista alkaen.
- Kootaan ns. **taitajarekisteri**.

2. Korjausrakentamisen ja kulttuuriympäristönhoidon määrällinen ja sisällöllinen kehittäminen

- **Neuvontaa ja koulutusta** kulttuuriympäristön ja arvokkaan rakennuskannan hoidosta ja korjauksesta suunnittelijoille, rakentajille ja korjaajille sekä omistajille jatketaan ja pyritään saamaan järjestelmälliseksi esim. aluearkkitehtitoimintaa tehostamalla ja laajentamalla.
- Korjausten **rahoitusjärjestelyjä** pyritään selkeyttämään ja saattamaan pitkäjänteisimmiksi. Maanomistajia innostetaan hakemaan maatalouden ympäristötuen erityistukia maisemanhoitoon ja perinnemaisemien säilyttämiseen.
- Jatketaan ympäristökeskuksen työllisyysvaroilla tehtävää **arvokkaiden alueiden maisemanhoitoa ja perinnebiotooppien hoitotyötä ja niihin liittyvien rakenteiden ja rakennusten korjausta**.
- Pyritään **aluearkkitehtitoiminnan** laajentamiseen innostamalla kuntia asiaan.

3. Kulttuuriympäristön vaaliminen maankäytön suunnittelussa

- **Ympäristövaikutusten arviointi** sisällytetään kaavoihin
- Arvokkaiden kulttuuriympäristöjen **yleiskaavoitusta tuetaan**
- Selvitetään kulttuuriympäristökohteiden **kaavatilanne** ja sen pohjalta kehoitetaan kuntia **uudistamaan vanhentuneet kaavat** käyttämällä hyväksi uusia inventointeja.

**TAVOITE I: 10.4.97
KULTTUURIYMPÄRISTÖJÄ KOSKEVAN TIEDON JA TIETOISUUDEN VAHVISTAMINEN**

TOIMENPITEET V.1997-2001	TOTEUMA V.1996	TOIMENPITEET v.1997	RAHOITUS- TARVE V.1998	VASTUU ja SEURANTA
-----------------------------	-------------------	------------------------	------------------------------	--------------------------

I. Alue- ja rakennusinventoinnit ja maisemanhoitosuunnitelmat tehty valtakunnallisesti arvokkailla maisema-alueilla PSA, SL
MSK, KHM

- Väisälänmäki/Lapinlahti	maisemasuunn./hoitotyö	hoitotyöt jatkuu		PSA,MO
- Paukarlahti/Leppävirta	hoitotyösuunn./hoitotyöt	hoitotyöt aloitetaan		PSA, MO
- Mustinmäki/Leppävirta	hoitotyösuunn./hoitotyöt	hoitotyöt jatkuu		PSA, MO
- Maaninkajärvi/Maaninka	rantaosayleiskaava	rantaosayleiskaava		Kunta,PSA
- Sänkimäki/Nilsjä	maisemanhoitosma	jatkuu		MSK, MK
- Pisa/Nilsjä	maisemanhoitosma			MSK
- Perinnemaisemien inventointi jatkuu	inventointi käynnissä	inventointi valmistuu		PSA
Muut maisemanhoitosuunnitelmat				
- Tiekohtaiset maisemanhoitoprojektit tielaitoksen ohjelman mukaisesti		Salahmi, Sukeva, Korpijärvi, Runni		TP,kunta, MSK SL,PSA,MO
- Maitotila maisemassa-projekti	käynnistyy 6 kohdekylällä	Kinahmin suunnitelma valmis		YSI
- Hanhitaipale,Rautalampi	hoitotyösuunnitelma	seuranta		PSA, MO
- Paimensaari/Tuusniemi	hoitotyösuunnitelma			PSA
- Kantatie 88, Vieremä	maisemanhoitosma	toteutus		Kunta, SL
- Koskenjoki, Kiuruvesi	maisemanhoitosma	toteutus		Kunta, SL

2. Alue- ja rakennusinventoinnit tehty valtakunnallisesti merkittävässä kulttuurihistoriallisissa ympäristöissä KM,SL
PSA, kunta

3. Aihekohtaisia inventointeja tehty

- Pohjois-Savon vanhat vesirakenteet	inventointi tehty	arvotus, toimenpideoasa		PSA/MV
- tyhjiällä olevien rakennusten kartoitus, uudelleenkäyttö ja korjausmahdollisuuksien selvitys				
- pappilat	hoito-ohjelma tehty			YM/LH
- navetat	inventointi tehty			MEP
- koulut			20 000	SL,LH, PSA
	-käytöstä poist. koulut			SL,PSA
- asemat	inventoitu			MV
- teollisuusrakennukset				SL, PSA
- "autiot talot"-projekti	valmistuu			MSK,MK,Mo

4. Kuntakohtaiset rakennusinventoinnit tehty 22/24
Vesanto,Pielavesi
lisalmi valmiit
PSA, SL
kunta

Täydennysinventoinnit tehty 2/24,
Leppävirta
Varkaus
täydennysinventoinnit
2 kuntaa/vuosi
20 000/kunt
kunnat, SL,

5. Inventoinnit ATK-rekisterissä Los Mietoinen-pilotti-
projekti/Turku
PSA, KM
YM, SYKE

6. Kuntakohtaiset inventointijulkaisut tehty 5/24
Kiuruvesi
Lapinlahti
Pielavesi
Sonkajärvi
Siilinjärvi
6/24
Maaninka
20 000/kunt
PSA, KM,
kunta,
kotiseutuyhd.

7. Muinaismuistoaluekartoitukset tehty				KM, MV
Täydennysinventoinnit tehty		inv. jatketaan kunta/v	75000/kunta	KM,MV
Kivikautisten asuinpaikkojen, lapinraunioiden, historiallisen ajan kohteiden :				
-Merkitseminen, kunnostus ja hoito hoitosuunnitelmien mukaan		laaditaan työohjelma		MV
8. Maakunnallisesti arvokkaat rakennukset ja alueet valittu ja koottu julkaisuun	Ylä-Savon kohteiden valitseminen täydennys	Kohteiden valitseminen, arvotus	50 000	kyhyht, PSA SL,MV, KM, kunnat
9. Kulttuuriympäristönhoito-ohjelma toimii		Julkaisu valmis	20 000	kyhyht, PSA SL, kunnat
		kuntakortteja tehdään, kuntakoht. kultt.ympäristönhoito-ohjelmia tehdään	20 000/kunta	kotiseutuyhd.
10. Tiedottaminen ja kouluttaminen on säännöllistä, aiheina ajankohtaiset kulttuuriympäristönhoitoon liittyvät teemat	1 pv. avust. saajille ja rak.valvonnalle 1 pv kaavoittajille	2 - 3 päivää	6 000	MEP, PSA TTK kyhyht
	3 pv maisemanhoidon peruskoulutus 4H-piirille	3 pv maisemanhoidon peruskoulutus 4H-piirille		PSA, MEP
	Artikkelit			
	Näyttelyt		2 000	KM
	Näyttely "Varjele Modernia"			
11. Yhteistyö koulujen ja tutkimuslaitosten kanssa toimii, kultt.ympär.hoito osaksi opetusohjelmaa	yhteydenotot ja tietopaketti kouluihin	koulutustilaisuudet	2 000	kyhyht, TTK PSA, MEP, KM
- vttk				
- ammattikorkeakoulu, tekniikka	päättötyökohteita	päättötyökohteita		
- aikuiskoulutuskeskukset				
- Lastu				
- peruskoulut, lukiot	Kuvitellaan kaupunki-kiertävä näyttely Varkaudessa	Mallin hyödyntämien muissa kunnissa		kunta
12. Yhteistyö eri viranomaisten välillä toimii	kyhyht strategian sisällyttäminen jokaisen työhön			
Käytetyt lyhenteet	kyhyht PSA SL MEP/TE-keskus MSK MK KHM TTK LH TP MK YSI Mo	Kulttuuriympäristön hoidon yhteistyöryhmä Pohjois-Savon ympäristökeskus Savon Liitto Pohjois-Savon Työvoima- ja Elinkeinokeskus, maaseutuosasto Maaseutukeskus Metsäkeskus Kuopion kulttuurihistoriallinen museo Taidetoimikunta Lääninhallitus Savo-Karjalan tiepiiri Metsäkeskus Ylä-Savon instituutti Maanomistaja tai rakennuksen omistaja		

TAVOITE 2:

KORJAUSRAKENTAMISEN JA KULTTUURIYMPÄRISTÖN HOIDON MÄÄRÄLLINEN JA SISÄLLÖLLINEN KEHITTÄMINEN

TOIMENPITEET V.1997-2001	TOTEUMA V.1996	TOIMENPITEET v.1997	RAHOITUS TARVE V.1998	VASTUU ja SEURANTA
I. Valtion tuen jakaminen perustuu ohjelma pohjaiseen vuotuisen toimintaan	Eu-rahoitus, 2 kohd. Työllisyysohjelma, 3 kohd. Työvoimapiirin rahoitus,	hanke suunnitelmia uusia kohteita varten		PSA, SL
2. YM/MV:n rakennussuojeluavustukset	yksityisille, 30 kohdetta kunnille, 10 kohdetta	uusien kohteiden valmistelu	600 000 400 000	PSA, kunta
3. Aluearkkitehtitoiminnan laajentaminen	Kiuruvesi/Vieremä/lisalmi	toiminta jatkuu	20 000	YM, PSA kunta
4. Korjausrakentamisen keskus				
- 3-pisteen malli toimii				
-Varkaus	valmistelu	käynnistyy		PSA, KHM,
-Kuopio	neuvottelut	neuvottelut		kunta
-lisalmi	neuvottelut	neuvottelut		
5. Projektit				
- Kuopion rakennusperinnön ja kulttuuriympäristöjen hoito-ohjelma käynnistynyt				
	käynnistynyt	jatkuu	500000/v	Kuopio
- Varkauden kulttuuriympäristön hoito-ohjelma				
-Kuvitellaan kaupunki	valmis			YM, kaup.
- jatkoprojekti edelliselle		valmis		YM, kaup.
-Korjausrakentamisen keskus		käynnistyy		PSA, kaup. ym
- Väisälänmäen maisemanhoitotyöt Lapinlahti	hoitotyöt käynnissä	hoitotyöt jatkuu		
- Oma maa maisema-maisemaprojekti	valmis	hoitotyöt		Kunta
- Mustinmäen maisemanhoitotyöt/Leppävirta	hoitotyöt käynnissä	hoitotyöt jatkuu		
- Saarikosken kanavan entisöinti/lisalmi		käynnistyy		MV
- Keyrityn Luostanjoki/Rautavaara		käynnistyy		
- hirsiarkkupadon entisöinti				
- Jyrkän ruukin alueen kunnostaminen, Sonkajärvi		kunnostustyö jatkuu		MV,kunta,Mo
- Runnin miljöön kehittäminen, lisalmi	kunnostustyöt jatkuu	kunnostustyöt jatkuu		
- Hanhitaipaleen maisemanhoitotyöt, Rautalampi	hoitotyöt käynnissä	seuranta		PSA, Mo
- Viannankosken myllyn kunnostaminen	valmis			PSA, omist.
- Keiteleen meijerin kunnostaminen	käynnistyy	korjaustyöt		PSA, omist.
- Juankosken ruukin alueen kunnostaminen	käynnistyy	korjaustyöt		PSA, omist.
- Nilsiä Sänkimäen metsä- ja peltomaiseman kehittäminen		käynnistyy		MEP, kunta
- Riuttalan talonpoikaimuseon kehittäminen		käynnistyy		MEP, kunta
- Tulevaisuuden maaseutu-projekti		käynnistyy		MEP,SL
- Maitotila maisemassa, 6 kylää	käynnistyy	jatkuu		YSI
- Tieshankkeet, jotka sijoittuvat arvokkaille maisema- ja kulttuuriympäristöalueille vuosina 1997-2002				
- Mt 5950 Kiuruvesi-Salahmi				TP, kunta, PSA
- Mt 599 Niva-Koskenjoki, Kiuruvesi				“
- Mt 582 Juuvinkosken silta, Varpaisjärvi				“
- Vt 5 Varkaus-Leppävirta				“
- Pt 16081 Kiuruveden keskusta, Kiuruvesi				“
- Kt 77 Halola-Kinnulanlahti, Maaninka				TP, kunta, PSA
- Mt 591 Vieremän keskusta ja sisääntulotie, Vieremä				“

- Vt 5 Leppävirta Vehmasmäki, Kuopio, Leppävirta	“
- Mt 573 Kaavin keskusta, Kaavi	“
- Pt 16105 Pielaveden taajama, Pielavesi	“
- Varpaisjärven taajama	“
- Mt 531 Lempy-Mäkrämäki, Suonenjoki	“
- Mt 5646 Kuhaniemen th-Lapinlahti, Lapinlahti	“

6. Yhteistyö eri viranomaisten välillä toimii	uudet työryhmät nimetty
--	-------------------------

**TAVOITE 3:
KULTTUURIYMPÄRISTÖN VAALIMINEN MAANKÄYTÖN SUUNNITTELUSSA**

TOIMENPITEET V.1997-2001	TOTEUMA V.1996	TOIMENPITEET v.1997	RAHOITUS- TARVE	VASTUU JA SEURANTA
1. YVA-yhteistyöryhmä toimii myös maankäytön suunnittelussa	nimetty			
2. Kuntien kaavoituskatsauksiin sisältyy kunnan kulttuuriympäristön hoito-ohjelma ja vanhentuneiden kaavojen tarkistaminen. Valtakunnallisesti arvokkaat ja uhanalaiset arvokkaat kohteet on suojattu kaavalla	neuvottelut	yleiskaava-ohjelma valmis		kunta, PSA SL
3. Erityisesti arvokkaiden kulttuuriympäristöjen yleiskaavoitusta tuetaan. Vanhentuneita yleiskaavoja tarkistetaan.		yleiskaavaohjelma valmis	60 000/kunta	YM, PSA, kunta
4. Kulttuuriympäristön hoito sisältyy seutukaavaan	Ylä-Savon sk käynnistyy - maakunnallisesti arvokkaat kohteet valitaan			SL,kyhyht
5. Yhteistyö eri viranomaisten välillä toimii				
- Kulttuuriympäristönhoidon työryhmä		nimitetty uudelleen vuosiksi 1997-1998		
- Ympäristöyhteistyöryhmä	nimetty			

4.3 Korjausrakentamisen koulutus- ja neuvontapalvelut

Koulutus- ja neuvontapalveluiden tarpeellisuus

Tiedottamisella ja neuvontatyöllä voidaan vaikuttaa yleisiin asenteisiin niin, että ne muuttuisivat korjausrakentamiselle, entisöinnille ja yleensä kulttuuriympäristön hoitamiseksi myönteisiksi. Rakennushankkeessa onnistuminen ja tarpeettoman korjaustyön välttäminen edellyttää kaikilta osapuolilta hyvää perehtymistä kohteen arvoperusteisiin ja tietoa kohteeseen sopivista korjaustavoista.

Neuvonta- ja konsulttipalvelujen käyttämisellä voidaan ehkäistä tarpeettoman laajoja purkutoimenpiteitä tai jopa rakennuksen turmeltumiseen johtavia vääriä korjausratkaisuja.

Korjaus- tai entisöintiavustuksia saaneiden kohteiden omistajat ja korjaajat tarvitsevat asiantuntevaa neuvontaa korjausten suunnitteluun ja toteutukseen. Avustusten käyttöä tulee myös seurata, että ne kohdentuvat oikeisiin kohteisiin ja oikealla tavalla suoritettaviin korjaustöihin. Henkilöstöä tarvittaisiin lisää niin rakennustutkijaa museoon kuin aluearkkitehteja kuntiin sekä neuvonta-arkkitehtia ympäristökeskukseen.

Viranomaisiin päin tulisi muistuttaa korjausrakentamisen edistämisestä, mikä merkitsee erityisesti rakennusvalvonnalle rakentamissäännösten ja määräysten joustavaa soveltamista, jotta olemassa olevien rakennusten tarkoituksenmukainen hyväksikäyttö olisi sekä taloudellisesti järkevää että tyylillisesti kestävä.

Pohjois-Savon ympäristökeskus järjestää yhteistyössä kulttuuriympäristönhoidon yhteistyöryhmän kanssa vuosittain koulutuspäivän perinteisestä korjaustavasta uusille rakennussuojeluväestöön saajille sekä kunnan viran-

omaisille tarkoitettuna koulutuspäivän rakennussuojelun ajankohtaisista asioista kuten kuntakohtaisten inventointien ja -hoito-ohjelmien laatimisesta, kytkennöistä kaavoitukseen sekä perinteisen korjaustavan huomioimisesta rakennusvalvonnassa kulttuurihistoriallisesti arvokkaana rakennuksen korjauksessa.

Kuntien tarjoamien neuvontapalvelujen kehittäminen

Korjausrakentamisen neuvontapalvelujen sijoittaminen kunnan sopivaan keskeiseen kulttuurihistorialliseen rakennukseen mallitalotyypillisesti luo toiminnalle hyvän kehiksen. Neuvonnan yhteyteen voidaan liittää kierrätyspalveluja, koulutusta, yrityspalveluja tai esimerkiksi perinteisten rakennusmateriaalien myyntiä.

Vaihtoehtoisesti kuntien rakennusvalvontavirastoihin voidaan perustaa korjausrakentamiseen liittyviä tietopalvelupisteitä. Tavoitteena olisi, että virastossa kouluttautuisi ainakin yksi henkilö nimenomaan hankekohtaiseen neuvontatyöhön ja tarkemman tarvittavan tiedon edelleen välittäjäksi. Pienet kunnat voisivat toimia yhteistyössä tietopalveluverkkoja ja erikoistuen omin mahdollisuuksien mukaisesti.

Vaikka informaatiopalvelujen tuottaminen aiheuttaa kunnalle lisäkustannuksia, voidaan neuvontatyön tuottavuus nähdä rakentamisen toimialan edistämisenä tai esimerkiksi matkailutoiminnan lisääntymisenä kulttuuriympäristön paremman hoidon kautta.

Varkaudessa korjausrakentamisen tietopalvelupisteajatus on kehittymässä korjausrakentamisenkeskukseksi.

Varkauden kulttuuriperinnön hoito-ohjelman KULHO-projektin keskeisin hanke on korjausrakentamisen keskuksen perustaminen Varkauteen

KULHO-projekti on toiminut Varkaudessa 1.4.1996 lähtien. Projektin toimintasuunnitelman mukaan keskuksen toiminta-ajatuksena on korjaustoimintaan liittyvien neuvontapalvelujen keskittäminen saman katon alle. Aluksi keskus palvelisi varkautealaisia rakentajia entisöivään peruskorjaukseen liittyvissä asioissa, mutta myöhemmin kaikkia Varkauden talousalueen kuntia.

Suunnitellut palvelut olisivat mm.

- rakennusten kunnan arviointipalvelut
- korjausmenetelmien opastus
- rahoitusneuvonta
- "työntekijäpankin" ylläpitäminen
- korjausrakentamiseen liittyvät julkaisupalvelut
- materiaalineuvonta ja mahdollinen myyntitoiminta
- rakennusmateriaalien uusiokäytön opastus
- kierrätystuoterekisterin ylläpitäminen
- uusiokäyttöön tulevien tuotteiden välittäminen
- kunnostusmenetelmien kehittäminen
- neuvontatilaisuuksien kehittäminen
- koulutustoimintaa yhdessä aikuis-koulutuskeskuksen kanssa
- erilaisten korjausmalliratkaisujen pysyväisnäyttely

Näiden palvelujen avulla madallettaisiin kiinteistön omistajien halua aloittaa vanhojenkin rakennusten entisöinti- ja peruskorjaustyöt ja samalla luotaisiin työmahdollisuuksia.

Arkkitehtuuri- ja ympäristökulttuurikoulu LASTU

Lapinlahdella toimii Arkkitehtuuri- ja ympäristökulttuurikoulu LASTU, joka lasten arkkitehtuurin perusopetuksen lisäksi tarjoaa kursseja, työpajoja ja lei-

rikouluja kouluille ja päiväkodeille ja täydennyskoulutusta aikuisille. Koulu on erikoistunut puurakennuskulttuurin vaalimiseen ja järjestää restaurointikursseja, joilla perehdytään rakennushistoriaan, perinteisiin työmenetelmiin ja materiaaleihin.

Lastussa on järjestetty restaurointialan koulutusjaksoja ammatillisena koulutuksena ja täydennyskoulutuksena. Kursseilla on koulutettu erikoisammattimiehiä kulttuurihistoriallisesti merkittävien rakennusten korjaukseen. Koulutuksessa annetaan yleiskuva historiallisesti merkittävien rakennusten korjauksesta ja perustiedot restauroinnissa tarvittavista työtavoista ja materiaaleista. Tarkoituksena on luoda alan erityisongelmiin syventyvä työasenne ja moniammatillinen yhteistyövalmius. Tavoitteena on, että Lastuun muodostuu puurakennusten restauroinnin koulutus- ja tietokeskus, varaosapankki.

Lastu tuottaa ja tarjoaa oppimateriaalia ja koulutuspalveluja ympäristökulttuurikasvatukseen ja -koulutuksen alueilta. Lähestymistavat ovat monitieteelliset ja taiteiden väliset, lähtökohtina luonto, ekologia, tekniikka, kulttuuriperinne ja kulttuurimaisema.

Lastun toiminta perustuu ns. Lapinlahden malliin, jossa ympäristökasvatukseen ja -koulutuksen palveluja tarjotaan laaja-alaisesti koko kunnassa. Yhteistyössä ovat mukana kunta, päiväkodit, peruskoulut, taidelukio, Portaapään kansanopisto, käsityökoulu, kansalaisopisto, taidemuseo ja kirjasto.

Lastulle on luotu yhteysverkosto. Yhteistyötä tehdään mm. korkeakoulujen kanssa. Lastu toimii arkkitehtuurin ja ympäristökasvatukseen suuntautuneiden opiskelijoiden harjoittelu- paikkana ja opinnäytetöiden toteutuspaikkana. Lisäksi Lastulla on vireillä kansainvälinen yhteistyö.

Lastu järjestää mm. opettajille jatko- ja täydennyskoulutusta yhteistyössä Taideteollisen korkeakoulun kanssa. Tärkeitä ovat myös kytkennät käytännön rakennustyöhön ja yritysmaailmaan.

Muut palvelut

Ennen korjaustyöhön ryhtymistä on tarkoituksenmukaista tehdä rakennuksen kuntoon liittyviä selvitystehtäviä kuten esimerkiksi kuntoarvio, kuntotutkimuksia, kosteusvauriokartoituksia tai korjaustyön kustannuslaskelmia. Erityisen tärkeää kuntoselvitysten tekeminen on korjattaessa vaikeasti kosteusvaurioituneita rakennusosia tai kauan kylmillään olleita asuinrakennuksia. Myös korjaustapaan ja työn laajuuden arvioimiseen tarvitaan tietoa sopivista tekniikoista ja materiaaleista.

Maksullisia neuvontapalveluja tarjoavat alan yritykset, mutta vain osa rakennusalan konsulteista on riittävän perehtyneitä asiantuntijoita kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten korjaushankkeeseen. Selvitystehtäviä suorittavat myös alan oppilaitokset opinnäyte- tai harjoitustöinä tai maksullisena palvelutoimintana (Pohjois-Savon ammattikorkeakoulu Tekniikka Kuopio perusopetuksessa tai teknologiapalveluyksikössä).

Vanhojen rakennusten korjauskortisto

Museovirasto ja ympäristöministeriö kokosivat yhteistyössä vuonna 1995 korjauskortiston ohjeeksi kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten korjaajille. Kortisto opastaa korjaamaan ja kunnostamaan vanhaa rakennusta oikein ja sen arvoja kunnioittaen. Kortisto on syntynyt käytännön tarpeesta. Vanhan rakennuksen korjauksesta ja restauroinnista on ollut vain vähän kirjallista tietoa saatavana. Tarkoituksena on elvyttää perinteisiä jakäyttökelpoisia korjaustapoja. Tällä hetkellä valmiita kortteja on 18 kpl. Pakettina korjauskortiston hinta on 220 markkaa. Yksittäisen kortin hinta vaihtelee 16 markasta 40 markkaan.

Saatavana olevat kortit:

1. Yleisohje
2. Lämmöneristyksen parantaminen
3. Ulkolaudoituksen korjaus
4. Huopakaton korjaus
5. Peltikaton korjaus
6. Tiilikaton korjaus
7. Peltikaton suojauskäsittelyt
8. Ikkunoiden korjaus
9. Ovien korjaus
10. Kuistin korjaus
11. Kosteiden tilojen rakentaminen
12. Keittomaali
13. Öljymaali
14. Tulisijat
15. Puukaupunkien pihat ja aidat
16. Hirsitalon rungon korjaus
17. Hirsirakennuksen siirto
18. Pinkopahvi

Korjauskortteja on myytävänä mm. Kuopion museon museokaupassa, Kauppakatu 23, puh. 017-182603, avoinna ma-pe 9-16, ke lisäksi 16-20, su 11-18, la suljettu.

Projekteja

5.1 Perinnemaisemaprojektit

Ympäristöministeriön toimeksiannosta ja rahoituksella on maassamme käynnistynyt vuonna 1992 perinnemaisemaprojekti, jonka tavoitteena on selvittää perinteisen niitty-, laidun- ja kaskitalouden muovaamien ympäristöjen esiintyminen, nykytila, suojeluarvot ja suojelun tavoitteet. Inventoinneissa pyritään löytämään biologisesti monimuotoisimmat sekä maisemallisesti ja kulttuurihistoriallisesti arvokkaimmat perinnemaisemat, joihin valtion kehiteillä oleva erityinen maisemanhoitotuki jatkossa suunnattaisiin. Siten työ on jatkoa edellä mainitulle maisemaluetyöryhmän työlle, joka näiltä osin jäi kesken. Lisäksi projektin tavoitteena on käynnistää hoitokokeiluja sekä seurantatutkimuksia eri hoitomenetelmien vaikutusten selvittämiseksi eri tyyppisillä alueilla. Samalla pyritään kehittämään alan syvällisempää tutkimusta sekä hoito- ja seurantamenetelmiä.

Pohjois-Savon osalta perinnemaisemien inventointi on vielä kesken. Pohjois-Savon ympäristökeskus on aloittanut perinnemaisemien hoitokokeiluja mm. Väisälänmäellä (Lapinlahti) ja Hanhitaipaleella (Rautalampi). Väisälänmäellä on menneillään yhteistyöhankkeena laajempi maisemanhoitoprojekti. Projektissa on ympäristökeskuksen lisäksi mukana Lapinlahden kunta vetovastuullisena, metsälautakunta, metsäkeskus Tapio ja kylätoimikunta.

1. Väisälänmäen maisemaprojekti

Kansallismaisemamme Lapinlahden Väisälänmäki

Lapinlahden Väisälänmäki on tyyppilinen pohjoissavolainen mäkikylä, jossa rakennukset sijaitsevat korkean mäen laella kulkevan kylätien var-

Vuonna 1995- 1996 rakennettiin Väisälänmäelle opastettu kulttuurimaisemapolku

Pohjois-Savon ympäristökeskus

Väisälänmäellä korjattiin kivivaitoja

Pohjois-Savon ympäristökeskus

ja rakennettiin pisteaitaa

Pohjois-Savon ympäristökeskus

rella. Väisälänmäen kylä on puoliavointa, kumpuilevaa maanviljelyä ja karjatalousmaisemaa. Yhtenäinen rakennuskanta, vanhat pihapiirit, kumpuilevat rinneviljelykset, niityt ja laidunmetsiköt muodostavat eheän ja tasa-painoisen kokonaisuuden. Lähi- ja kaukonäkymät ovat monivivahteiset. Tieltä ja puuttomilta pihamailta avautuvat laajat näkymät länteen ja itään. Mäenrinteillä maisemakuva on paikoin sulkeutunutta metsämaisemaa, paikoin puoliavointa viljelysmaisemaa. Läheiseltä valtatieltä katsottuna Väisälänmäki on kauas näkyvä maamerkki.

Kylän kulttuuri- ja taidehistoria on rikas. Eero Järnefelt vietti kesäänsä ky-

lässä ja sai aiheita tauluihinsa. Hänen lisäksi Väisälänmäen vaikutuspiiriin voidaan laskea lapinlahtelaiset Halosen taiteilijaveljekset sekä tietenkin kirjailija Juhani Aho. Väisälänmäki on valittu Suomen 27 kansallismaiseman arvostettuun joukkoon.

Väisälänmäellä aloitettiin vuonna 1995 maisemasuunnitteluprojekti. Projektin vetovastuussa Lapinlahden kunta. Yhteistyöhankkeessa on kylätöimikunnan lisäksi mukana Pohjois-Savon ympäristökeskus, metsälautakunta ja metsäkeskus Tapio. Maisemasuunnitelma valmistui keväällä 1996. Maisemasuunnitelmaa toteutetaan mm. metsätaloussuunnitelmissa. Lisäksi maisemasuunnitelma voi olla pohjana maatalouden ympäristötuen erityistukisopimuksissa. Maisemasuunnitelmahankkeeseen on saatu sekä maakunnan kehittämisrahaa että EU-alue tukirahoja.

Perinnemaisemien hoitokokeilu

Pohjois-Savon ympäristökeskus käynnisti työllisyysrahoituksella vuoden 1994 aikana perinnemaisemien hoitokokeiluhankkeen. Tässä yhteydessä yhdeksi hoitokohteeksi valittiin juuri Väisälänmäki. Hoitokokeilu liittyy Väisälänmäen maisemaprojektiin. Maisemanhoitotyöt aloitettiin laidunhakojen raivauksella. Raivauksella ja metsän hakkuilla pyrittiin harventamaan kasvustoa ja parantamaan laidunnuksen edellytyksiä. Raivauksia tehtiin yhden maanomistajan omistamalla alueella. Haka-alue ja osa peltoalueesta aidattiin sähköaidalla. Kylätien varteen rakennettiin 280 m pisteaitaa. Raivauksen ja aitauksen jälkeen haka-alueelle tuotiin lampaista. Laidunalueeseen liitettiin myös peltolohko. Maisemaraivauksissa pyrittiin avaamaan keskeisellä peltoalueella näkymälinjoja.

Saadut kokemukset

Laidunnus painottui valitettavasti hyvin pitkälle peltoalueelle. Seuraavana kesänä (1996) haka-alueet rajattiin omaksi laidunlohkoksi laidunpaineen

kohdistamiseksi oikeille alueille. Pisteaidan tekeminen osoittautui odotusten mukaisesti kalliiksi ratkaisuksi. Korkeasta hinnasta huolimatta aidan tekemistä kannattaa suosia maisemallisesti arvokkaille paikoille. Aidan tulee myös liittyä selkeästi laiduntamiseen. Aitojen tekeminen työllistää kokonaiskustannuksiin nähden erittäin hyvin - valtaosa hinnasta on juuri työn osuutta.

Tehdyt työt ja kustannukset

- laidunhakojen harvennus ja rai-vaus ~3 ha
- maisemaraivaukset ~1,5 ha
- pisteaitaa 280 m
- sähköpaimenaitaa (lammaslaidun) 1 400 m
- lammaslaidunta 3 ha metsää + 5,5 ha peltoa
- työllisyysrahaa hoitohankkeeseen on käytetty 100 000 mk

2. Mustinmäen maisemanhoidon suunnittelu

Mustinmäen mäkikylä

Leppävirralla sijaitseva Mustinmäki on valittu valtakunnallisesti arvokkaaksi maisema-alueeksi. Se on edustava esimerkki Pohjois-Savon järvisseudun

Väisälänmäen näkötorni rakennettiin vuonna 1996

Pohjois-Savon ympäristökeskus

mäkikylästä. Mustinmäen kylän keskeisin osa on rakenteeltaan säännöllinen, noin puolentoista kilometrin pituinen ja puoli kilometriä leveä peltoaukea. Tilat sijaitsevat nauhamaisesti kylänraitin varrella. Kylän viljelysmaisema on avointa ja etäälle näkyvää. Kyläaukea jyrkkine rinnepeltoineen ja taustan laajat metsäalueet muodostavat vaikuttavan yleisnäkymän. Vieressä sijaitseva puoliavoin mäkikylä Tahvanala on tärkeä osa Mustinmäeltä avautuvaa maisemaa. Myös Tahvanalanmäki kuuluu maisema-alueeseen.

Mustinmäki, valtakunnallisesti arvokas maisema-alue Leppävirralla

Eeva Tiihonen

Merja Kumpulainen

Maisemanhoitotöiden suunnittelu

Alueelta etsittiin sopivia työkohteita Pohjois-Savon ympäristökeskuksen toteutettavaksi. Suunnittelujakson alussa heinäkuussa 1996 pidettiin kyläläisille tilaisuus, jossa kerrottiin perin-
nemaisemista ja maisemanhoidosta, sekä rakennuksista osana maisemaa. Kyläläiset innostuivat ennestäänkin mukavan kylämaisemansa ehostamisesta ja auttoivat suunnittelutyötä omilla näkemyksillään.

Tarpeelliset työt maiseman kohentamiseksi

Syksyllä 1996 tehtiin raivaustöitä tilojen rajoilla maiseman avaamiseksi. Raivauksen yhteydessä jätettiin maisemaan sopivia pihlajia, raitoja, koivuja, tuomia ja leppiä maisemapuiksi. Polttopuita kasattiin maanomistajien noudettavaksi ja loput raivausjätteet poltettiin tai ajettiin pois. Raivauksen kustannukset olivat 80 000 mk.

Pelloilta ajettu kiviä on kasattu isoiksi lohkarokasoiiksi pitkin kylänraitin varsia. Vuonna 1997 on vuorossa häiritsevimpien kivikasojen siirtäminen tai peittäminen.

Perinteisiä aitarakenteita eli riukuaitaa ja pisteaitaa on suunniteltu raken-

nettavaksi muutamiin paikkoihin, missä ne ovat todellisessa käytössään aitamassa laiduntavia eläimiä sekä hyvin näkyvillä. Kylän parhaiten säilynyttä kiviäitaa on tarpeen kunnostaa hiukan.

Kylälle tarvitaan opasteita. Toisaalta ohjaamaan ihmisiä valtatieltä maisemakylälle ja toisaalta ohjaamaan ihmisten liikkumista kylällä.

Kylän läheisyydessä sijaitsevalle Orinoron kalliorotkolle on suunniteltu ulkoilupolkua tarpeellisine rakenteineen. Leppävirran kunta on ilmaissut mielenkiintonsa osallistua hankkeen kustannuksiin ja toteutukseen. Orinoro-polku valmistuu kesällä 1998.

Tahvanalan mäkikylän umpeen kasvavat pellot kaipaavat niittämistä tai laiduntamista. Luopumissopimusten vuoksi laiduntaminen ei ole mahdollista. Niitto sopisi vuosittain toistuvana työnä esimerkiksi kunnan hoidettavaksi.

3. Hanhitaipaleen maisemanhoitotyöt

Hanhitaipale

Rautalammilla, Hankaveden lahden rannalla sijaitsevalla Hanhitaipaleen tilalla on yli 400 vuoden historia. Tilan

vanhan, 1800-luvun alkupuolella tuhoutuneen, päärakennuksen kivijalka on vielä näkyvässä Pajamäen laidunalueella (2,3 ha), kuten myös vanhoja kiviaitoja. Pajamäellä kasvavat Pohjois-Savossa harvinaiset mali, pikkukäenrieska ja pölkkyruoho. Muita huomionarvoisia perinnebiotoopin kasveja ovat esimerkiksi ketoneilikka, ruusu-ruoho ja peurankello. Myös puumaiset katajat kohottavat alueen arvoa perinnebiotooppina. Lähistöllä on lisäksi pienempi (0,7 ha) laidunalue lahden toisella puolella.

Pajamäen oltua laiduntamatta noin parikymmentä vuotta leppä ja koivu olivat vallanneet laitumen rehevämmät osat. Karumpien osien puusto oli jäänyt harvakkoksi. Osa katajista oli kärsinyt varjostuksen vuoksi.

Maisemanhoitotyöt

Syksyllä 1995 raivattiin vanhaa laidun- aluetta noin 2,6 hehtaaria. Laidunalueelle istutettua koivikkoa harvennettiin ja osalta alueesta poistettiin leppä ym. puusto kokonaan ruohokasvillisuuden ja katajien eduksi. Myös laitumen reuna-alueen metsälaitumia siistittiin alikasvospuuston osalta. Kuitupuu ja polttorangat jäivät maanomistajalle. Raivausjäte koottiin kasoihin ja poltettiin.

Rehevimpiä vadelma- ja muita kasvustoja niitettiin. Niitetty kasvusto poltettiin raivausjätteen mukana.

Laidunalueen ympärille rakennettiin riukuaita aisatuista näreriu'uksista. Aidan yläreunaan laitettiin lisäksi paimenlanka. Alue jaettiin kahteen lohkokoon. Eläimille rakennettiin sääsuoja.

Alueen reunaan pellonraivauksen yhteydessä syntynyt kivi- ja maapenkka maisemoitiin kaivinkoneella.

Kesällä 1996 korjattiin kiviaitaa ja tehtiin verkkoaidasta lammasaitaus lahden takana olevalle laidunniitylle. Raivauksia jatkettiin poistamalla edellisen raivauksen jäljiltä syntyneitä vesoja noin puolen hehtaarin alalla. Vatuksia niitettiin noin 0,3 hehtaarin alalla.

Kustannukset kaikkien töiden osalta yhteensä oli 135 000 mk.

Kokemukset

Pajamäellä laidunsivat koko laidunkauden ajan kaksi mullikkaa ja niiden lisäksi kaksi hevosta puolet laidunkaudesta. Kymmenkunta lammasta teki maisemanhoitotyötä lahden takana olevalla laitumella. Seuraavana kesänä on tarkoitus laiduntaa Pajamäkeä pienemmissä lohkoissa, jotta laidunnus vaikuttaisi tehokkaammin pienelläkin eläinmäärällä.

Kiviaidan rakennusta Hanhitaipaleella

Merja Kumpulainen

Koskenjoen kylän edustan Pohjois-Savossa harvinaista joenvarsiasiutusta Kiuruvedellä

Ari Ruotsalainen

Pajamäelle on perustettu koeruu-
tujen verkosto, jonka avulla seurataan
kasvillisuuden muutoksia. Ensimmäi-
sen laidunnuskauden jälkeisiä tuloksia
ei ole vielä saatu.

Jatkossa lienee tarvetta raivauksiin
ja nittoon aiemmin käsitellyillä aloilla.

5.2 “OMA MAA MAISEMA” -projekti Kiuruvedellä ja Vieremällä

“Oma maa maisema” Kiuruveden kau-
pungin ja Vieremän kunnan yhteinen
maisemaprojekti käynnistyi vuoden
1994 lopulla ja päättyi 1996. Tavoitteena
on saada kuntalaiset kiinnostumaan
maisemasta ja lisätä ihmisten tietoi-
suutta oman toiminnan vaikutuksista
siihen. Myös viranomaisia heräteltiin
ottamaan maisema huomioon omista
päätöksissään. Projektilla etsittiin
esimerkkien avulla käytännön toi-
mintamalleja maisemanhoidon käyn-
nistämiseksi.

Päätettävänä oli laatia maisema-
manhoitosuunnitelmat kahdelle kohde-
alueelle.

Kiuruvedellä alueeksi valittiin
Koskenjoki, joka edustaa Pohjois-Sa-
vossa harvinaista joenvarsiasiutusta ja
on valtakunnallisesti merkittävä
kulttuuriympäristö. Tyypillistä Kos-

kenjoelle on avoin, rantaviljelyksien
ja laitumien hallitsema maisema. Vai-
kuttavana taustana viljelymaisemal-
le ovat Koskenmäki ja Palosmäki.
Maisema on tasapainoista ja eheää.

Vieremän kohdealueeksi valittiin
Kantatie 88:n maisema 42 km:n matkal-
la. Siihen sisältyy neljä kylää: Valkei-
skylä, Karankajärvi, Myllyjärvi ja Salah-
mi sekä lisäksi metsäisiä tialueita.
Kulttuurihistoriallisesti tärkeitä ovat
Myllyjärven maisema, johon liittyy
vanha Ouluntie kestikievareineen, sekä
Salahmin maisema, jonka erityispiirtee-
nä on Salahmin kartano.

Projektin yhteydessä järjestettiin
10-osainen maisemanhoito-luentosarja
Kiuruvedellä ja Vieremällä sekä tutus-
tumisretkiä perinnemaisemiin.
Luennoilla tutustuttiin maiseman eri
osatekijöihin mm. metsiin, vesistöihin,
luonnon monimuotoisuuteen, rakenta-
miseen sekä maisemanhoitoon ja mo-
niin tukimuotoihin.

Projektin kuluessa aluearkkitehti
neuvoi ja ohjasi kuntalaisia raken-
tamiseen ja kulttuuriympäristön hoi-
toon liittyvissä kysymyksissä. Aluearkkitehdiltä sai myös suun-
nitteluapua ja vaihtoehtoisia ratkai-
sumalleja uudisrakentamiseen, laa-
jennuksiin, korjauksiin ja ympäristön
kunnostamiseen.

Projektia rahoittivat Kiuruveden kau-
punki, Vieremän kunta ja Savon Liitto.

Runnin vanha kylpylä-
kennus, jonka korjaus aloi-
tettu vuonna 1995

Helena Björk

5.3 Runnin kylän kehittämisprojekti

Runnin kylällä Iisalmissa on pitkät historialliset perinteet. Runnin terveyslähde oli tunnettu jo 1700-luvulla. Terveyskylpylän loistokausi ajoittui vuosille 1915 - 1935. Runnin kylän halkaiseva Kiurujoen kanavoitiin laivaväyläksi vuosina 1903 - 1907, ja höyrylaivaliikennettä Iisalmeista Runnille ja edelleen Kiuruvedelle oli päivittäin. Runnin kylä kuuluu valtakunnallisesti merkittäviin kulttuurihistoriallisiin ympäristöihin.

Runnin kehittämisprojektin tavoitteena oli kehittää Runnia matkailukohteena, tukea maataloutta ja matkailuun liittyvän yritystoiminnan syntymistä sekä tuoda esille kulttuuriympäristön ja luonnonmaiseman arvokkaita ominaispiirteitä. Tavoitteena on myös tukea historiallisten perinteiden - erityisesti kylpyläperinteen - säilyttämistä. Keskeisiä toimenpiteitä olivat:

- kylän kehittämissuunnitelman laatiminen
- tapahtumien, ohjelmalvelujen ja tuotteiden kehittäminen
- Saarikosken kanavan, vanhan kylpylärakennuksen, Runni-Kiuruvesi -veneilyreitit ja siihen liit-

tyvän Hingunniemen vanhan päärakennuksen (Kiuruvedellä) kunnostaminen

- maisema- ja ympäristösuunnitelman laatiminen
- Peltosalmen maaseutuopiston Runnin toimipisteen kehitystyön tukeminen

Projektin päävastuutahot olivat Iisalmen ja Kiuruveden kaupungit. Hanke käynnistyi vuonna 1995 ja päättyi vuonna 1997. Rahoittajina ovat Iisalmen ja Kiuruveden kaupungit, EU, Savon Liitto, Pohjois-Savon ympäristökeskus ja yritykset.

Korjaus on toteutettu Pohjois-Savon TE-keskuksen työvoimaosaston rahoituksella vuosina 1995 - 1997, korjaus jatkuu sisätilojen suunnittelulla

Helena Kumpulainen

5.4 Kulttuuriperinnön hoito-ohjelma Varkaudessa

Pohjois-Savon kulttuuriperinnön hoito-ohjelman jälkeen kuntien olisi järkevää panostaa kuntakohtaisten ohjelmien tekemiseen, jotta kunnissa tehdyt kulttuuriympäristöön kohdistuvat inventoinnit eivät jäisi pelkästään paperipinoksi mappeihin. Ohjelmien kautta voidaan miettiä ne painopistealueet, joita kunta oman kulttuuriympäristönsä säilyttämisen ja kuntalaisten kotiseututietoisuuden laajentamisen parantamiseksi tekee. Näin voidaan myös miettiä ne käytännön ratkaisut, joita ohjelman toteuttaminen käytännössä vaatii.

Varkaudessa kulttuuriperinnön hoito-ohjelman laatimista valmisteltiin museon piirissä. Yhteistyössä hankkeen käynnistämiseksi olivat kaupungin eri yksiköt sekä kulttuuriympäristönhoidon yhteistyöryhmän eri tahot. Hanke käynnistettiin pilottina entisen Kuopion läänin alueella ja sen laajuus oli suurempi kuin vastaavien muiden hankkeiden.

Lähtökohtana ohjelman laatimiselle olivat kaupungin kulttuurihistoriallisesti arvokkaat ympäristöt. Tietopohjana taas kaupungissa tehdyt kulttuurihistoriallisesti arvokkaan rakennuskannan ja ympäristöjen inventoinnit, joita paikkakunnalla on tehty jo vuodesta 1980 asti niin, että vuonna 1995 valmistui kolmas inventointikier-

ros. Kaikkiaan inventointikohteita on yli 226, joista ympäristökohteita on noin 40. Edellä mainittujen lisäksi inventoinnissa on mukana 26 tie- ja siltainventointikohdetta sekä tietoja esihistoriallisista löytöpaikoista.

Projektin luonne

Hankkeen tavoitteena on aikaansaada kulttuuriperinnön hoitoon kohdistuvien toimenpiteiden aktiivinen käyttäminen, ohjaus- ja koulutustoiminnan käynnistäminen sekä kulttuuriympäristöön että maisemanhoitoon liittyvien asenteiden kasvattaminen myönteiseksi.

Projektin tarkoituksena on toimia työllisyyttä lisäävänä ja alaan liittyvän yritystoiminnan kehittäjänä. Alueiden ja rakennusten osalta pyritään aktivoimaan korjaustoimintaa, kehittämään uudelleenkäyttöä ja ohjaamaan alueilla korjaus- ja täydennysrakentamista.

Sisältö

Ohjelman sisällöksi on rakennettu kahdeksan kohtainen ohjelma, joka pyritään käynnistämään vaiheittain. Ohjelma-alueet ovat seuraavat:

1. neuvonta
2. koulutus
3. kierrätys
4. työvoiman kysynnän lisääminen
5. kulttuurimatkailu, kulttuuriympäristö imagotekijäksi paikkakunnalle
6. kaavoituksen keinoin ohjausta alueiden ja kiinteistöjen käytölle
7. korjauksen rahoituksen ohjaus
8. korjausrakentamisen keskuksen perustaminen

Paitsi korjaustoimintaan, kaavoitukseen ja ohjaukseen, liittyy hankkeeseen myös kouluttavia ja kasvattavia tavoitteita. Kotiseutu- ja ympäristökasvatuksen yhteyteen tullaan asettamaan pääpaino asennemuokkauksen osalta. Lisäksi käynnistetään tutkimustoimintaa aiheeseen liittyvien tieteenalojen osalta ja lisätään näin tietotaitoa ja taitotietoa.

Johtajan asunto Rantala Varkauden Kosulanniemessä

Esa Ollikainen

Peltola ja Koivula teollisuuden asuinrakennuksia 1920-luvulta Varkaudessa

Esa Ollikainen

Projektin kestoksi on laskettu kolme vuotta, jonka jälkeen hankkeen tulisi toimia omalla painollaan. Korjausrakentamisen keskuksen perustaminen on käynnissä ja sen tilojen yhteyteen tulee myös projektisihteerin työhuone. Keskuksen yhteyteen on suunniteltu mallirakentamispiste, koulutus- ja infotilat sekä joitakin yrittäjien työhuoneita. Korjausrakentamisen keskus onkin suurin yksittäinen investointi joka hankkeen yhteydessä toteutetaan.

Projektin vaihe

Projektin rahoitus on hoidettu EU-rahoituksen ja Varkauden kaupunginelinkeinojen kehittämisvarojen kautta. Projekti käynnistyi huhtikuussa 1996. Projektisihteeriksi hankkeeseen valittiin rakennusinsinööri Heimo Pöllänen Varkaudesta. Hänen ensimmäisenä tehtävänä on ollut rakentaa yhteistoimintaa kiinteistöjen omistajien kanssa, sekä tehdä projektia tunnetuksi.

Projektin seurantaryhmän jäseninä ovat edustajat Savon Liitosta, Varkauden kaupungin elinkeinoryhmästä, tekninen apulaiskaupungin johtaja ja museoamanuenssi. Sihteerinä toimii projektisihteerinä Heimo Pöllänen ja puheenjohtajana amanuenssi Kirsi Moisander. Seurantaryhmän lisäksi projek-

tin tukena on jatkanut projektin valmis-televa työryhmä, hiukan muutetussa muodossa. Tämän ns. yhteistyöryhmän puheenjohtajana on kaupunginarkkitehti ja sihteerinä projektisihteerinä. Jäseniä ryhmässä ovat asemakaava-arkkitehti, rakennustarkastaja, ympäristön-suojelupäällikkö, museoamanuenssi ja ammatillisen aikuiskoulutuskeskuksen rakennusosaston kouluttaja.

Toimintansa osalta projekti on täyttänyt tavoitteensa. Yhteistyöryhmä on järjestänyt rakennuskulttuuriin liittyvät koulutus- ja paneelilaisuudet, korjauskohteita on käynnistynyt ja keskustelu rakennetun ympäristön kysymyksistä on edennyt positiivisessa hengessä. Odotukset projektin onnistumiselle ovat olleet melko suuret ja niitä joudutaan täsmentämään hankkeen aikana. Vastaanotto ohjelmalle on ollut myönteinen ja sen vuoksi projektia on myös miellyttävä jatkaa.

5.5 Kuvitellaan kaupunki

Kiertonäyttely Varkauden kulttuuriympäristöstä päiväkotijä- ja ala-asteikäisille

Kuvitellaan kaupunki on pienille lapsille suunniteltu kiertävä pienoisenäyttely, jonka tavoitteena on perehdyttää lapset oman kotiseutunsa raken-

netun ympäristön eri osa-alueisiin ja historiaan. Näyttelyn käytännön toteutus tehdään Varkauden taidemuseon ja kulttuurihistoriallisen museon työnä ympäristöministeriön tuella. Työn toteuttajaksi on palkattu sisustusarkkitehti Anja Laakkonen.

Näyttelyn valmistaminen alkoi elokuussa 1996 ja sen valmistui tammi-kuussa 1997. Tämän jälkeen näyttely lähti kiertämään Varkauden päiväkoteihin ja kouluihin. Näyttelyn suunnittelun lähtökohtana on ollut valmistella oppimateriaalia kotiseutuopetuksen tueksi ja näin materiaali tässä vaiheessa keskittyy Varkauden alueen ympäristöihin ja rakennuksiin. Tavoitteena on jatkaa työskentelyä niin, että pystyisimme tuottamaan lisämateriaalia laajasti käytettäväksi opetuspaketiksi.

Näyttely käsittää näyttelymateriaalin valokuvasuurenneuksineen ja historiatietoineen, opaskartan kaupunkierrosta varten, esittelylehtisen sekä aiheeseen liittyviä tehtäviä. Lisäksi näyttelyyn kuuluvat äänellä varustettu diasarja sekä lattialla tai pöydällä leikitävä kaupungin keskustan kartta.

Näyttelyn diasarja jakaantuu kolmeen osaan: I osa, Ennen kuin oli kau-

punki, II osa, Kaupunki piirretään paperille, II osa, Kaupunki. Osista I-II, jotka kertovat Varkauden historiasta, asemakaavoista ja arkkitehtuurista, soveltuvat ala-asteen vanhimmille lapsille ja II osa, jossa käydään läpi kaupungin rakennetta tarinan muodossa, soveltuu lapsille 5-vuodesta eteenpäin.

5.6 Kuopion rakennusperinnön ja kulttuuriympäristöjen hoito-ohjelmaprojekti

Kuopiossa kulttuuritoimenjohtajan aloitteesta perustettiin työryhmä v. 1994 laatimaan kaupungin rakennusperinnön ja kulttuuriympäristöjen hoito-ohjelmaa. Työ valmistui kesäksi 1995. Hoito-ohjelmasta pyydettiin lausunnot ja kaupunginhallitus hyväksyi hoito-ohjelman ja lausunnot vastineineen jatkotyön pohjaksi 8.1.1996 ja kaupunginjohtaja nimesi 5.12.1995 hoito-ohjelman toteuttamista koordinoimaan ohjaustyöryhmän puheenjohtajana kaupunginarkkitehti Eero Koivisto. Projektisihteeriksi palkattiin arkkitehti Helena Björk 15.5.1996.

80 vuotta vanha hirsi-talo Korpela, Varkau-
dessa. Korjattu ympä-
ristökeskuksen rahoi-
tuksella vuosina 1995-
1996

Esa Ollikainen

Kaupungin talousarvioon oli varattu 500 000 mk projektin käyttöön vuodelle 1996, sama summa varattiin myös vuodelle 1997. Ensimmäisenä vuonna määrärahan käyttökohteina oli kaupungin omistamien kohteiden korjaus ja suunnittelu sekä täydentävät inventoinnit ja koordinoituvuudet. Tänä vuonna määrärahaa voidaan käyttää myös yksityisten omistamiin kohteisiin.

Projektin pyrkii jatkamaan hoito-ohjelmatyötä eteenpäin toteutukseen. Hoito-ohjelmassa on 55 kulttuurihistoriallisesti arvokasta miljöökohdetta, joille on annettu toimenpidesuosituksia. Kohdeluettelo perustuu Kuopion kulttuurihistoriallisten rakennuskohteiden inventointiin vuodelta 1990. Miljöökohteille sekä niihin sisältyville yksittäiskohteille laaditaan hoito-ohjeet.

Viime vuonna projektin toimesta kunnostettiin Ruutikkalassa, Väinölänniemmen urheilukentän lipunmyyntikojut ja Kivilammen mylly Rauhalahdessa. Myllyyn rakennettiin myllyn historiasta ja korjauksesta kertova näyttely viime keväänä. Lisäksi Konttilan tilalle Puijolla on laadittu korjaussuunnitelmat ja osallistuttu rännikatuverkoston historiallis-kaupunkikuvalliseen selvitykseen. Tänä vuonna laaditaan Sorvarinkadulle yksityiskohtainen suunnitelma ja pyritään toteuttamaan se.

Snellmaninkoulun pihassa sijaitsevan Mutterin ikkunoiden, ovien ja uunin kunnostus on tämän vuoden korjausohjelmassa. Minna Canthin kadun empiretalojen aitta kengitettiin viime kesänä, pihan kunnostusta jatketaan seuraavana vuonna. Osallistumme kaa-voitusosaston kanssa yhteistyössä laadittavaan uuteen kulttuurihistoriallisesti merkittävien rakennusten inventointiin.

Projektin kohteet vaihtelevat pienistä korjauksista laajoihin kokonaisuuksiin, suunnittelusta selvityksiin ja inventointeihin, hoito-ohjeiden laadinnasta koulutukseen. Projektin pyrkii huolehtimaan kulttuurihistoriallisista kohteista ja asioista, jotka eivät toteudu normaalin organisaation kautta. Projektin on osoittanut tarpeellisuutensa.

Helena Björk

5.7 Tyhjillään olevien maatarakennusten (asuinrakennusten) kartoitus matkailukäyttöön, "Autiot talot"

Kivilammen mylly korjattiin vuosina 1996-1997, Jynkä, Kuopio

Kuopio maaseutuelinkeinopiirissä keskusteltiin taannoin maaseuturakentamisen tilasta Pohjois-Savossa. Rakennusmestari Juhani Halonen toi esiin huolensa autiotalojen nopeasta rappeutumisesta.

Pohjois-Savon maaseutukeskus päätti selvittää, onko mahdollista saada autiotalat uudelleen hyötykäyttöön. Selvityksen päätavoitteiksi asetettiin:

- autiotalojen kunnan rappeutumisen ja kylämaisemien ränsistymisen estäminen
- autiotalojen saattaminen matkailu- tai muuhun hyötykäyttöön
- kysynnän ja tarjonnan kohtaaminen

Maaseutuelinkeinopiirin lopullinen rahoituspäätös tuli 23.7.1996. Avustusta myönnettiin yhteensä 65.000 markkaa, josta EU:n ohjaus- ja tukirahaston osuus on 49.000 markkaa.

Kuntien halukkuutta osallistua hankkeeseen kyseltiin kuntien- ja kaupunkienhallituksille lähetetyillä kirjeillä. Valtaosa kunnista, eli 20 kuntaa 24 mahdollisesta, ilmoitti osallistuvansa selvitykseen ja osallistuvansa myös kustannuksiin 2.100 markalla/

kunta. Selvityksen ulkopuolelle jäivät Varkaus, Leppävirta, Suonenjoki ja Rautavaara.

Kylätoimikuntia pyydettiin yhteistyöhön autiotalojen määrän ja omistajien selville saamiseksi. Tämä kanava ei tuottanut toivottua tulosta, sillä kylätoimikunnista kyselyyn vastasi vain 16 %. Virkeimmät kylätoimikunnat löytyivät Ylä-Savosta sekä Vehmersalmelta ja Nilsiästä.

Rakennustarkastajat toimivat kiitettävästi ja toimittivat kunnastaan listauksen autiotaloista. Rakennustarkastajat suorittivat myös alustavan karsinnan paikallistuntemuksensa perusteella. Pois karsittiin rakennukset, joiden käyttötarkoitus oli muuttunut, talot oli purettu tai ne oli muutettu vapaa-ajan asunnoiksi. Myös taajamissa sijaitsevat omakotitalot pyrittiin jättämään selvityksen ulkopuolelle.

Kyselykirje postitettiin 2518 autiotalon omistajalle. Kirjeeseen liitettiin myös korjausvinkkejä sisältävä liite toivoen, että omistajat korjailisivat ja pitäisivät huolta rakennuksistaan. Kyselyyn tuli vastauksia 88 kappaletta (3%), joista ilmeni seuraavat seikat:

- rakennuksista tai pihapiireistä 14 on inventoitu kulttuurihistoriallisesti arvokkaina
- entisiä kyläkouluja on 3 kappaletta
- kauppa/ postirakennuksia on 3 kappaletta
- seurantaloja 1 kappale
- kartanoita 3 kappaletta
- vanha museopihapiiri 1 kappale
- loput ovat eri kokoisia ja kuntotaisia asuinrakennuksia

Muutama toimiva matkailuyritys ilmoitti omistavansa tyhjillään olevan rakennuksen ja pyrkivänsä laajentamaan toimintaansa. Myös pari uutta matkailuyritystä saattaa syntyä.

Selvityksen aikana tilojen ostajat, myyjät, vuokraajat ja vuokranantajat ovat vaihtaneet yhteystietojaan ja tilakauppoja on syntynyt 7 kappaletta. Jatkuvaan vuokrakäyttöön on siirtynyt 9 tilaa. Muutama kauppa tai vuokrasopimus on tekeillä. Suurta kiinnostusta

autiotaloja kohtaan ovat osoittaneet hevosenkasvattajat, koirankasvattajat, hoitokotiyrittäjät, asuintilan ostajat, luontomatkailuyrittäjät ja asunnon vuokraajat. Kuopion ympäristöstä kysyntä on runsasta, mutta tarjonta vähäistä.

Mallisuunnitelmat on laadittu 5 autiotalon korjauksesta. Rakennukset on suunniteltu maatilamatkailun vaatimuksia vastaaviksi. Korjaustyössä pyritään noudattamaan hyviä perinteisiä rakentamistapoja. Rakennusten alkupe räinäinen ulkoasu pyritään säilyttämään.

Kaikki aineisto projektin loppuraporttia varten on kerätty ja loppuraportin laadinta on käynnissä.

Alustava johtopäätös selvityksestä:

- valtaosa autiotaloista toimii omistajien vapaa-ajanasuntona ja käyttö lienee valtaosin vähäistä
- osa autiotaloista on liian huonokuntoisia korjattavaksi ja kylämaiseman kannalta purkaminen olisi oikea toimenpide
- tilojen vuokrauksen esteenä on epäily rakennuksen kunnossa pysymisestä ja vuokrien saamisesta
- korjauskustannukset ovat yleensä suuret parannettaessa laatu- ja varustetasoa.

5.8 Maitotila maisemassahanke

Maitotila maisemassa -projekti on maaseutun kehittämisen hanke, joka käynnistyi syksyllä 1996. Hanke on kolmivuotinen. Projektia toteutetaan Pohjois-Savon 5B- ja 6- ohjelmien hankkeena.

Hankkeen tavoitteena on tukea maidontuotantoelinkeinoja luomalla positiivisia mielikuvia maidosta ja maitotuotteista edustavan kylämaiseman ja maitotilan hyvän tuotantoympäristön avulla. Hankkeen tavoitteena on myös lisätä yleensä kyläviihtyvyyttä. Hankkeen tavoitteena on lisäksi tukea muita elinkeinoja, kuten esimerkiksi maaseutumatkailua, jolle pohjoissavolainen karjatalousvaltainen kylämaise ma voi olla tuote.

Pohjois-Savon kauneimmaksi maitotilaksi valittiin Kinahmintie Nilsiästä kesällä 1997

Maitotila maisemassa -projekti on käynnistetty kuudella kohdekyllällä. Kylät ovat Rautalammin Kerkonkoski, Leppävirran Niinimäki, Nilsiä Kinahmi- Konttimäki, Rautavaaran Alaluosta, Varpaisjärven Korpijärvi ja Iisalmen Runni. Lisää kohdekyliä otetaan jatkossa mukaan.

Kohdekyllillä on selvitetty kylälaisten näkemykset maiseman ja viihtyvyyden parantamiseksi, järjestetty opintopiirejä ja koulutustilaisuuksia maisema- ja ympäristöasioista ja tehty maisemanhoitosuunnitelmia sekä aloitettu tehtyjen suunnitelmien toteutus. Kohdekyliä laajemmin maitotila maisema -teema on ollut esillä maidontuottajien ammattilehdissä ja tuottajille järjestetyissä koulutustilaisuuksissa.

Projektin yhteyshenkilö:
Maria Hartikainen, Ylä-Savon Instituutti, Alamäentie 6A, 74300 Sonkajärvi, puh. 017-763 173.

Kirjallisuus

Kulttuuriympäristöihin liittyviä uusimpia julkaisuja

Panu Kaila, 1997. Talotohtori, Rakentajan pikkujättiläinen, WSOY

Risto Vuolle-Apiala, 1997. Perinnemaalit, Rakennusalan kustantajat RAK

Suomen ympäristökeskus, Maatalouden tutkimuskeskus 1997. Maaseudun kulttuurimaisemat, Suomen ympäristö 87.

Länsi-Suomen ympäristökeskus, 1997. Vaasan läänin kulttuuriympäristöohjelma, Suomen ympäristöjulkaisut 68.

Ympäristöministeriö, Opetusministeriö, Suomen kotiseutuliitto, Suomen kuntaliitto, 1997

Kulttuuriympäristö kunniaan kampanjamateriaali

Suomen ympäristökeskus, 1997. Arvokkaille maisema-alueille kohdistuvia hankkeita ja suunnitelmia, Suomen ympäristökeskuksen moniste 61

Keski-Suomen ympäristökeskus, 1997. Hanka-salmen kulttuuriympäristöohjelma, Alueelliset ympäristöjulkaisut

Ympäristöministeriö, 1997. Kankaanpään kulttuuriympäristöohjelma, Suomen ympäristö 127

Pohjois-Pohjanmaan ympäristökeskus, 1997. Rakennetun ympäristön ongelmat Pohjois-Pohjanmaalla ja tulevaisuuden kehityskuva, Pohjois-Pohjanmaan ympäristökeskuksen moniste 7

Kainuun ympäristökeskus, 1996. Naapurivaaran kylämaiseman tavoitesuunnitelma, Alueelliset ympäristöjulkaisut 13.

Tiepiirin selvitysten yhteenveto, 1996. Yleisten teiden ympäristön tila, Tielaitoksen selvityksiä 42 / 1996

Ympäristöministeriö, 1996. Uukuniemen kirkonkylän kulttuurimaiseman hoitosuunnitelma, Suomen ympäristö 40/1996

Ympäristöministeriö, 1996. Kulttuurimaiseman kasvat-Nivalan Kotila, Suomen ympäristö 14/1996

Tielaitos, Savo-Karjalan tiepiiri, 1996. Kaupunkiseutujen pääväylät - tilaselvitys Iisalmi, Joensuu, Kuopio, Varkaus

Ympäristöministeriö, 1995. Rakennetun kulttuuriympäristön suunnittelu, Selvitys 4/95

Kuopion museo, 1995. Kuopion läänin pappilat, Historiaa ja nykypäivää. Kuopion kulttuurihistoriallisen museon julkaisuja 11.

Savon Liitto, 1995. Kirkollisiin rakennuksiin ja alueisiin liittyvät uhkatekijät Pohjois-Savossa

Ympäristöministeriö, 1995. Rakennetun kulttuuriympäristön suunnittelu, Selvitys 4/95

Kuopion kaupunki, 1995. Kuopion rakennusperinnön ja kulttuuriympäristöjen hoito-ohjelm,

Ympäristöministeriö, 1994. Kansallismaisema

Museovirasto, 1994. Korjauskortisto

Miettinen Tuulikki. 1994. Pohjois-Savon vanhat vesirakenteet. Vesi- ja ympäristöhallituksen monistesarja nro 447.

Ympäristöministeriö, 1994. Valtimon kulttuuriympäristöohjelma, Selvitys 37/1994

Björk Helena, 1994. Kuopion läänin pappiloiden toimenpideohjelma.

Museovirasto, 1994. Rakennuskulttuurin luettelointi. Julkaisu 51/1994

Savo-Karjalan tiepiiri, 1994. Liikenneympäristön tila, Luonto, maisema ja kulttuuriympäristö, Kuopion lääni

Savo-Karjalan tiepiiri, 1994. Liikenneympäristön tila. Pohjois-Karjalan maaseututaajamat ja pienet kaupungit,

Savo-Karjalan tiepiiri, 1994. Liikenneympäristön tila. Yleisten teiden maisemaselvitys. Pohjois-Karjalan lääni

Ympäristöministeriö, 1993. Rakennettu kulttuuriympäristö, Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 16.

Ympäristöministeriö, 1993. Esimerkkejä ympäristöä säilyttävistä kaavoista.

- Jussi Tuovinen, 1993. Tavinsalmen kuninkaankartano, anno domini 1559.
- Savo-Karjalan tiepiiri, 1993. Liikenneympäristön tila 1993, Maaseututaajamat.
- Savo-Karjalan tiepiiri, 1993. Liikenneympäristön tila 1993, Ilman laatu.
- Ympäristöministeriö, 1992. Arvokkaat maisema-alueet/Maisema-aluetyöryhmän mietintö I-II, mietintö 66/92
- Ympäristöministeriö, 1992. Asema- ja rakennuskaavamerkinnot ja -määräykset, Opas/1992
- Ympäristöministeriö, 1992. 1900-luvun rakennusperintö, Selvitys 8/1992
- Pohjois-Karjalan tiepiiri, 1992. Liikenneympäristön tila 1992, Melu.
- Pohjois-Karjalan tiepiiri, 1992. Liikenneympäristön tila 1992, Melu.
- Kuopion tiepiiri, 1992. Liikenneympäristön tila 1992. Pohjavedet.
- Kiuruveden kunta, 1992. Kiuruveden rakennusperintöä, Kiuruveden kotiseutuyhdistys ry
- Jari Haavikko, 1992. Sonkajärven rakennusperinnettä, Sonkajärven kunta
- Ympäristöministeriö, 1991. Valtion tuki rakennussuojeluun, Selvitys 6/91.
- Andersson Päivi, 1991. Rakennusinventoinnin opas, Keski-Suomen museon monistesarja 1/91
- Pentti Miettinen, 1991. Pielavesi kirja, Valokuvat kertovat, Pielaveden kansalaisopisto
- Ismo Koponen, 1990. Siilinjärven rakennuskulttuuri, Pöljän kotiseutumuseon julkaisusarja
- Kovanen ja Saraste, 1989. Arkkitehtuuri Itä-Suomessa, Meijän miljö, Rakentaminen Itä-Suomalaiseen ympäristöön, Suomen Kotiseutuliiton julkaisusarja A 2
- Kuopion läänin kuntien rakennussuojelukohteiden inventoinnit
- Inventoinnit on tehty vuosina 1988-1997 ja niistä on kappaleet kunnissa, Kuopion museolla (filmit) ja Pohjois-Savon ympäristökeskuksessa.
- Kulttuuriympäristön suojelua koskevat kansainväliset sopimukset ja suositukset, Museovirasto, Ympäristöoikeuden seuran raportti.

Liite I

Kansainvälinen julistus monumenttien suojelusta ja restauroinnista (Venetsian julistus)

Aikaisempien polvien historialliset monumentit ovat täynnä sanomaa menneestä ja ovat nykyäänkin ikivanhojen perinteiden eläviä todistuskappaleita. Kansat ovat tulossa yhä tietoisemmiksi inhimillisten arvojen yhteisyydestä ja pitävät menneisyyden monumentteja yhteisenä perintönään. Ymmärretään yhteinen vastuu niiden säilyttämisestä tuleville polville. Meidän velvollisuutemme on jättää ne jälkeemme kaikessa aitouudessaan.

On olennaista, että vanhojen rakennusten suojelua ja restaurointia ohjaavat periaatteet sovitaan ja kirjataan kansainvälisellä pohjalla. Jokainen maa on vastuussa periaatteiden soveltamisesta oman kulttuurinsa ja omien perinteidensä puitteissa.

Ateenan julistusvuodelta 1931 määritteli ensimmäisen kerran nämä peruseriaatteet. Se oli auttamassa alkuun laajaa kansainvälistä liikettä, joka on konkretisoitunut kansallisissa asiakirjoissa, ICOMin ja UNESCO:n toiminnassa ja jälkimmäisen perustamassa Kulttuuriomaisuuden säilyttämisen ja entistämisen kansainvälisessä tutkimuskeskuksessa (ICCROM). Yhä mutkikkaammiksi ja moninaisemmiksi käyneitä ongelmia on käsitelty yhä tietoisemmin ja niitä on tutkittu kriittisesti. On aika ottaa jullisuus uudelle tarkastelun kohteeksi, jotta periaatteet voidaan selvittää perusteellisesti ja laajentaa jullisuusmaata uudella asiakirjalla.

Venetsiassa 25.-31.5.1964 kokoonnut II historiallisia monumentteja käsitellyt arkkitehtien ja teknisten asiantuntijoiden kansainvälinen kongressi hyväksyi tässä tarkoituksessa seuraavan tekstin.

Määritelmät

1. artikla

Historiallisen monumentin käsite ei sulje sisäänsä vain yksittäistä arkkitehtuuriluomusta, vaan myös kaupunkien tai maaseudun rakennusryhmiä, joihin liittyy todiste tietystä sivilisaatiosta, merkittävästä kehityskulusta tai historiallisesta tapahtumasta. Tämä ei koske vain huomattavia taiteellisia luomuksia, vaan myös vaatimattomampia menneisyyden töitä, joille ajan kuluminen on antanut kulttuurimerkitystä.

2. artikla

Monumenttien konservoinnissa ja restauroinnissa on turvauduttava kaikkiin tieteen ja tekniikan haaroihin, joista voi olla apua arkkitehtuuriperinnön tutkimisessa ja säilyttämisessä.

Tavoite

3. artikla

Monumenttien konservoinnin ja restauroinnin tarkoituksena on suojella niitä yhtä hyvin taideluomuksina kuin historiallisina todistuskappaleina.

Suojelu

4. artikla

Monumenttien suojelussa on olennaista, että niiden hoito on pysyvästi järjestetty.

5. artikla

Monumenttien suojelussa helpottaa aina se, että niitä käytetään johonkin yhteiskunnallisesti hyödylliseen tarkoitukseen. Tällainen käyttö on siis toivottavaa, mutta se ei saa muuttaa raken-

nuksen pohjakaavaa tai taiteellista yleisilmettä. Uuden käytön vaatimia muutoksia voidaan tarkastella ja ne voidaan sallia vain näissä rajoissa.

6. artikla

Monumenttien suojelu edellyttää sen ympäristön säilyttämistä, ellei se ole mittakaavaltaan liian suuri. Jos perinteinen ympäristökokonaisuus on säilynyt, se on aina säästettävä. Rakennusryhmän keskinäisiä suhteita tai sävyä muuttavaa uudisrakentamista, purkamista tai muunnosta ei pidä sallia.

7. artikla

Monumenttia ei voi irrottaa siitä historiasta, josta se on todisteena eikä siitä ympäristöstä, johon se kuuluu. Monumentin tai sen osan siirtämistä ei voi sallia ellei monumentin säilyttäminen sitä vaadi tai ellei sitä oikeuta ensiarvoisen kansallinen tai kansainvälinen etu.

8. artikla

Veistoksen, maalauksen tai koristeen, joka on olennainen osa monumentista, saa siirtää paikaltaan vain jos tämä on ainoa keino sen säilyttämiseksi.

Restaurointi

9. artikla

Restaurointi on pitkälle erikoistunutta toimintaa. Sen tavoitteena on säilyttää ja tuoda esiin monumenttien esteettinen ja historiallinen arvo ja se pohjautuu alkuperäisen materiaalin ja autenttisten dokumenttien kunnioittamiselle. Restauroinnin on päätyttävä siinä missä otaksuma alkaa. Lisäksi kaiken välttämättömän lisärakentamisen on erotuttava arkkitehtonisesta kompositiosta ja sillä on oltava nykyajan leima. Ennen ja jälkeen restauroinnin on aina tehtävä arkeologinen ja historiallinen tutkimus dokumentista.

10. artikla

Jos perinteinen tekniikka osoittautuu riittämättömäksi, monumenttia voi vahvistaa käyttämällä kaikkea sellaista nykyaikaista konservointi- ja rakennustekniikka, jonka tehon tieteellinen tieto on vahvistanut ja kokemus koetellut.

11. artikla

On kunnioitettava monumentin rakentamiseen eri aikakausina tehtyjä perusteltuja lisäyksiä, sillä tyylin yhtenäisyys ei ole restauroinnin tavoite. Jos rakennuksessa on päälle rakennettuja lisäyksiä eri aikakausilta, alla olevan vaiheen paljastaminen on oikeutettua vain poikkeusoloissa ja mikäli poistettava osa on merkitykseltään vähäinen, sekä mikäli esiin tuleva materiaali on historialliselta, arkeologiselta tai esteettiseltä arvoltaan huomattava ja mikäli se on säilynyt kyllin hyvässä kunnossa, jotta toimenpide on oikeutettu. Työstä vastaava henkilö ei voi yksin arvioida kuinka tärkeitä eri tekijät ovat eikä päättää mitä voi hävittää.

12. artikla

Hävinneiden osien täydentäminen on liityttävä kokonaisuuteen harmonisesti, mutta samalla täydennysten on erotuttava alkuperäisestä, jotta restauroinnilla ei väärennetä taiteellista eikä historiallista totuutta.

13. artikla

Lisäykset voidaan sallia vain elleivät ne häiritse rakennuksen mielenkiintoisia osia, perinteistä miljööä, komposition tasapainoa tai sen suhdetta ympäristöönsä.

Historialliset paikat

14. artikla

Monumenttien sijaintipaikkojen on oltava erityisen huolenpidon kohteena, jotta niiden eheys turvataan, sekä taataan, että ne kunnostetaan ja esitetään asianmukaisesti. Tällaisten paikkojen kunnostuksessa ja restauroinnissa on noudatettava edellisissä artikloissa esitettyjä periaatteita.

Kaivaukset

15. artikla

Kaivauksissa on noudatettava tieteellisiä normeja ja UNESCO:n vuonna 1958 hyväksymää suositusta, jossa määritellään arkeologisiin kaivauksiin sovellet-

tavat kansainväliset periaatteet. Rauniot on säilytettävä ja on huolehdittava arkkitehtonisten elementtien ja löydettyjen esineiden suojelunvaatimista toimista. Edelleen on helpotettava kaikin keinoin monumentin merkityksen ymmärtämistä, ja se on tuotava esiin vääristämättä.

Kuitenkin kaikki rekonstruoiminen on suljettava pois a priori. Voidaan sallia vain anastyloosi, toisin sanoen olemassa olevien, mutta irronneiden osien liittäminen paikoilleen. Täydentävä materiaali on voitava aina tunnistaa ja monumentti on konservoitava ja sen muoto palautettava mahdollisimman vähällä materiaalilla.

Julkaisutoiminta

16. artikla

Kaikessa säilyttämis-, restaurointi- tai kaivaustoiminnassa on aina noudatettava täsmällistä dokumentointia laatimalla analyttisiä ja kruttisia raportteja, joita havainnollistetaan piirroksin ja valokuvin.

Raporttien on sisällettävä kaikki kunnostustyön vaiheet, vahvistaminen, uudet järjestelyt ja eheyttäminen sekä työn kuluessa todetut tekniset ja muutoseikat. Raportti on talletettava julkisen laitoksen arkistoon ja pidettävä tutkijoiden saatavilla. Raportin julkaiseminen on suositeltavaa.

Liite 2

Seutukaavassa esitetyt kulttuurihistoriallisesti arvokkaat kohteet

Seutukaava

Rakennuslain mukaisesti seutukaava on tarpeellisin tutkimuksiin ja selvityksiin perustuva yleispiirteinen suunnitelma alueiden käyttämisestä eri tarkoituksiin kahden tai useamman kunnan alueella. Seutukaava on lähinnä ohje viranomaisille vastaista tarkempaa kaavoitusta ja maan käyttöä suunniteltaessa sekä rakennustoimintaa järjestetäessä. Välittömät oikeusvaikutukset rajoittuvat siihen, että rakennuslupaviranomainen voi kieltää seutukaavan toteuttamista vaikeuttavan rakentamisen, jos kiellosta ei aiheudu maanomistajalle huomattavaa haittaa ja jos hänelle aiheutuva haitta kohtuullisesti korvataan.

Seutukaavoitustilanne Pohjois-Savossa

Pohjois-Savon alueella on laadittu koko maakunnan alueen käsittäviä vaihekaavoja kolme. 1. vaihekaava on vahvistettu v. 1980, 2. vaihekaava 1985 ja 3. vaihekaava 1989. Pohjois-Savossa laaditaan seutukaavan neljättä vaihetta, joka tehdään seutukunnittain. Seutukaavan neljännessä vaiheessa ajantasaistetaan vuosina 1980, 1985 ja 1989 vahvistuneet koko maakuntaa koskeneet seutukaavat. Seutukaavan neljännen vaiheen osalta Varkauden seudun seutukaava on vahvistettu ympäristöministeriössä syyskuussa 1995 ja Koillis-Savon seutukaava joulukuussa 1995, muualla Pohjois-Savossa ovat voimassa vielä vaihekaavat. Sisä-Savon seutukaava on luonnosvaiheessa. Ylä-Savon seutukaavaa on ryhdytty laatimaan 1996 aikana.

Kulttuuriympäristön suojelu

Kulttuurihistoriallisesti arvokkaita rakennuksia ja arvokkaita maisemia on käsitelty kaikissa vaihekaavoissa.

Seutukaava 1:ssä esitettiin 42 kpl rakennussuojelukohteita ja kulttuuri-maisemia, joihin sisältyy toisaalta maakunnan eri kulttuuripiirteitä edustava kokoelma ja toisaalta kaavan laadinnan aikaan uhanalaisina pidetyt kohteet. Seutukaava 2:ssa maisema-aluemerkintöjä täydennettiin maisematoimikunnan mietinnössä esitetyillä kulttuurimaisemilla ja jo toteutuneilla museohankkeilla (tiemuseo, kanavamuseo). Seutukaava 3:ssa esitettiin maakunnallisesti kattavina kohderyhminä yhdistys- ja seurantalot, koulut ja rautatieasemat. Seutukunnittaisissa kaavoissa on tarkistettu vaihekaavojen kohteiden tilanne, pappiloiden toimenpideohjelmasta ja Pohjois-Savon arvokkaat vanhat vesirakenteet -julkaisusta on merkitty seutukaavaan valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaat kohteet sekä Museoviraston ja Ympäristöministeriön Rakennettu kulttuuriympäristö 1993 -julkaisusta on merkitty seutukaavaan kyseisen alueen kohteet.

Kulttuuriympäristöön kohdistuvat seutukaavamerkinnot 1. vaihekaavassa

SU 2

Suojelukohde, joka on muinaismuistolainsäädännön ja kulttuurihistoriallisesti huomattavien rakennusten suojelua koskevan lainsäädännön nojalla rauhoitettu tai rauhoitettavaksi tarkoitettu alue.

SU

Suojelualue

Seutukaava 2 selostuksessa ei mainita kulttuurihistoriallisesti arvokkaita alueita tai rakennuksia

Kulttuuriympäristöön kohdistuvat seutukaavamerkinnot 3. vaihekaavassa

SR rakennusuojelukohde / -kohteita

Merkinnällä osoitetaan rakennuslain 135 §:n 3 mom:n tai rakennusuojelulain 3 §:n 2 mom:n perusteella suojeltavaksi suositeltu rakennus tai rakennusryhmä.

Kulttuuriympäristöön kohdistuvat seutukaavamerkinnot seutukunnittaisissa kaavoissa, sk 4, Koillis-Savo, Varkauden seutu ja Sisä-Savo

SM muinaismuistokohde

Merkinnällä osoitetaan muinaismuistolain nojalla suojeltu esihistoriallinen tai historiallinen suojelukohde.

SR rakennusuojelukohde

Merkinnällä osoitetaan rakennuslain 135 §:n ja 3 mom:n tai rakennusuojelulain 3 §:n 2 mom:n perusteella suojeltavaksi suositeltu rakennus tai rakennusryhmä.

MA perinnemaisemakohde

ma arvokas maisema-alue, ohjeellinen rajaus

Merkinnällä osoitetaan arvokkaita kulttuuri- tai luonnonmaisema-alueita.

sr kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden alueiden ohjeellinen rajaus

Merkinnällä osoitetaan laajempia rakennusryhmiä tai rakennettuja alueita, joilla on kulttuurihistoriallista merkitystä.

Kohteet seutukaavoittain

Seutukaava 1

Iisalmi

SU 2

Jysmä

Kivi- ja varhaismetallikautinen asuinpaikka, II.

Lapinsaari

Ajaltaan ja tarkoitukseltaan epämääräinen kiviraunio, II.

Haapakangas

Varhaismetallikautinen asuinpaikka, II.

Siltala (Hernejärvi)

Kivikautinen asuinpaikka, II.

Peltola

Kivikautinen asuinpaikka, II.

Siltala (Luupujoki)

Kivikautinen asuinpaikka, II.

SU

Rohmula, Kihmula, Iimäki, Koljonvirta.

Kiuruvesi

SU 2

Hingunsalmi

Kivikautinen asuinpaikka, II.

Tuliniemi

Kivikautinen asuinpaikka, II.

Myllypuro

Kivikautinen asuinpaikka, II.

Hukkala

Kivikautinen asuinpaikka, II.

Kariaho

Kivikautinen asuinpaikka, II.

Mäntysuo

Kivikautinen asuinpaikka, II.

Ylä-Piha

Kivikautinen asuinpaikka, II.

Sirola

Kivikautinen asuinpaikka, II.

Lapinniemi

Kivikautinen asuinpaikka, II.

Pakola

Kivikautinen asuinpaikka, II.

Lehmilahti

Kivikautinen asuinpaikka, II.

Koskenniska

Kivikautinen asuinpaikka, II.

Tuonelanharju

Kivikautinen asuinpaikka ja kalmisto, II.

Jokela

Kivikautinen asuinpaikka, II.

Kytöniemi

Kivikautinen asuinpaikka, II.

Korkeakangas

Kivikautinen asuinpaikka, II.

Niskala

Kivikautinen asuinpaikka, II.

Ohenmäki

Kivikautinen asuinpaikka, II.

Jylänkö

Kivikautinen asuinpaikka, II.

Pitkälä

Kivikautinen asuinpaikka, II.

Vanha Pappila

Kappalaisen pappila. Päärakennuksessa karoliininen pohjakaava. Päärakennus valmistunut n. 1810.

Ruomi

Kulttuurihistoriallisesti merkittävä paljon erillisiä rakennuksia käsittävä ryhmä.

Ruukanlehto

Kivikautinen asuinpaikka, II.

Härkälampi

Kivikautinen asuinpaikka, II.

- Harjula
Kivikautinen asuinpaikka, II.
- Tienpää
Kivikautinen asuinpaikka, II.
- Metsäpirtti
Kivikautinen asuinpaikka, II.
- Jussila
Kivikautinen asuinpaikka, II.
- Kivisilmä
Kivikautinen asuinpaikka, II.
- Lassila
Kivikautinen asuinpaikka, II.
- Haahkarinsuu
Kivikautinen asuinpaikka, II.
- Niemismäki
Lapinraunio (?), II.
- Paljakka
Kiinteä muinaisjäännös, jossa "uhrikuppeja" n. 40 kpl.
- Rikkilä
Kivikautinen asuinpaikka, II.
- SU
Koskenkylä
- Kuopio**
SU 2
Luukkonen
Varhaismetallikautinen asuinpaikka, II.
- Haminalahti
Viikinkiajan kätkölöytö (?), II.
- Leppäranta
Useista alueelta löytyneistä kivikautisista asuinpaikoista on muodostettavissa muinaisjäännösalue, jolta tehdyt löydöt ajoittuvat Suomusjärven kulttuurista kampakeraamiseen aikaan (n. 6500-3000 eKr.).
- Hiekka-aho
Kivikautinen asuinpaikka, II.
- Kirkkoniemi
Tarkoitukseltaan epämääräisiä kiviraunioita, II.
- Kurkiharju
4 kpl ajaltaan ja tarkoitukseltaan epämääräisiä kiviraunioita, II.
- Pahnionniemi
Ajaltaan ja tarkoitukseltaan epämääräinen kiviraunio, II.
- Kuoppämäki
Kivikautinen asuinpaikka, II.
- Sandelsin tykkiasemat
Suoman sodan 1808-1809 aikainen eversti Sandelsin tykkiasema.
- Puutalo, Minna Canthin katu 8
Rapattu yksi-kerroksinen puutalo, rakennettu 1827. Kuopiolle tyypillinen asuinrakennus.
- 2-kerroksinen rakennus, Kirkkokatu 16
Kaupungin vanhinta rakennuskerrostumaa edustava 1780-luvulta oleva puurakennus.
- Tuomiorovastin pappila, Kuninkaankatu 12
Edustaa vanhinta rakennuskerrostumaa v. 1779. Suojattu kulttuurihistoriallisesti huomattavien rakennusten suojelulain mukaisesti.
- Haminalahden kartano
Kulttuurimaiseman ja luonnonmaiseman yhdistelmä. Päärakennus 1848-50, suunnittelija M. von Wright.
- Suotaipaleen kivisilta
Vanha, kaunis kivisilta valtatie 17 välittömässä läheisyydessä.
- SU
Niirala, Linnanpelto
- Lapinlahti**
SU 2
Jokiniemi
Pronssikautinen asuinpaikka tai hauta, II.

Kärkkäinen Kivikautinen asuinpaikka, II.	Mikonkorpi Kivikautinen asuinpaikka, II.
Nykälä Kivikautinen asuinpaikka, II.	Kiukoinen Kivikautinen asuinpaikka.
Riita-aho Kivikautinen asuinpaikka, II.	Rytkölä Kivikautinen asuinpaikka, II.
Martikainen Kivikautinen asuinpaikka (?), II.	Vauhkola 4 kpl ajaltaan ja tarkoitukseltaan epämääräisiä kiviraunioita, II.
Pajujärven koulu Edustaa tyypillistä puukoulua Pohjois-Savossa.	Kannas Kivikautinen asuinpaikka, II.
SU Väisälänmäki	Vanhapappila Kivikautinen asuinpaikka, I.
Maaninka SU 2 Myhkyri Ajaltaan ja tarkoitukseltaan epämääräinen kiviraunio, II.	Kivimäki Kivikautinen asuinpaikka, I.
Metelinkallio	Korvala Kivikautinen asuinpaikka, II.
Viannan vanha kanava	Kotämäki Kiviraunio, ajaltaan epämääräinen, II.
Pielavesi SU 2 Virranniska Kivi- ja varhaismetallikautinen asuinpaikka, II.	Metsälä Kivikautinen asuinpaikka, II.
Tupsulahti Ajaltaan ja tarkoitukseltaan epämääräinen kiviraunio, II.	Porttimökki Lähellä tietä oleva pieni rakennusryhmä.
Jokiharju Kivikautinen asuinpaikka, II.	Siilinjärvi SU 2 Pöljä Alueen kiinteät muinaisjäännökset muodostavat käytännöllisesti katsoen yhtenäisen muinaisjäännösalueen, jolta tehdyt löydöt ajoittuvat varhaisen asbestikeramiikan ajasta kivikauden lopulle (n. 3600-1500 eKr).
Tupakkaniemi Kivikautinen asuinpaikka, I.	Metsäkoulu Kivikautinen asuinpaikka, III.
Hiekkakangas Kivikautinen asuinpaikka, II.	Taipale Kivikautinen asuinpaikka, II.
Meijerikangas Varhaismetallikautinen asuinpaikka, I.	Saunalahti 2 kpl ajaltaan ja tarkoitukseltaan epämääräisiä kiviraunioita, II.
Suottanimi Pähkinäsaaren rauhan (?) rajakivi (?), I.	

Vilhola
Kivikautinen asuinpaikka, II.

Urimo
Kiviraunio, ajaltaan ja tarkoitukseltaan epämääräinen, II.

Haapalahden vanhapaikka
Vanhapaikka edustaa suurta, varakasta maalaistaloa ("hovia"). Hirsinen päärakennus on rakennettu v. 1837, ja se on tyypiltään keskeltä kaksikerroksinen paritupa.

Sonkajärvi
SU 2
Hiekkapakka
Kivikautinen asuinpaikka, II.

Lahnakankaan hautausmaa
Kivikautinen asuinpaikka, II.

Linja-aho
Kivikautinen asuinpaikka, II.

Kauppila
Kivikautinen asuinpaikka, II.

Vieremä
SU 2
Hukkalanharju
Kivikautinen asuinpaikka, II.

Koivumäki
Kivikautinen asuinpaikka, II.

Seutukaava 2 selostuksessa ei mainita kulttuurihistoriallisesti arvokkaita alueita tai rakennuksia

Seutukaava 1:n muutokset

Maaninkajärven kulttuurimaisema-alue esitetään seutukaavassa MT-aluevaraukseen liitettynä rakentamissuosituksena.

Muut kohteet ovat jo voimassa olevien neljännen seutukaavavaiheen piirissä.

Seutukaava 3

Iisalmi
"Mäkitupa", Raittiusseura Sarastuksen talo
Iisalmen nuorisotalo, Pörsänmäen NS:n talo

Otavan koulu, Iisalmen lukio, Ryhälänmäen koulu, Soinlahden koulu
Iisalmen asema-alue, Peltosalmen asema, Runnin asema, Soinlahden asema

Keitele
Hamulan ala-aste, Keiteleen kk. koulu-keskus

Kiuruvesi
Kiuruveden asema

Kuopio
Rytkyn NS:n talo "Juttuharju", Haminalahden työväentalo,
Kuopion lyseo, Snellmanin koulu, "Mutteri", voimistelusalvi, Kuulovammaisten koulu ja valtion virastot Sepänkatu 1, Koti- ja taideteoll.koulun vanha osa, Kuopion amm. kurssikeskus, Vahtivuoren koulu, Maljapuron koulu, Niiralan koulu, Vehmasmäen koulu, Hirvilahden koulu, Asemakoulu, Puistokoulu, Pumpputorin päiväkotia (entinen koulu), Lahdentaan koulu, Musiikkilukio, Karjatalousopisto, Talouskoulu, Pohjois-Savon kansanopisto, Kuopion asema

Lapinlahti
Haminamäen perusk. yläaste, Mäntylahden ala-aste
Lapinlahden asema-alue

Maaninka
Halolan ala-aste, Tuovilanlahden vanha koulu, Tuovilanlahden uusi koulu, Leppälahden ala-aste

Pielavesi
Heinämäen NS:n talo, Säviän NS:n talo, Pielaveden kk. "Suojala", Venetmäen PYY:n talo
Rannankylän koulu, Katajamäen ala-aste, Heinämäen ala-aste, Vaaraslahden ala-aste

Siilinjärvi

Siilinjärvi kk. yläaste, Kuuslahti
Siilinjärven asema-alue, Toivalan seisake ympärist., Pöljän seisake ympärist.

Sonkajärvi

Kangaslammen ent. koulu, Paisuan ala-aste
Sukevan asema-alue, Kauppilanmäki

Varpaisjärvi

Korpisen MMS:n talo
Petäyksen ala-aste

Vieremä

Haajaisten NS:n talo
Kauppilanmäen ala-aste, Savimäen ala-aste, Vieremän kk. vanhin, Vieremän kk. keskimäinen, Vieremän kk. uusin

Varkauden seudun seutukaasva (SK 4)**Leppävirta**

KULTTUURIYMPÄRISTÖN SUOJELU (SU, SR, MA, ma, sr)

MUINAISMUISTOALUEET (SM)

Turpeensalmi, Harjula, Vetotaipale, Kiesinkivi, Lahdenranta, Kuopaniemi, Sammalniemi, Syrjälahti

RAKENNUSSUOJELUKOhteet (SR)

Konnuslahden mms:n talo, Leppävirran ns:n talo, Kalmanlahden ala-aste, Sorsakosken koulut, Timolan vanha koulu, Konnuksen kanavat, Kirkko ja ympäristö, Nikinmäen museotie, Taipale, Lyytikälä

ARVOKAS MAISEMA-ALUE (ma)

Mustinmäki, Paukarahti

KULTTUURIHISTORIALLISTEesti ARVOKAS ALUE (sr)

Sorsakosken teollisuusmiljö, Leppävirran ranta-alue

Varkaus

KULTTUURIYMPÄRISTÖN SUOJELU (SM, SR, MA, ma, sr)

RAKENNUSSUOJELUKOhteet (SR)

Savontien kerhotalo, Puurtilan koulu, Tehtaan koulu, Taipaleen kanava, Varkauden tehtaat, Könönpellon invalidikylä

KULTTUURIHISTORIALLISTEesti ARVOKAS ALUE (sr)

Kommila-Kosulanniemi, Pitkälänniemen kartano, Päiviönsaari, Käärmeniemi-Lehtoniemi

Koillis-Savon seutukaava (SK 4)**Juankoski**

KULTTUURIYMPÄRISTÖN SUOJELU (SM, SR, MA, sr, ma)

MUINAISMUISTOALUEET (SM)

Kokkarila, Kalmoniemi, Metsärinne, Selkälä, Pikonniemi

RAKENNUSSUOJELUKOhteet (SR)

Västinniemen nuorisoseuratalo
Puukkomäen koulu, Västinniemen ala-aste
Säyneisen kirkko

ARVOKKAAT MAISEMA-ALUEET (ma)

Hirvisaaren-Viitaniemen kulttuurimaisema
Kapeansalmen tanssilava

KULTTUURIHISTORIALLISTEesti ARVOKKAAT ALUEET (sr)

Juantehdas
Muuruveden kirkonkylä
Kirkko, Kustila, Alatalo, Seuratalo, vanhainkoti, laivaranta, ent. kunnantalo, enti. meijeri

Kaavi

KULTTUURIYMPÄRISTÖN SUOJELU (SM, SR, MA, ma, sr)

MUINAISMUISTOALUEET (SM)

Tyynelä

ARVOKKAAT MAISEMA-ALUEET (ma)

Rasinmäen kulttuurimaisema

Nilsjä

KULTTUURIYMPÄRISTÖN SUOJELU
(SM, SR, MA, ma, sr)

MUINAISMUISTOALUEET (SM)

Haasianniemi, Kuisti, Lapinsaari, Kumpuharju, Pirinen, Karttusensaari, Lähteenniemi, Marjoniemi, Hirvilahti, Hiekkaranta, Palonurmen nuorisoseura, Autiosaari

RAKENNUSSUOJELUKOHTTEET (SR)

Paavon pirtti ja Hyvämäen huvila

ARVOKKAAT MAISEMA-ALUEET

(ma)

Sänkimäki, Kinahmi

KULTTUURIHISTORIALLISTEesti ARVOKKAAT ALUEET (sr)

Kirkonseutu - kirkko, postitalo, hautausmaa, tapuli

Kankaistenlammen ympäristö - pappilat ja Heikkilä

Rautavaara

KULTTUURIYMPÄRISTÖN SUOJELU
(SM, SR, MA, ma, sr)

MUINAISMUISTOALUEET (SR)

Meltunsaari, Harsulampi, Pohjoislahti, Koukkelo, Metsäkartano, Kettumäki, juoksuhaudat

RAKENNUSSUOJELUKOHTTEET (SR)

Ala-Keyrityn TY:n talo, Ala-Luostan NS:n ja MMS:n talo, Siikajärven ala-aste, Kuusela, Aittarinne ja käpykuivaamo, Saarela, Kankaisen metsäkämpä, Myllykosken uittolaitteet ja myllytupa

Tuusniemi

KULTTUURIYMPÄRISTÖN SUOJELU
(SM, SR, MA, ma, sr)

MUINAISMUISTOALUEET (SM)

Laukansalo, Talvilahti, Multimäki, Mustonen, Ritoniemi

RAKENNUSSUOJELUKOHTTEET (SR)

Tuusjärven ala-aste

ARVOKKAAT MAISEMA-ALUEET

(ma)

Ohtaansalmen kulttuurimaisema
vanha silta, rajamerkki, luonnonmaisema

KULTTUURIHISTORIALLISTEesti ARVOKKAAT ALUEET (sr)

Tuusniemen kirkonkylä
kirkko, tapuli, pitäjänmakasiini

Vehmersalmi

KULTTUURIYMPÄRISTÖN SUOJELU
(SM, SR, MA, ma, sr)

MUINAISMUISTOALUEET (sm)

Roikanmäki, Mustikka, Korkea-Varpainen, Joughisaari

RAKENNUSSUOJELUKOHTTEET (SR)

Räsälän ala-aste

ARVOKKAAT MAISEMA-ALUEET

(ma)

Mustinlahden kulttuurimaisema
hovi ja ruukki

Vuorisalon saaristotien ympäristö
Vuorisalon hovi, Virtala

KULTTUURIHISTORIALLISTEesti ARVOKKAAT ALUEET (sr)

Vehmersalmen kirkonkylä
kirkko, ala-aste, nuorisotalo

Sisä-Savon seutukaava (SK4)**Karttula**

KULTTUURIYMPÄRISTÖN SUOJELU
(SM, SR, MA, ma, sr)

MUINAISMUISTOALUEET (SM)

Riihikallio, Uusipiha, Aitioranta, Ahinkola, Tiukkala, Pölkki, Sivus, Savikoski, Jokiranta, Mutkala

RAKENNUSSUOJELUKOHTTEET (SR)

Riuttala, Syvänniemi, Ilopuro, Punnonmäen entinen koulu, Savikoski, Pölkki, Kirkkotie (Tapuli, Hautausmaa, Sankarihauta-alue, Kirkon rauniot, Viljamakasiini), Kirkko, Pappila, Kanttorila, Navetta, Työväen asunnot

Rautalampi

KULTTUURIYMPÄRISTÖN SUOJELU
(SM, SR, MA, ma, sr)

MUINAISMUISTOALUEET (SM)

Vaalijala, Rantala, Myhinkoski, Myhinniemi, Myhinranta, Eetunkuja, Mäntyranta, Murto, Keskushiekka, Hämeenniemi, Härkäniemi, Talliniemi, Joutenniemi, Haapalahti, Säynätharju, Karhuniemi, Haukitaival, Onnela, Jokivarsipelto

RAKENNUSSUOJELUKOhteet (SR)

Sahalan kartano, Maukola, Ropolan kartano, Nipuri, Hanhitaipale, Kerkonkosken seurojentalo, Kerkonkosken ala.aste, Liimattalan koulu, Kuorekoski, Kirkko, Tapuli, Pappila, Peuran museo, Työväentalo, Karjalan ja Korholan kartanot, Kauppahuone, Kurssila

PERINNEMAISEMAKOhteet (MA)

Laakkolan niitty, Hyötykallion aho, Kylmälammen laidunniityt, Hanhitaipaleen ja Hanhitaipaleenlahden ahot, Miettälän

Suonenjoki

KULTTUURIYMPÄRISTÖN SUOJELU
(SM, SR, MA, ma, sr)

MUINAISMUISTOALUEET (SM)

Saunaniemi, Pohjoisniemi, Kalaranta, Tiikinlahti

RAKENNUSSUOJELUKOhteet (SR)

Elkkala, Nuutilan kylä, Hirvolan mylly, Salmisen asema-alue, Harjun pappila, Sormula, Venetsia, Kutukosken mylly, Kuivataipaleen kanava, Kirkko, Tapuli, Suonenjoen ja Iisveden asema-alueet, Kolikkoinmäki, Onnelan tila, Sammalselän kansakoulu

PERINNEMAISEMAKOhteet (MA)

Heikkilän laidun, Tenhanniemi, Suholan hakamaat, Lassilan laidun, Suurijärven metsälaidun-hakamaa, Uudis-Korholan metsälaidun-hakamaa

ARVOKAS MAISEMA-ALUE (ma)

Lempyyn tienvarsikujanteet, Kutumäki-Pörölänmäki

Tervo

KULTTUURIYMPÄRISTÖN SUOJELU
(SM, SR, MA, ma, sr)

MUINAISMUISTOALUEET (SM)

Päiväranta, Syväsalmi, Huttula, Jakosaari, Kolunlahti, Piiniemi, Katiskakaarre, Loukkoviita, Uitin, Hirvisalmi, Kurikkasaari, Pitkähärju, Kanavanmökki, Harinka, Pirtinkaarre, Mäntyranta, Yläaste, Hiidenmaa, Haukisenkangas, Hiekkaniemi, Hynnisenasaari

RAKENNUSSUOJELUKOhteet (SR)

Pellonpää, Kunnalliskoti, Pirttimäki, Harju, Ikälä, Taipale, Uudisharju, Kolun kanavan kasöörintalo, Tervonsalmen kulttuurimaisema (Osuusliike Savon kiinteistöt, Päiväranta, Kaislaranta, Merita, Luotsiasema), Lekunniemi (Terveystalo, Lääkärintalo, Paloasema, Sil-lankorva, Kunnanvirasto), Osuusmeijeri, Eerikkala, Tervola, Kirkko, Pappila, Ortodoksinen rukoushuone, Manttu, Peruskoulun ala-aste

Vesanto

KULTTUURIYMPÄRISTÖN SUOJELU
(SM, SR, MA, ma, sr)

MUINAISMUISTOALUEET (SM)

Itäsaari, Lääminginmäki, Korpinen, Iso-Runkuuttoma, Pieni-Runkuuttoma, Vihtanen, Joensuu, Luntainen, Hiekkala, Halla-aho, Palvanniemi, Vihtajärvi

RAKENNUSSUOJELUKOhteet (SR)

Vanhala, Mattila, Kirkko, Pappila

ARVOKAS MAISEMA-ALUE (ma)

Vesijärvi

Liite 3

Valtion omistamien rakennusten suojeluluettelo Kuopion läänissä

Asetuksen 480/85 nojalla suojeltavat rakennukset ja ympäristökokonaisuudet

(lukuunottamatta puolustusministeriön, oikeusministeriön, metsähallituksen, merenkulkuhallituksen, valtionrautateiden ja tiehallituksen rakennuksia)

Ympäristöministeriön päätös nro 1/562/94/5.9.1994

Kohde

Rakennukset

Kuopio

Geologian tutkimuskeskus

Tekninen tarkastuskeskus

ent. ammuslataamon aluetta

Tekninen tark.keskus, tsto, Tulilanka

Geologinen tutkimuskeskus, Trotyli

tutkimusvälinevarasto

Autotalli, korjaamo, Nalli

Kuopion ammatillinen kurssikeskus

ent. sokeainkoulu

Toimisto, ent. johtajan asunto

Kurssikeskus ent. asuntola, 1900

Koulu, 1900

Talousrakennus, 1900

Sauna ja pesula, 1900

Kuopion terveydenhuolto-oppilaitos

ent. lääninsairaala

Vanha sairaala, 1874

Ent. kirurginen osasto, 1910

Ent. talousrakennus, 1910

(alueella myös varjeltu rakennus)

Kuopion virastotalot, Sepänkatu 1

ent. kuuromykäinkoulu

Virastorakennus I, ent. koulu, 1898

Virastorakennus II, ent. asuntola, 1898

Virastorakennus III, ent. johtajan asunto, 1852

(alueella myös varjeltu rakennus)

Kuopion yliopisto

ent. ammuslataamon rakennuksia

Laskentakeskus

Geologinen tutkimuslaitos

Huoltorakennus

Laskentakeskus

Instrumentilaboratorio

Varasto

Asuinrakennus Tiukanlinna

Läänin virastotalot, Sepänkatu 2

Lääninhallitus, 1882

ent. maanmittauskonttori, 1882

ent. maanmittaustoimisto, 1882, 1914

Huvimaja

Niuvanniemen sairaala

Sairaalapiha
Osastot 1, 2, 1885, 1893
Osastot 3, 4, 1885, 1893
Osastot 5, 6, 1893
Hallintorakennus, 1885
Osastot 9, 10, 1885, 1893
Osastot 7, 8, 1885, 1893
Entinen terapiarakennus, 1911, 1986
Kalustovaja, 1885
Maatalouspiha
Kellari, 1893
Entinen pakaritupa, 1893
Asunto, 1885
Aitta, 1885
Pesulan piha
Pesijöiden asuinrakennus, 1896
Pesula, 1896, 1907
Tuulimylly
(alueella myös varjeltuja rakennuksia)

Virastotalo, Sepänkatu 9
ent. asuintalo

Kivitalo, 1852, 1922, 1990

Varjeltavat rakennukset ja ympäristökokonaisuudet

(lukuunottamatta puolustusministeriön, oikeusministeriön, metsähallituksen, merenkulkuhallituksen, valtionrautateiden ja tiehallituksen rakennuksia)

Kohde

Rakennukset

Kuopio
Kuopion terveydenhuolto-oppilaitos
ent. lääninsairaala

Entinen lääkärin asunto
(alueella myös suojeltuja rakennuksia)

Kuopion virastotalot, Sepänkatu 1
ent. kuuromykkäinkoulu

Entinen sauna- ja pesularakennus
(alueella myös suojeltuja rakennuksia)

Niuvanniemen sairaala

Asuinrakennus Kiikkukangas, 1893
Ulkorakennus Kiikkukangas, 1893
Pesulan ulkorakennus
Puutarhurin asunto, 1893
Puutarhurin ulkorakennus, 1907
Portinvartijan asuinrakennus
(alueella myös suojeltuja rakennuksia)

Maaninka
Pohjois-Savon tutkimusasema
ent. Halolan päärakennus

Päärakennus, 1814, 1925

Suonenjoki
Suonenjoen maatalousoppilaitos ja
koulutila

Koulurakennus, 1924

Liite 4

Kulttuuriympäristön tilan kuntakortti

Kaikista kunnista tehdään kunnan kanssa yhteistyössä vastaava kulttuuriympäristön tilan kuntakortti. Perustiedot on jo kerätty kesällä 1997. Täydennetyt kortit kunnittain saadaan seuraavaan täydennysjakeluun.

Kiuruvesi

Kiuruvesi sijaitsee Savon, Pohjanmaan ja Kainuun rajamailla. Pitäjän pohjoisosa kuuluu Suomenselän maisemamaakuntaan. Maisemaa hallitsevat metsät, suuret suoalueet ja Vuoksen vesistön latvapurot ja -joet. Pitäjän eteläosa, jonne pääosa asutuksesta on sijoittunut, on viljavampaa, maisemaltaan järvien rikkomaa ja kumpuilevaa Järvi-Suomen aluetta.

Kulttuuriympäristön historiallinen kuvaus

Jääkausi päättyi näillä seuduilla 9000 vuotta sitten, jolloin maa-alueet peittyivät Yoldianmeren alle. Vain muutamia lakikohtia jäi vedenkoskemattomiksi, mm. Ruuvalanperän alue, Mustamäen laki ja Pihlajamäki. Maan kohotessa muodostui Suomenselän vedenjakaja kunnan länsi- ja luoteisrajalle. Yhteys Itämereen katkesi, ja Vuoksen vesistön järvet syntyivät. Veden kohotessa järvet yhdistyivät Suur-Saimaaksi, joka virtasi Kiuruveden kautta Pohjanlahteen. Muinaisjärvi ulottui Kiuruveden pohjoisosiin saakka. Sen pohjaan kertyneet savet ja liejut ovat yhä näkyvässä alavissa peltomaissa. Saimaan nykyisen lasku-uoman auettua 5000 vuotta sitten vedet alkoivat virrata etelään, ja Kiuruvesi kuroutui erilliseksi järveksi.

Vanhimmat merkit Kiuruveden asutuksesta ovat esikeraamiselta ajalta (6500-4200 eKr) muinaisen Suur-Saimaan rantamilta. Kiuruvedeltä on löydetty useita kivikautisia asuinpaikkoja, joista huomattavampia ovat Osmangin Hingunsalmi, Niemiskylän Pihlajapelto, Tuliniemi sekä Näläntöjärven ja Luupuveden alueet.

Kiuruveden vakainaista asutusta edelsi hämäläisten, karjalaisten ja savolaisien eränkäynti. Metsästäjät ja kalastajat tulivat etelästä vesireittejä pitkin. 1500-luvun alkupuolella oli alueella seitsemän verotettavaa taloa Kiurujärven ympäristössä, Näläntöjärvellä, Kalliojärvellä ja Vaaksjärvellä. Vanhemmasta lappalaisperäisestä asutuksesta muistuttavat monet paikannimet kuten Lapinsalo, Lapinniemi ja Kotajoki.

Uudisasutus ryhmittyi vesistöjen varsille: järvien rantamaat olivat viljavia, vedet kalaisia ja vesireitit kulkuväyliä. Vanhimpia kyliä ovat Niemisjärvi ja Sulkava, jotka tunnettiin jo 1500-luvun puolivälissä. Seuraavalla vuosisadalla kyliä oli jo 10. Asutus kasvoi tasaisesti 1700-luvulla, mutta oli varsin harvaa. Tiheimmin asuttuja alueita olivat Hautajärven, Lapinniemen, Tikkanen ja Sulkavan asuinalueet sekä Niemisjärven ympäristö.

. Uudisasukkaat harjoittivat kaskiviljelyä, metsästystä ja kalastusta. Kaskenpoltto jatkui näillä seuduilla viime vuosisadan puoliväliin saakka. Vähitellen kaskimaat raivattiin pelloksi. Karjalaloudella oli Kiuruvedellä merkitystä jo 1500-luvulla, mutta erityisesti sitä ryhdyttiin kehittämään 1860-luvun viljakatojen ja nälkävuosien jälkeen. "Kiuruvetinen lehmärotu" nousi tuolloin hyvään maineeseen.

Itäsuomalaisen asutuksen tapaan kiuruvetisille kylille on ominaista hajanainen asutusrakenne: talot pihoineen sijaitsevat yksittäisinä toisistaan erillään. Pohjoispitäjässä kyliä on myös soiden keskeltä nousevilla mäkien harjanteilla. Koskenjoki on Pohjois-Savossa harvinainen joenvarsikylä.

Kirkokylä syntyi keskelle pitäjää Kiuruveden pohjoisrannan tuntumaan. 1800-luvun puolivälissä alueella oli vain muutamia taloja ja torppia, maamerkinä kirkko tapuleineen. Maakaupan vapauduttua viime vuosisadan loppupuolella teiden risteykseen alettiin rakentaa kauppapuoteja ja pankkeja. Kirkonkylä kasvoi niiden ympärille Sormusen mäen risteykseen. Myöhemmin aluetta kutsuttiin Osulan risteykseksi ja Elon mäeksi.

Sotien jälkeinen siirtoväen asuttaminen vaikutti voimakkaasti Kiuruvedellä. Kunta oli maamme huomattavampia asutuspitäjä - siirtoväen määrä oli parituhatta. Yli 500 uutta tilaa muodostettiin ja noin 2 000 ha peltoa raivattiin. Runsaasti siirtolaisia muutti Heinäkylään, Lahnajoelle, Aittojärvelle, Lapinsaloon, Koivujärvelle, Perhonsiipeen, Ryttylle ja Kukkomäen alueelle. Korpijoelle perustettiin rintamamiestiloja.

Selvitykset ja ohjelmat

Valtakunnalliset

Natura 2000 ehdotus

- Jynkänjärven ja Putosunotkon lehto
- Toukkasuo-Huttusuo
- Luupuvesi

Kansallismaisemat

- ei ole

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet:

(Ympäristöministeriö: Arvokkaat maisema-alueet, Maisema-aluetyöryhmän mietintö II, Ympäristönsuojeluosasto, mietintö 66/1992, Valtioneuvoston periaatepäätös)

- ei ole

Maisemakokonaisuudet/maakunnallisesti arvokkaat kohteet:

- ei ole

Maisemanähtävyydet/maakunnallisesti arvokkaat kohteet:

- ei ole

Perinnemaisemat:

- ei ole

Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt:

(Museovirasto/Ympäristöministeriö:Rakennettu kulttuuriympäristö,

-Koskenjoen kulttuurimaisema

- Pohjois-Savossa harvinainen joenvarsiasutus

- Kiuruveden rautatieasema
 - asuinrakennukset
 - varasto- ja ulkorakennuksia
 - puisto
 - vesitorni
- Osulan vanha liikekeskus
 - Vanha säästöpankki/1916
 - Osula/1938,
 - Osuuskauppa Elo/1951-95
 - Apteekki/1951-95
 - Pankkila/1952

Kulttuurihistoriallisesti arvokkaat teollisuusympäristöt

(Ympäristöministeriö , kaavoitus- ja rakennusosasto, Tutkimus 4/1988)

-ei ole

Suojeluohjelmat

Rantojen suojeleohjelma (Valtioneuvoston periaatepäätös 20.12.1991)

-ei ole

Harjujen suojeleohjelma

-ei ole

Lintuvesien suojeleohjelma

-Luupuvesi; Jokilahti,Taivallahti ja sen pohjoisosa
Väljärvi-Yläjärvi, Kaislanen ja Valkeisenmäki

-Niemisjärvi, luoteisosa

Soiden suojeleohjelma

-Toukkasuo-Huttusuo

-Saarisuo

Lehtojen suojeleohjelma

-Jynkänvuoren lehto

-Putousnotkon lehto

Vanhoiden metsien suojeleohjelma

- ei ole

Lain nojalla suojellut ja rauhoitetut

Luonnonsuojelulain nojalla rauhoitetut luonnonmuistomerkit

-selvitys kesken

Rakennussuojelulain nojalla suojellut rakennukset

-ei ole

VR:n asemarakennukset

-ei ole

Koko kuntaa koskevat selvitykset

Pohjois-Savon Seutukaavaliiton rakennuskulttuuri-inventointi 1977

- Ev.lut. kirkko	- Ruomi
- Nälkään kuolleiden hautausmaa	- Saarisuon seurapetäjä
- Kellotapuli	- Lahti
- Vanha pappila	- Paara
- Koski	- Pietikäinen
- Suvanto	- Saarela
- Lapinsalon kyläkirkko	- Sulkavanjärven kyläkirkko

Pohjois-Savon vanhat vesirakenteet

- Ryönänkoski
- Pitkääkoski
- Myllykoski

Kuopion läänin pappiloiden toimenpideohjelma

- Kanttorila
- Rovastin pappila
- Vanha pappila

Paikalliset selvitykset

Rakennusperinnön inventointi:

- Kiuruveden rakennuskulttuuri-inventointi, tehty vuosina 1989 ja 1990
 - Julkaisu tehty vuonna 1992
 - kulttuuriympäristön hoito-ohjelma ei ole tehty vielä
- Kohteita:
 - kaava-alueella 40 kpl
 - haja-asutusalueella 89 kpl
 - alueinventointeja 9 kpl

Esihistoria

- Pohjois- Savon esihistoriallisten kohteiden arkistoinventointi;
- Pohjois- Savon seutukaavaliiton julkaisu A7/1974
 - Hinkusalmi; kivikautinen asuinpaikka
 - Tuliniemi; kivikautinen asuinpaikka
- Kuopion kulttuurihistoriallisen museon muinaismuistoalueiden kartoitus
 - Siltala(Luupuj.); kivikautinen asuinpaikka
 - Hinkusalmi; -"-
 - Tuliniemi; -"-
 - Myllypuro; -"-
 - Hukkala; -"-
 - Kariaho; -"-
 - Mäntysuo; -"-
 - Ylä-Piha; -"-
 - Sirola; -"-
 - Lapinniemi; -"-
 - Pakola; -"-
 - Lehmilahti; -"-
 - Koskenniska; -"-
 - Tuonelanharju; -"-
 - Jokela; -"-
 - Kytöniemi; -"-
 - Korkeakangas; -"-
 - Niskala; -"-
 - Ohenmäki; -"-
 - Jylänkö; -"-
 - Pitkälä; -"-
 - Ruukanlehto; -"-
 - Härkälampi; -"-
 - Harjula; -"-
 - Tienpää; -"-
 - Metsäpirtti; -"-
 - Jussila; -"-
 - Kivisilmä; -"-

- Lassila; kivistä asuinpaikka
- Haahkarinsuu; -"-
- Niemismäki; raunio
- Paljakka; uhrikuoppa
- Rikkilä; kivistä asuinpaikka
- Metsäpelto; -"-

Kaavoissa suojeltaviksi esitetyt alueet ja kohteet

SK1/13.06.1978

- 503 Saarisuo-Pieni Saarisuo; suoluonnon suojelualue
- 504 Välijärvi; linnuston suojelualue
- 505 Yläjärvi -"-
- 506 Luupujärvi -"-
- 509 Saarisuo; suoluonnon suojelualue
- 531 Koskenkylä; maisemallisesti arvokas jokikylä
- 541 Putousnotko; kasvillisuuden ja suoluonnon suojelualue
- 542 Pihlajasuo; suoluonnon suojelualue
- 581 Hingunsalmi; kivistä asuinpaikka
- 582 Tuliniemi -"-
- 583 Myllypuro -"-
- 584 Hukkala -"-
- 585 Kariaho -"-
- 586 Mäntysuo -"-
- 587 Ylä-Piha -"-
- 588 Sirola -"-
- 589 Lapinniemi -"-
- 590 Pakola -"-
- 591 Lehmilahti -"-
- 592 Koskenniska -"-
- 593 Tuonelanharju -"-
- 594 Jokela -"-
- 595 Kytöniemi -"-
- 596 Korkeakoski -"-
- 597 Niskala -"-
- 598 Ohenmäki -"-
- 599 Jylänkö -"-
- 600 Pitkälä -"-
- 601 Vanha Pappila; kappalaisen pappila
- 602 Ruomi; kulttuurihistoriallisesti merkittävä rakennusryhmä
- 611 Ruukanlehto; kivistä asuinpaikka
- 612 Härkälampi -"-
- 613 Harjula -"-
- 614 Tienpää -"-
- 615 Metsäpirtti -"-
- 616 Jussila -"-
- 617 Kivisilmä -"-
- 618 Lassila -"-
- 819 Haahkarinsuu -"-
- 620 Niemismäki; Lapinraunio
- 621 Paljakka; kiinteä muinaisjäännös
- 622 Rikkilä; kivistä asuinpaikka

SK2/15.10.1982

-

SK3/16.06.1989

- 602 Kiuruveden asema

SK 4/ korvaa seutukaava 1,2,3

-ei tehty vielä

Yleiskaavat ja osayleiskaavat **kaavamääräys** **vah.pvm Lh/PSA**

-Kirkonkylän osayleiskaava hyv. 26.11.1990

1.	Rautatieaseman alue	sr, alue/s	
	Kotiseutumuseo	alue/s	
13.	Vanha pappila	sr, alue/s	
17.	Vanha tapuli	sr	
22.	Kirkko	sr, alue/s	
24.	Osulan risteys	alue/s	
25.	Vanha Säästöpankki	sr	
26.	Pankkila	sr	
27.	Kiuruveden työväen osuuskauppa, Osula	sr	
28.	Osuusliike Elo	sr/purettu 1995,uusi samanhenkinen rakennus	
29.	Apteekki	sr/purettu 1995	
30.	Harjukatu	alue/s	
32.	Tori	alue/s	
34.	Osuuspankki	sr	
35.	Ort. kirkko	sr	
36.	Puistola	sr	
38.	Nivan ala-aste ja opettajien as. talot	sr	
46.	Viskaalinmutka	alue/sr	
Asema- ja rakennuskaava			
36.	Puistola	sr	lh/25.1.1989
10.	Lainajyvästö	sr	kv/30.8.1993
11.	Seuratupa	sr	"-
15.	Pirilä	sr	lh/15.4.1994
17.	Tapuli	sr	"-
13.	Rovastin pappila	sr	"-
22.	Kirkko		"-
30.	Harjukatu		"-
16.	Kaivola	sr	"-
19.	Yhtiöntalo	sr	"-
38.	Nivan ala-aste ja opettajien as.talot	sr	Psa/8.9.1995

Vireillä olevia kaava- ja muita suunnitelmia:

- Valtatien 28 maiseman parantamissuunnitelma
- Koskenjoen maiseman hoitosuunnitelma
- Vanhan rakennuskaavan saneeraus
- Yleiskaavaprojekti Runni-Kiuruvesi
- Pt 16081 Nivankatu-Asematien saneeraus

Vireillä olevia rakennuskantaan kohdistuvia suunnitelmia:

Tulevaisuuden suunnitelmia kulttuuriympäristön hoitamiseksi:

- Rakennustapaohjeiston laatiminen
- Kunnan kulttuuriympäristön hoito-ohjelman laatiminen

Toimenpidesuosituksset kulttuuriympäristön hoitamiseksi:

Liite 5

Kulttuuriympäristöihin liittyvää käsitteistöä

ARVOTTA

Rakennusperinteestä kerättyjen tietojen perusteella kulttuuriympäristöjä ja rakennuksia arvioidaan. Arvottamisen perusteina ovat esimerkiksi rakennuksen tai kulttuuriympäristön rakennusten toiminnalliset, maisemalliset- tai ja historialliset arvot, joita voi täydentää arvioimalla kohteen harvinaisuutta, edustavuutta, alkuperäisyyttä, yhtenäisyyttä, kerroksisuutta, liittymistä ympäristöön tai kohteen merkitystä symboli- tai avainkohteena. Arvotuksen perusteita on selvitetty esimerkiksi kirjassa Rakennettu ympäristö.

FASADI

Julkisivu, tavallisesti nimenomaan rakennuksen tärkein eli pääjulkisivu.

ENTISTÄNINEN

Rakennuksen, rakennusosien tai pintakäsittelyjen palauttaminen aikaisempaan asuun.

ERKKERI

Huonetilan laajentamiseksi rakennettu yhden tai useamman kerroksen korkeinen uloke, joka ei ole välittömästi maasta tuettu. Erkkeriä käytettiin paljon jugendin, kansallisromantiikan, myöhäisgotiikan ja Saksan renessanssin rakennustaiteessa.

ESIHISTORIAALLINEN AIKA

Ajanjakso, jolta kirjoitetut lähteet kokonaan puuttuvat. Muinaisjäännökset muodostavat perustan tutkittaessa sen ajan kulttuuria. Suomessa esihistoriallinen aika on alkanut jääkauden päättyessä (8000-7000 v. ennen ajanlaskun alkua) ja päättynyt historiallisen ajan alkaessa Länsi-Suomessa n. 1150 ja Itä-Suomessa n. 1300.

ESIHISTORIAALLISET ASUINPAIKAT

Itä-Suomessa esihistorialliset asuinpaikat ovat tavallisimpia kiinteitä muinaisjäännöksiä. Niiden ohella tunnetaan kymmeniä ladottuja kiviröykkiöitä, lapinraunioita, sekä joitakin täällä harvinaisempia muinaisjäännöstyyppisiä, mm. kätkölytöpaikkoja.

INTERIÖÖRI

Sisätila, sisusta, sisäkuva, rakennuksen sisustus, johon kuuluvat rakenteet, rakenneosat, koristelu ja sanan laajimmassa merkityksessä myös kalustus.

INVENTOINTI

Luettelointityö, jossa kerätään ja taltioidaan tietoja rakennuksista sekä maisema- ja ympäristökokonaisuuksista. Inventointitietoja säilytetään alueellisissa ympäristökeskuksissa, maakuntamuseoissa, maakunnallisissa liitoissa, museovirastossa ja kunnissa.

JUGEND

Jugend-tyyli (Saksassa. Die Jugend, Ransassa l'art nouveau) ilmeni Suomessa enimmäkseen kansallisromantiikan muodossa, jossa historialliset linnat, kirkot ja itä-karjalainen pyöröhuusi-arkkitehtuuri (karjalantalo) olivat tyylillisinä lähtökohtina.

KAAVASUOJELU

Seutu-, yleis-, asema-, rakennus- ja rantakaavoissa suojellaan kulttuuriympäristöä, rakennuksia tai rakennusten osia. Kaavasuoja voi olla sitovaa tai ohjeellista. Kaavasuojeista määrätään rakennuslaissa ja -asetuksissa.

KONSERVOITI

Rakennuksen, rakennusosien tai pintakäsittelyjen säilymistä turvaamiseksi tarvittavia teknisiä toimenpiteitä.

KULTTUURIHISTORIALLISTI ARVOKAS KOHDE

Rakennus, paikka tai alue, joka on todiste ihmisen aineellisesta ja henkisestä perinnöstä.

KULTTUURIMAISEMA

Ihmisen käyttämä, hoitama, muuttama tai rakentama fyysinen ympäristö, jonka maisemakuvassa toiminnan jälkiä on näkyvissä. Käsite ei sisällä arvovarausta. Yleisesti kuitenkin kulttuurimaisemaan liitetään positiivinen esim. viljelylaakso ja harvemmin negatiivinen esim. sorakuoppa arvovaraus.

KULTTUURIYMPÄRISTÖ

Ympäristö, jossa ihmisen toiminta tai sen jäljet ovat näkyvissä. Kulttuurin jäljet voivat olla pysyviä tai väistyviä.

MAISEMA

Geomorfologisen, ekologisen ja kulttuurihistoriallisen kehityksen tuloksena syntynyt fyysinen kokonaisuus. Maisemanosia ovat maisemakuva ja maisemarakenne

MAISEMA-ALUE

Yhden tai useamman maisemarakenteen perus- tai osatekijän puolesta yhtenäinen tai yhtenäisesti toimiva aluekokonaisuus.

MAISEMAKUVA

Maisemarakenteen optisesti havaittava ilmiö, maisematilan muodostama visuaalinen kokonaisuus.

MAISEMARAJA

Yhden tai useamman maisematekijän muutoskohta. Erityyppisiä maisemarajoja:

- luontainen (maa/vesi, jonkin kasvillisuustyypin levinneisyysraja, maalajin vaihtuminen)
- kulttuuriraja (pelto/metsä, maastoon orgaanisesti linjautunut tie)
- historiallinen
- tekninen (avohakkuun reuna, sähkölinja, valtatie)

MAISEMARAKENNE

Maastorakenteen sekä siinä toimivien luonnon- ja kulttuuriprosessien muodostama dynaaminen kokonaisuus, jonka perusosia ovat maa- ja kallioperä, ilmasto, vesi, elollinen luonto ja kulttuurisysteemit.

MILJÖÖ

Ympäristö, olotila, missä joku jatkuvasti on, elää, toimii, elämänympäristö, elämänympäristö. Miljöö on subjektiivinen käsite, jonka edellytys on kokeminen.

MUINAISJÄÄNNÖS

Muinaisjäännös on aikaisempaan asutukseen tai historiaan liittyvä irrallinen esine tai jäljellä oleva osa kiinteästä rakenteesta. Muinaismuistolaissa on luettelo kiinteistä muinaisjäännöstyypeistä. Ne ovat lain nojalla rauhoitettuja.

MUSEOIDA

Muuttaa rakennus museoksi.

PERINNEMAISEMA

Vanhanajan maatalouden muokkaama pienialainen maisema, esim. keto, niitty, aho.

RAKENNUSSUOJELU

Rakennussuojelu on käsite, jonka voidaan katsoa kattavan koko sen toiminnan, joka kohdistuu rakennettuun ympäristöön ja joka eri tavoin painotetusti pyrkii säilyttämään, ylläpitämään ja kunnostamaan olemassa olevaa rakennuskantaa ja rakennettua ympäristöä.

HALLINNOLLINEN SUOJELU

Hallinnollinen suojelu tarkoittaa sellaisia toimenpiteitä, joissa lainsäädännön, rahoituksen, kaavoituksen ym. vastaavien keinojen välityksellä pyritään vaikuttamaan konkreettisia ja abstrakteja käyttöarvoja omaavan rakennuskannan suojeluedellytysten parantamiseen. Hallinnollinen suojelu ei siis ulotu varsinaisiin rakennustoimenpiteisiin, vaan se edeltää niitä ja samalla fyysistä rakennussuojelua.

FYYSINEN SUOJELU

Rakennuskantaan kohdistuvat toimenpiteet, joilla rakennussuojelun tavoitteita toteutetaan.

RAKENNUSOSIA

FRIISI

Klassisen palkiston keskimäinen osa, yleensä kapeahko, vaakasuora pinta rakennuksen seinässä, ornamentein tai veistoksin varustettu

INTERIÖÖRI

sisusta, sisäkuva

ORNAMENTTI

Koristekuvio

PILASTERI

Pilarimainen seinästä ulkoneva pinta

KAPITEELI

Pylvään, pilarin tai pilasterin ylin osa

RAKENNUSTYYLIT

Allamainitut Suomessa yleisimminkin vaikuttaneet rakennustyyli-tylit ovat selkeimmin havaittavissa tyylien jälkeen mainituina vuosikymmeninä

Empire	1810 -1850
Uusgotiikka	1860 -1870
Uusrenessanssi	1870 -1890
Kansallisromantiikka	1900 -1910
Jugend	1900 -1910
Klassismi	1920 -luku
Funktionalismi	1930 -1940
Modernismi	1950-luku
Postmodernismi	1980-luku

Uusgotiikasta ja -renessanssista sekä joistakin muista tyyli-tylysuuntauksista käytetään yhdessä nimitystä **kertaustyyli-tylit**

Jälleenrakennuskausi oli sotien jälkeen -40 ja -50 luvuilla

RESTAUROINTI

Rakennetun ympäristön, rakennuksen tai sen osan korjausta kiinnittäen erityistä huomiota kohteen kulttuurihistoriallisiin arvoihin sekä vanhaan rakennustapaan. Restauroinnissa voidaan käyttää konservoivia, rekonstruoivia ja/tai entistäviä toimenpiteitä.

REKONSTRUIOINTI

Kokonaan tai osittain hävinneen rakennuksen, rakennusosan tai pintakäsittelyn tekeminen uudelleen tai täydentäminen säilyneiden fragmenttien ja/tai dokumenttien pohjalta

SANEERATA

Muuttaa rakennus käyttäjien tarpeita ja vaatimuksia vastaavaksi.

SUOJELUESITYS

Kirjallinen ja perusteltu esitys suojelupäätöksen tekemiseksi. Esityksen voi tehdä ympäristökeskukselle omistaja, kunta, valtion viranomais, seutukaavaviranomainen tai kulttuuriperinteitä vaaliva rekisteröity yhdistys.

SUOJELUKOHDE

Lain nojalla suojeltu rakennus tai alue.

SUOJELUMERKINTÄ

Kaavassa oleva merkintä, joka voi koskea yksittäistä rakennusta tai laajempaa aluetta, esim. SR, Y/s.

SUOJELUPÄÄTÖS

Suojelupäätöksessä tai kaavassa oleva velvoite rakennuksen tai alueen säilyttämisestä.

TOIMENPIDEKIELTO

Rakennusuojelulain nojalla annettu kielto ryhtyä purkamiseen tai muuhun toimenpiteeseen, joka saattaa vaarantaa rakennuksen kulttuurihistoriallista arvoa. Kielon antaa alueellinen ympäristökeskus.

Liite 6

Valtion tuki kulttuuriympäristön hoitoon, voimassa vuonna 1997

1. Ympäristöministeriön avustukset

- * Avustukset kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden kohteiden säilyttämiseen
- * Saariston ympäristönhoitoavustukset
- * Avustukset kuntien kaavoitukseen ja maankäytön ohjaukseen

Lisätietoja: Pohjois-Savon ympäristökeskus puh: 017-164 411

2. Museoviraston avustukset

- * Rakennusten entistämisavustukset
- * Museoiden rakentamisavustukset
- * Museoiden valtionavut

Lisätietoja: Museovirasto / rakennushistoriallinen osasto puh: 09 - 40501/ Kuopion Museo puh: 017-182 111

3. Ympäristöministeriö/asuntorahaston lainat ja avustukset

- * Yhteisön perusparannuslaina perusparantamiseen, haettavissa vain vuonna 1997
- * Korkotukilaina peruskorjaukseen
- * Avustukset korjaustoimintaan: Kuntoarvioden laatimiseen, suunnitteluun, terveyshaittojen poistamiseen, vanhuusväestölle ja vammaisille, hissien rakentamiseen, liikuntaesteiden poistamiseen, asunto-osakeyhtiöille, enengian säätöä editäviin toimenpiteisiin

Lisätietoja: Ao. kunnasta / rak.tark., korj.neuvoja, asuntosihtööri

Ympäristöministeriö/Asuntorahasto puh: 09-148 881

4. Maa- ja metsätalousministeriön lainat

- * Maaseutuelinkeinolain nojalla myönnettävät lainat korjauksiin
- * Ympäristötuki ja Erityisympäristötuki

Lisätietoja: Pohjois-Savon TE-keskus, Maaseutuosasto puh. 017-158 711

5. Kirkkohallituksen lainat ja avustukset

- * Rakennusavustukset ja tukilainat rakennustoimintaan
- * Avustukset kirkollisten rakennusten entistämiseen

Lisätietoja: Kirkkohallitus puh. 09-180 21, 09-180 2350

6. Opetusministeriön lainat, avustukset ja valtionosuudet

- * Avustus työväen- ja seurantalosten korjaukseen
- * Valtionosuus ja avustus ammatillisten oppilaitosten, peruskoulujen ja lukkioiden sekä kirjastojen perustamiskustannuksiin
- * Rakentamisavustukset ja kansanopistojen sekä kansalais- ja työväenopistojen rakentamisen korotuksi
- * Veikkauksen voitot nuorisokasvatustyön sekä urheilun ja liikuntakasvatukseen tukemiseen
- * Kuntien kulttuuritoiminnan tukeminen
- * Muita tukimuotoja rakennusten korjaamiseen

Lisätietoja: Opetusministeriö puh: 09-134 171
Suomen Kotiseutuliitto puh: 09-643 205/ työväen- ja seurantalosten osalta

7. Sisäasianministeriön avustukset

- * Maakunnan kehittämisraha
- * EU:n rakennerahastot

Lisätietoja: Savon liitto puh. 017-5800422

8. Sosiaali ja terveysministeriön hallinnonalan valtiosuudet

- * Valtiosuus kuntien järjestelmän sosiaali- ja terveydenhuollon hankkeisiin

9. Työministeriön avustukset

- * Työllisyysperusteinen kunnallinen peruskorjausavustus
- * Investointiavustus julkisille yhteisöille
- * Kotitaloustyön väliaikainen tukijärjestelmä

Lisätietoja: Pohjois-Savon TE-keskus, työvoimaosasto puh. 017-372 511

Liite 7

Kulttuuriympäristönhoidon yhteistyöryhmän jäsenet w.1997-1998

Marianna Heiskanen	Kuopion kulttuurihistoriallinen museo Kauppakatu 23, 70100 Kuopio Puh. 017-182 618 Fax. 017-182 621	
Eero Koivisto	Kuopion kaupungin tekninen virasto PL 1097, 70111 Kuopio Puh. 017-185 201 Fax. 017-185 010 Www eero.koivisto@kuopio.fi	vj. Martti Lätti PL 1097, 70111 Kuopio Puh. 017-185417 Fax. 017-185 010 Www martti.latti @kuopio.fi
Martti Salminen	Savon Liitto , PL 247, 70101 Kuopio Puh. 017-550 1415/ 050-5527754 Fax 017-2625 090 Www martti.salminen@savo.reg.reg.elisa.fi	
Kirsi Moisander	Varkauden museo Wredenkatu 5 A, 78250 Varkaus Puh. 017-5794 577, 5794 538 Fax. 017-5794 679 Www kirsi.moisander@vrk.varkaus.fi	vj. Anja Ollikainen Wredenkatu 5 A,78250Varkaus Puh. 017-5794 437 Fax. 017-5794 679
Kimmo Ruotsalainen	Pohjois-Savon taidetoimikunta Airokuja 12, 70460 Kuopio Puh. koti 017-3644 481 Puh.työ 017-5506 356 /suora 017-5506 205/opettajain huone Pohjois-Savon ammattikorkeakoulu Fax. Työ 017-5506 279	vj. Helena Björk Lapinlinnankatu 8,70100Kuopio Puh. 017-2627 271, 182 902 työ Fax 017-185 010 Www helena.bjork@kuopio.fi
Irja Lehtonen	Työvoima- ja elinkeinokeskus, Pohjois-Savo, Maaseutuosasto PL 1168, 70101 Kuopio Puh. 017-158 716 Fax. 017-158 727	
Juhani Halonen	Työvoima- ja elinkeinokeskus, Pohjois-Savo, Maaseutuosasto PL 1168, 70101 Kuopio Puh. 017-158 705 Fax. 017- 158 727	
Mirja Nuutinen	Aluearkkitehti , Kiuruveden kaupunki, Vieremän kunta ja Iisalmen kaupunki PL 28, 74701 Kiuruvesi Puh. 017- 768 111 vaihde, 017-7681311 suora, 040-5686 206 Fax. 017-754 503 Www mirja.nuutinen@kiuruvesi.fi	

Airi Muhonen	Savo-Karjalan tiepiiri PL, 1117, 70101 Kuopio Puh. 0204 44 5383 Fax. 0204 44 5200 Www airi.muhoenen@tieh.fi	vj. Hannu Ruotsalainen PL 1117, 70101 Kuopio Puh. 0204 44 5182 Fax. 0244 44 5200 Www hannu.ruotsalainen@tieh.fi
Terho Pietikäinen	Pohjois-Savon maaseutukeskus PL 1096, 70101 Kuopio Puh. 017-539 1150, 0400-379 090 Fax. 017-539 1200	vj. Pekka Ilen PL 1096, 70101 Kuopio Puh. 017-539 1142, 0400-571 643 Fax 017-539 1200
Juha Hiltunen	Pohjois-Savon metsäkeskus PL 1019, 70101 Kuopio Puh.017-485 202, 0500-379 000 Fax. 017-485 259	
	Pohjois-Savon ympäristökeskus PL 1049, 70101 Kuopio Fax. 017- 2625 464 Www etunimi.sukunimi@vyh.fi	
Sirpa Sivonen Eeva Tiihonen Marjatta Strengell	puh. 017-164 421 puh. 017-164 629 puh. 017-164 427	

Kuvailulehti

Julkaisija	Pohjois-Savon ympäristökeskus	Julkaisu-aika	Joulu 1997
Tekijä(t)	Kulttuuriympäristönhoidon yhteistyöryhmä		
Julkaisun nimi	Pohjois-Savon kulttuuriympäristön hoito-ohjelma		
Julkaisun osat/ muut saman projektin tuottamat julkaisut			
Tiivistelmä	<p>Arkkitehti Helena Björk kokosi kulttuuriympäristön hoito-ohjelman alkumateriaalin vuonna 1995 ensimmäiseksi luonnokseksi, jota Kuopion läänin kulttuuriympäristönhoidon yhteistyöryhmä yhdessä muokkasi lopulliseen muotoonsa.</p> <p>Pohjois-savolainen kulttuuriympäristö kuvaa Pohjois-Savon maisemapiirteitä ja rakennetun ympäristömme muotoitumista ja muuttumista .</p> <p>Kulttuuriympäristönhoidon tavoitteet ja toimenpiteet-osaa päivitetään vuosittain.</p>		
Asiasanat	Kulttuuriympäristö, kulttuurimaisema, rakennusperintö, kulttuuriympäristön inventointi, luonnon monimuotoisuus, rakennettu kulttuuriympäristö.		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Alueelliset ympäristöjulkaisut 43		
Julkaisun teema			
Projektihankkeen nimi ja projektinumero			
Rahoittaja/ toimeksiantaja	Pohjois-Savon ympäristökeskus, Savon liitto.		
Projektiryhmään kuuluvat organisaatiot	Pohjois-Savon ympäristökeskus, Savon liitto, Kuopion museo, Varkauden museo, Pohjois-Savon TE-keskus, Pohjois-Savon maaseutukeskus, aluearkkitehti, Pohjois-Savon taidetoimikunta.		
	ISSN	ISBN	
	1238-8610	952-11-0591-7	
	Sivuja	Kieli	
	135	Suomi	
	Luottamuksellisuus	Hinta	
	Julkinen	275 mk	
Julkaisun myynti/ jakaja	Pohjois-Savon ympäristökeskus PL 1049 70101 Kuopio Puh. 017 - 164 4647		
Julkaisun kustantaja	Pohjois-Savon ympäristökeskus		
Painopaikka ja -aika	Suomen Graafiset Palvelut Oy Ltd, Kuopio 1997		

Presentationsblad

Utgivare	Norra Savolax Miljöcentrum	Datum december 1997
Författare	Kulturmiljövårdens samarbetsgrupp	
Publikationens titel	Norra Savolax kulturmiljöns vårdprogram	
Publikationens delar/ andra publikationer inom samma projekt Sammandrag	<p>Arkitekt Helena Björk samlade begynnelsematerialet till kulturmiljöns vårdprogram år 1995 till ett första utkast, som Kuopio läns kulturmiljövårds samarbetsgrupp tillsammans utarbetade till sin slutliga form.</p> <p>Den nordsavolaxiska kulturmiljön framställer de nordsavolaxiska landskapsdragen och vår byggda omgivnings utformande och förändring under tidernas lopp.</p> <p>Kulturmiljövårdens målsättnings och åtgärders del uppdateras årligen.</p>	
Nyckelord	Kulturmiljö, kulturlandskap, byggnadsarv, inventering av kulturmiljö, naturens mångformighet, byggd kulturomgivning	
Publikationsserie och nummer	Regionala miljöp publikationer 43	
Publikationens tema		
Projektets namn och nummer		
Finansiär/ uppdragsgivare	Norra Savolax Miljöcentrum, Savolax Förbund	
Organisationer i projektgruppen	Norra Savolax Miljöcentrum, Savolax Förbund, Kuopio Museum, Varkaus Museum, Norra Savolax Arbetskrafts- och Näringscentrum, Savolax-Karelen Vägdistrikt, Norra Savolax Lands ortscenrum, Norra Savolax Konstbestyrelse, Regionalarkitekten	
	ISSN 1238-8610	ISBN 952-11-0591-7
	Sidantal 135	Språk Finska
	Offentlighet Offentlighet	Pris 275 FIM
Beställningar/ distribution	Norra Savolax miljöcentral PB 1049 FIN-70101 Kuopio	
Förläggare	Norra Savolax Miljöcentral	
Tryckeri/ tryckningsort och -år	Suomen Graafiset Palvelut Oy Ltd, Kuopio 1997	

Documentation page

Publisher	North Savo Regional Environment Centre	Date December 1997						
Author(s)								
Title of publication	Conservation of the Cultural Heritage							
Parts of publication/ other project publications								
Abstract	<p>Architect Helena Björk collected the initial material of care program for cultural environment in 1995 for the first draft, which the Cooperation group of environmental care of the Province of Kuopio prepared together to its final form.</p> <p>The North-Savo cultural environment is describing the North-Savo landscape features and the forming and changing of our built milieu in the run of the time.</p> <p>The target and action part of the cultural environment care is updated annually.</p>							
Keywords	Cultural environment, cultural landscape, building heritage, inventory of cultural environment, multiplicity of nature, built cultural milieu							
Publication series and number	Regional Environmental Publications 43							
Theme of publication								
Project name and number, if any								
Financier/ commissioner	North Savo Regional Environment Centre, Association of Savo Province.							
Project organization	<p>North Savo Regional Environment Centre, Association of Savo Province, Museum of Kuopio, Museum of Varkaus, Labour Force and Trade Centre of North-Savo, Road District of Savo-karelia, Centre of North-Savo Countryside, Regional Architect, Art Commission of North-Savo.</p> <table border="1"> <tr> <td>ISSN 1238-8610</td> <td>ISBN 952-11-0591-7</td> </tr> <tr> <td>No. of page 135</td> <td>Language Finnish</td> </tr> <tr> <td>Restrictions Public</td> <td>Price 275 FIM</td> </tr> </table>		ISSN 1238-8610	ISBN 952-11-0591-7	No. of page 135	Language Finnish	Restrictions Public	Price 275 FIM
ISSN 1238-8610	ISBN 952-11-0591-7							
No. of page 135	Language Finnish							
Restrictions Public	Price 275 FIM							
For sale at/ distributor	North Savo Regional Environment Centre tel. (017) 164 647 telefax (017) 2625 464							
Financier of publication	North Savo Regional Environment Centre							
Printing place and year	Suomen Graafiset Palvelut Oy Ltd, Kuopio 1997							